

Anul XII (serie nouă), nr 3 (47) 2015

Message bucovinean

Revistă de cultură pentru bucovinenii de pretutindeni

Ediție specială: Situația învățământului în școlile din localitățile cu populație românească din Ucraina

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI – RĂDĂUȚI – CHIȘINĂU

Editor:
Societatea pentru Cultura și Literatura
Română în Bucovina – Filiala București,
în parteneriat cu Fundația Culturală de
Binefacere "Casa limbii române" din
Cernăuți și Asociația Social-culturală
"Bucovina" din Chișinău

Director onorific:
Prof. univ. dr. Nicolai POMOHACI

Director/coordonator de proiect:
prof. univ. dr. Dumitru CURCĂ

Redactor sef:
Ștefan HOSTIUC

Colegiul de redacție:
acad. Dimitrie VATAMANIUC,
prof. univ. dr. Pavel ȚUGUI,
prof. univ. dr. Dumitru BALAN,
ec. dr. Liviu CABARIU,
avoc. dr. Eugen PATRAȘ,
Prof. Antoaneta Lucasciuc, Senior Editor,
Paraschiva Trandafir, corector,
ing. Mihai ONCIUL,
ing. Oltea REUȘ (București),
jurnalist Maria TOACĂ (Cernăuți),
scriitor Arcadie SUCEVEANU (Chișinău),
dr. Ion BOTOȘ (Maramureșul istoric),
jurnalist Vadim BACINSCHI
(sudul Basarabiei)

Design/Tehnoredactare:
Miroslava Iuriciuc

Adresa redacției:
Str. Mureșana nr.7, bl.51A, sc.A, et.4, ap.12,
c. p. 031842, sector 3, București, România

Adresa electronică:
mesager.bucovinean@gmail.com

Bun de tipar: 2015
Apărut: 2015
Tipărit la: DRUK-ART
Tiraj: 500 exemplare
ISSN 1841-0499

Fotografiile, reproducerea, vederile și cărțile
poștale sunt comentate de Ștefan HOSTIUC

Răspunderea pentru conținutul textelor
publicate în revistă aparține în exclusivitate
autorilor.

CUPRINS

Editorial

Ștefan HOSTIUC, Comunitatea românească din
Ucraina și drama școlilor cu predare în limba maternă 1

Probleme de lingvistică

Sergiy LUCHKANYN, Considerații privind denumirea
științifică a limbii române în raport cu graiul moldovenesc 2

Scoala românească din Ucraina

Arcadie MOISEI, Învățământul în limba română: o problemă
serioasă a sistemului școlar din Ucraina, ce necesită rezolvare..... 6

M. B., Un nou memoriu al societăților românești
din regiunea Cernăuți în apărarea învățământului în limba română..... 11

Anatol POPESCU, Două programe pentru o singură
limbă cu dublă denumire 16

Aniversări

Petru BEJINARIU, Dimitrie Vatamaniuc – 95 de ani..... 20

Bucovina: file de istorie

Acad. Dimitrie VATAMANIUC, Iraclie Porumbescu și refugiul
revoluționarilor moldoveni în Bucovina 23

Personalități bucovinene

Dumitru CURCĂ, Viața și opera arheologului
bucovinean Teofil Sauciuc-Săveanu 27

Cartea de istorie

Ștefan HOSTIUC, Dumitru Covalciuc:
Eudoxiu Hurmuzachi, omul providențial al Bucovinei..... 31

Poezie

Vasile TARĂȚEANU, Poeme..... 34

Golgota Bucovinei,

Dumitru BALAN, Jertfe românești pe altarul
unei ideologii funeste (I) 36

Destine bucovinene

Gheorghe NANDRIȘ, Florea și Anița Nandriș:
două destine emblematice 39

Maramureșul istoric

Micu CERNUCEAN, Doctorul Ion Botoș
și muzeul său din Apșa de Jos 41

Medalion

C. DIMITRIU, Președintele Filialei București:
prof. univ. dr. Dumitru C. Curcă..... 42

Itinerar bucovinean

Marian TEODORESCU, Bucureșteni în vizită
la Cernăuți (note de călătorie) 44

Etimologii neconvenționale

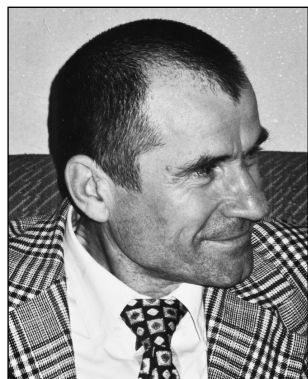
Theodor HERODOT, Cătunul și Cătana..... 47

Această revistă este tipărită cu sprijinul
Ministerului Afacerilor Externe – Departa-
mentul Politici pentru Relația cu Românii
de Pretutindeni site: www.dprp.gov.ro.

Conținutul acestei reviste nu reprezintă
poziția oficială a Departamentului Politici
pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA
CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Ștefan HOSTIUC

Comunitatea românească din Ucraina și drama școlilor cu predare în limba maternă

În curând Ucraina va marca împlinirea unui sfert de secol de independență și suveranitate, iar comunitatea românească din Ucraina, dispariția, în această perioadă, a circa unui sfert din numărul de școli cu predare a materiilor în limba română. Ce frumos bilanț pentru țară și ce tristă pierdere pentru minoritatea românească. Cine a putut să creadă la sfârșitul anilor 80 și începutul anilor 90 ai secolului trecut, când cot la cot cu patrioții ucraineni luptau pentru libertate și confrății lor români, că rezultatele victoriei se vor solda, peste un pătrar de veac, cu asemenea pierderi pentru cei din urmă. Oricât de frumoase ar fi vorbele rostite de oficiali la tribuna manifestărilor culturale ale românilor bucovineni privind politica de promovare a valorilor naționale românești și de păstrare a identității elementului românesc, faptele vorbesc tocmai invers, despre o politică de slăbire a acestui element prin dispariția școlilor cu predare în limba română sau prin transformarea acestora în școli mixte, prin reducerea drastică a orelor de română și scoaterea din programa școlară a materiei ”literatura română” în favoarea unui curs integrat de literatură amestecată, care șterge din memoria elevului însuși noțiunea de literatură națională. La începutul anilor 90 românii bucovineni se bucurau că au scăpat de sovietici și nu vor mai fi discriminați, limba română va intra în drepturile ei în școli, iar literatura română nu va mai fi înghesuită în același manual cu autori străini încât să nu mai înțelegi ce literatură studiază copiii românilor în școlile lor. Dar pe lângă problemele acestea specifice tuturor românilor din Ucraina, indiferent de regiunea în care locuiesc, mai apar și altele, și mai grave. De fapt, nu apar, ci reapar. Pentru că fenomenul la care ne vom referi în continuare e moștenit de la predecesori, de la politica lor caracterizată prin sloganul ”Divide et impera!”, care i-a pricinuit atât de mult rău Ucrainei, dar de care unii oficiali se mai folosesc în raporturile cu minoritarii. După ce românii din Ucraina – indiferent de specificul lor regional, bucovinean, maramureșean sau basarabean – s-au văzut scăpați

de ”modovenizare” (citește: dezromânizare), iată că sunt nevoiți să se confrunte din nou cu fantoma ”moldovenismului” desuiet. Tocmai când credeam că, gata, o asemenea gogomănie cu două limbi și două popoare distincte – român și moldovean – a rămas îngropată în istorie, ea învie din morți, ca o veritabilă stafie, și începe să bântuie prin ministere și departamente care-i găsesc loc în programe școlare și în tot felul de instrucțiuni și recomandări deocheate. Iar când românii din sudul Basarabiei, unde stafia a pus stăpânire pe situație, au încercat să lămurească lucrurile și au trimis un memoriu președintelui țării cerând unificarea programelor didactice pentru școlile române / moldovenești, reacția autorităților a fost identică cu cea a predecesorilor sovietici – ce spun lingviștii nu contează, politicumul rezolvă tot. Numai că în trecut argumentele erau căutate la Moscova, iar acum, la Bruxelles. Cine ca cine, dar Europa să se lase păcălită de un legislativ comunist din Republica Moldova, și să-i recunoască aberația lingvistică, e ceva foarte greu de înțeles. Deși e caducă demult, oficialii ucraineni se prevează de recunoașterea de către Carta limbilor europene a limbii moldovenești ca limbă a unui stat. Chiar dacă nu mai este limba aceluia stat, oficialii ucraineni continuă să o justifice prin citate din faimoasa Cartă a limbilor, nerevizuită încă, deși s-ar cădea demult să fie, cu luarea în considerare a noului statut al limbii de stat din Republica Moldova. După atâtea vrăjeli servite de oficiali drept argumente imbatabile, poți să te mai miri de inconsistența răspunsului primit de Asociația național-culturală ”Basarabia” a românilor din regiunea Odesa la Memoriul foarte argumentat trimis la Kiev?! Ce a putut să citească acum e oarecum pereche cu ce ar fi putut să citească și în trecutul odios. Deosebirea este una singură. Atunci nu puteai să scrii memoriu, pentru că nimereai la zdup. Acum memoriile pe care le scrii nimeresc la coș. Vorba lui Vladimir Ilici, care se pare că nici nu e originală, istoria se dezvoltă în spirală. N-ai ce să-i faci. Cu legile dialecticii nu te joci.

Sergiy LUCHKANYN

Considerații privind denumirea științifică a limbii române în raport cu graiul moldovenesc

În ultimele decenii s-au înțetit discuțiile în legătură cu denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova, al doilea stat românesc apărut după destrămarea Uniunii Sovietice în 1991. Lingvistic vorbind, nu este un secret că limba vorbită în popor de populația majoritară din Republica Moldova nu se deosebește, structural, cu nimic de limba română – una dintre limbile romanice, urmașa directă a limbii latine (ca și sarda, dalmata – azi dispărută, italiana, retoromana, franceza, occitana, catalana, spaniola, portugheza), definită de celebrul academician Alexandru Rosetti ca nefiind altceva decât „limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Panonia de sud, Dardania, Moesia superioară și inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre”. Nici un lingvist din străinătate, cu excepția celor sovietici și a unora dintre urmașii „postsovietici” ai acestora, nu include în această „listă” a limbilor romanice (sau „neolatine”) „limba moldovenească” ca „obiect lingvistic separat de limba română”.

Cine și de ce a inventat „limba moldovenească”

Sintagma politizată „limba moldovenească ca nouă limbă romanică” a fost impusă, în mod dictatorial, de I. V. Stalin și de „lingviștii subjugăți lui” pentru a „contrapune” României noua formațiune „statală” – „Republica Sovietică Socialistă Moldovenească”, apărută după răpirea Basarabiei de către URSS în 1940. România era atunci un „stat burghez”. Dar și după ce a devenit „țară a democrației populare”, ea și-a dobândit repede faima de „aliat rebel al Moscovei”, astfel încât Kremlinul a pus și mai tare accentul

pe „moldovenismul” basarabean. Puțină lume ține minte că, în anii 1924-1940, pe malul stâng al Nistrului a existat, în cadrul Ucrainei Sovietice, o „Republică Sovietică Socialistă Autonomă Moldovenească” creată în „scop politic cu bătaie lungă”, pentru a face posibilă, în viitor, când va fi cazul, alipirea Basarabiei la „această formațiune a moldovenilor”. Și cazul a apărut după semnarea cunoscutului pact nedrept Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939.

În *Marea Enciclopedie Sovietică* (*Большая Советская Энциклопедия*, 2-e издание, 1955), volumul XXVIII, există un articol dedicat Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, care conține și unele informații despre „limba moldovenească”. Potrivit autorilor, ea ar „face parte, împreună cu româna, din grupul limbilor romanice orientale”, fiind „extraordinar de apropiată de dialectul moldovenesc al limbii române care se vorbește în Moldova (Republica Populară Română) dintre Prut și Carpați”. Îmbinarea de cuvinte „limba moldovenească”, ca idiom independent de limba română, a apărut pentru prima dată în literatura științifică sovietică la începutul anilor '50, în manualul *Introducere în lingvistica romanică* a lui M. V. Serghievski (1), editat în 1952, și s-a păstrat în toată perioada sovietică. Politica de contrapunere a celor două limbi, dintre care una („limba moldovenească”) era creată artificial pentru a justifica răpirea Basarabiei de la România, a fost ațâțată mereu de conducătorii sovietici, câtă vreme Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu își permiteau „abateri erezice” de la „drumul construirii socialismului” în versiunea promovată de URSS. În „perestroika târzie” a lui Gorbaciov (1990-1991) adevărul științific parcă fusese restabilit. „Republica Sovietică Socialistă Moldovenească” își schimbă

denumirea în „Republica Sovietică Socialistă Moldova”, cu limba de stat română, iar în 1991, când s-a dizolvat Uniunea Sovietică, Moldova dintre Prut și Nistru și-a proclamat independența, ca stat membru al Comunității de State Independente („Содружество Независимых Государств”) și al ONU.

În ziua de 27 aprilie 1995, Președintele Republicii Moldova, Mircea Snegur, a prezentat Parlamentului moldovean mesajul intitulat „Limba română este numele corect al limbii noastre”, în care se sublinia: „Știința lingvistică dovedește că vorbirea noastră, graiul nostru moldovenesc constituie doar una din varietățile întregului glotic care are un singur nume generic: «limba română». Limba română este numele corect al limbii noastre istorice, literare, de cultură și scrise. Acestea sînt noțiuni binecunoscute în întreaga lume și ar fi o mare eroare dacă nu ar fi și la noi însușite în școli, licee, instituții, universități, academii” (2).

Dicționarul moldovenesc-românesc — o aberație lingvistică

Dar în timp, denumirea oficială a limbii moldovenilor a revenit în discuția politicianilor ca „limbă moldovenească” separată de limba română, iar la Chișinău a apărut chiar un *Dicționar moldovenesc-românesc* (sic!), semnat de dialectologul moldovean Vasile Stati, „absolvent al unor institute de învățământ superior din Chișinău și Moscova, membru în numeroase comitete și comisii” (3). Și în manualul „Introducere în lingvistică”, scris de lingvistul ucrainean M. P. Kocergan se face referire la ”limbă moldovenească”: „Limba moldovenească, localizată în Moldova și în unele țări vecine. Numărul vorbitorilor depășește 2 500 000 de oameni. Este foarte apropiată de română, de aceea mulți o consideră ca variantă (dialect) a limbii române. Limba literară în întregime s-a format în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Scrisul pe baza alfabetului chirilic a fost înlocuit în 1989 de alfabetul latin” (4).

Din punct de vedere științific, despre limba română ca denumire tradițională a limbii moldovenilor s-au pronunțat mulți lingviști celebri, printre care Eugen Coșeriu, „doctor honoris causa” al mai multor universități din lume, inclusiv al Universității de Stat din Moldova, originar din Mihăileni, Rîșcani, italianul Carlo

Tagliavini (încă în 1956) (5), neuitatul nostru dascăl Stanislav Semcinski (1931-1999), membru de onoare al Academiei de Științe a Republicii Moldova, doctor honoris causa al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, ale cărui lucrări lingvistice se disting printr-o extraordinară claritate în concepție și exprimare, conțin o bază solidă de fapte și date științifice și prezintă un real interes nu doar pentru lingvistica ucraineană, ci și pentru istoria lingvisticii românești (6).

Pretinsa „limba moldovenească” nu este decât limba română literară, scrisă, în perioada 1940-1989, cu alfabet rusesc ușor modificat în timp (secolul XVIII – începutul secolului XX), numit impropriu alfabet chirilic. Aici vom face o paranteză pentru a lămurii problema alfabetului. Alfabetul chirilic s-a folosit în scrierile slavone. L-au utilizat și românii până în 1860-1863. Literele alfabetului impus limbii române în Basarabia nu au fost literele cu care s-au scris cronicile slavone sau moldave, ci alfabetul rus cu mici adaptări pentru a fi aplicat limbii române, cum a fost aplicat și limbilor din republicile asiatice ale URSS-ului. În momentul de față, această deosebire de alfabet – rusesc sau latin – nu mai există pentru limba română vorbită în stînga Prutului. Ea nu a existat nici în stînga Nistrului, în perioada sovietică 1931-1938/39, când s-a dat undă verde alfabetul latin în „Republica Sovietică Socialistă Autonomă Moldovenească”.

Există grai sau dialect moldovenesc, dar nu există limbă ”moldovenească”

Îmbinarea de cuvinte „limba moldovenească” poate fi folosită din punct de vedere strict lingvistic numai în sensul denumirii „graiului (dialectului) moldovenesc al limbii române”, pentru că, la nivelul fonetic și lexical al limbii române vorbite în Moldova (nu și în fondul ei

lexical principal) există, firește, forme dialectale specifice zonei, dintre care unele apărute sub influența limbii ruse. Bineînțeles, graiul (dialectul) moldovenesc își păstrează coloritul, specificul, accentul (este „mai moale”), frumusețea, așa cum se vede și în unele opere ale lui Eminescu, Creanga, Sadoveanu. Tot așa și dialectul sud-vestic al limbii ucrainene contemporane e oglindit în mod strălucit în opera clasicilor literaturii ucrainene Iuri Fedikovici (1834-1888), Vasil Stefanik (1871-1936), Olga Kobileanska (1863-1942) etc., originari din Galiția sau Bucovina. Trebuie să subliniem aici că, în conformitate cu principiile dialectologiei științifice, diferențele nerelevante din sferile periferice ale vocabularului nu pot servi drept argumente pentru demonstrarea existenței unei limbi separate de limba literară standard. Se știe, din lingvistica generală, că structura gramaticală (morfologică și sintactică) constituie particularitatea reprezentativă a unei limbi, ea fiind foarte rezistentă la împrumuturile străine. Dacă se întâmplă să se amestece gramatica a două limbi, una dintre ele dispare de pe glob. Iar gramatica limbii vorbite de cetățenii Republicii Moldova, precum și de populația română din Ucraina (regiunile Cernăuți, Odesa și Transcarpatia) este identică cu gramatica limbii române contemporane. Cât despre dicționarul „moldovenesc-românesc” al lui Vasile Stati, acesta, așa cum subliniază Andra Șerbănescu, „este, lingvistic vorbind, o carte fără valoare științifică. Politic vorbind, este o încercare primitivă de manipulare” (7).

Dovezi pertinente de folosire a termenului „limba română” pentru toți moldovenii, indiferent de cetățenie și loc de trai

Uneori, în sprijinul așa-numitei „limbi moldovenești” ca limba maternă a moldovenilor, se fac referiri la cronicarii moldoveni

Grigore Ureche și Miron Costin, care au scris despre ea, sau la fostul domnitor moldovean Dimitrie Cantemir („*Descriptio Moldaviae*”). Dar cei care recurg la acest procedeu uită, sau se fac a uita că, până în secolul al XIX-lea, dialectologia încă nu se constituise într-o disciplină științifică de studiu, iar limba, ca orice altă categorie istorică, s-a aflat în continuă schimbare. De aceea, exemplele din limba secolelor XVI, XVII, XVIII nu pot fi folosite pentru a descrie fenomene din limba secolului al XXI-lea. Apropo, în primii ani de după ocuparea Basarabiei de către Rusia țaristă, care s-a întâmplat în 1812, limba literară a populației autohtone din Basarabia era recunoscută ca „limbă românească”. Profesorul Stanislav Semcinski aduce în acest sens o probă imbatabilă: „În 1816, la Chișinău, a văzut lumina tiparului o *Carte de rugăciuni*, tipărită în «românește în exarhiceasca tipografie a Basarabiei pentru bisericile și preoții moldoveni».

În 1817, a fost editat în «rumânește» și *Ceaslovul*. Pe *Noul și Vechiul Testament*, editat în 1819 la Sankt-Petersburg, era indicat: «tălmăcire românească». În 1823, la Chișinău vede lumina tiparului cartea *О долге пресвитеров перед народом*, care «s-au tălmă-

cit pi limba românească de pre cea în grafie latină»! În sfârșit, în 1827, la Sankt-Petersburg iese de sub tipar *Gramatica rusă și românească* a lui Ștefan Margela” (8). În 1917, anul renașterii naționale a tuturor popoarelor fostului imperiu țarist – în Ucraina această mișcare s-a făcut simțită în activitatea Radei Centrale din Kiev, în frunte cu Mihailo Hrușevski (1866-1934), primul președinte al Ucrainei în 1918 – , ilustrul poet, cărturar și savant basarabean Alexei Mateevici (1888-1917), personalitate de o înaltă cultură și de un talent remarcabil, care și-a făcut studiile la Academia Teologică din Kiev în anii 1910-1914, a ținut să sublinieze în cuvântarea sa la primul congres al învățătorilor moldoveni

din Basarabia (25-28 mai 1917): „N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de peste Prut. Aceasta să se știe din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba (*Aplauze*). Unii zic că limba românească e franțuzită. Asta nu-i adevărat! Ce e drept, sunt și în România unii rătăciți în ce privește limba, dar trebuie să se știe că cel mai puternic curent acolo e cel popular în limbă și în literatură. Noi trebuie să ajungem de la limba noastră proastă de astăzi numaidecât la limba literară românească!”(9). Chiar și Fridrih Engels a scris: „Если в отношении завоеваний Екатерины у русского шовинизма были ещё некоторые извиняющие – я не хочу сказать оправдывающие – предлоги, то относительно завоеваний Александра об этом не может быть и речи. Финляндия населена финнами и шведами, Бессарабия – румынами, конгрессовая Польша – поляками. Здесь уж и говорить не приходится о воссоединении рассеянных родственных племён, носящих русское имя, тут мы имеем дело с неприкрытым насильственным завоеванием чужой территории, с простым грабежом” (10). Iar V. I. Lenin, în aceeași legătură, a remarcat: „...в целом ряде случаев живущие по окраинам угнетённые народности имеют своих сородичей по ту сторону границы, пользующихся большей национальной независимостью (достаточно вспомнить хотя бы по западной и южной границе государства – финнов, шведов, поляков, украинцев, румын)”(11).

Problema privind denumirea tradițională a limbii moldovenilor ca limbă română e atât de clară încât nici nu trebuie luată în discuție. Și dacă cineva mai folosește îmbinarea de cuvinte „limba moldovenească” în sensul „unei limbi separate de româna literară”, asta înseamnă că urmărește un interes politic, altfel nu se explică o asemenea rătăcire. Îmi aduc aminte istoria privind denumirea limbii ucrainene, tratate în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea de unii lingviști și istorici țariști ca „dialect al limbii ruse mari (velicoruse)”. Și acum se mai întâlnesc oameni care gândesc așa. Câteodată, minciuna are în ochii mulțimii o putere mai mare și mai convingătoare decât adevărul, spunea anticul Menandru.

Chestiunea despre așa-numita „limba

moldovenească” este o chestiune politică ce oglindește o realitate politică: existența a două state diferite – România și Republica Moldova. Dar, ca să punem definitiv punctul pe ”i”, ni-meni nu denumește limba germană din Austria drept „limbă austriacă”, limba spaniolă din Argentina, drept „limbă argentiniană”, sau limba engleză din Australia, drept „limbă australiană”.

Note

1. Сергиевский М.В., *Введение в романское языкознание*, Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 1952; Второе издание, 1954. – с.36.
2. Revista „Limba română”, Chișinău, anul V, nr.3 (21), 1995, p.49.
3. Săptămânalul „22”, nr.704, 2-8 septembrie 2003, p.15-16.
4. Кочерган М. П., *Вступ до мовознавства. Загальні питання мовознавства. Фонетика і графіка. Лексика і фразеологія. Граматика. Мовна типологія* [Текст]: підруч. для студ. філол. спец. вищ. закл. освіти – Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. – с.77.
5. Carlo Tagliavini, *Una nuova lingua letteraria romanza? Il Moldavo*, in Atti dell’VIII Congresso Internazionale di Studi romanzi, Firenze, 3-8 aprilie 1956. – Firenze, 1959, vol. II, p. I, p.445-452.
6. Stanislav Semicinski, *Cu privire la necesitatea de a reveni la denumirea tradițională a limbii moldovenilor*, în ”Concordia”, 25 martie 2000, p.4; Stanislav Semicinski, *Care este sensul îmbinării de cuvinte „limba moldovenească”?*, în ”Concordia”, 27 octombrie 2001, p.3.
7. Săptămânalul „22”, nr.704, 2-8 septembrie 2003, p.15.
8. Săptămânalul ”Concordia”, 25 martie 2000, p.4.
9. Alexei Mateevici, *Opere*. Vol. I, Ed. crit., note, coment., variante de I. Nuță, E. Levit și S. Pînzaru. Tabel cronologic de S. Pînzaru. – Chișinău: Știința, 1993. – p.464.
10. К. Маркс и Ф. Энгельс, *Сочинения*. Издание 2, т.22 – Москва: Политиздат, 1962. – с.31.
11. В. И. Ленин, *Полное собрание сочинений*. Издание 5, т.25 – Москва, Издательство Политической Литературы, 1969. – с.271.

Despre autor:

Domnul Sergiy Luchkanyn este romanist, doctor habilitat, profesor la Catedra de lingvistică generală și filologie clasică a Universității Naționale ”Taras Șevcenko” din Kiev

Arcadie MOISEI

Învățământul în limba română: o problemă serioasă a sistemului școlar din Ucraina, ce necesită rezolvare

Sprijinirea învățământului în limba română în școlile din localitățile locuite compact de români este una din preocupările principale ale Centrului Cultural Român "Eudoxiu Hurmuzachi" din Cernăuți. La ora actuală, situația învățământului secundar în școlile cu predare în limba română din Ucraina lasă mult de dorit. Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina continuă să finanțeze editarea programelor de învățământ și a manualelor pentru școlile cu limba de predare „moldovenească” în paralel cu programele pentru școlile cu limba de predare română. Acest lucru se face la comandă politică, în susținerea vechii idei bolșevice despre existența limbii moldovenești diferită de limba română.

Acțiuni în sprijinul Memoriului societății "Basarabia" din regiunea Odesa

Având în vedere această situație cu totul aberantă, președintele Asociației național-culturale "Basarabia" a românilor din regiunea Odesa, Anatol Popescu, a adresat Președintelui și Prim-Ministrului Ucrainei, precum și Ministrului Învățământului și Științei o propunere concretă de rezolvare a acestei probleme. La îndemnul confraterului nostru din sudul Basarabiei am formulat propuneri privind unificarea programelor de învățământ ale școlilor cu limba română de predare și așa-ziselor instituții de învățământ cu limba de predare „moldovenească”. Memoriului i-au fost anexate documente care confirmă unitatea limbii române: decizii ale organelor supreme din Republica Moldova privind denumirea corectă a limbii de stat în țara vecină, lucrări ale unor savanți remarcabili care au confirmat prin lucrările lor unitatea limbii române.

Liderii societăților național-culturale din regiunea Cernăuți au susținut în totalitate Apelul

confraților din regiunea Odesa adresând și ei un Memoriu similar instanțelor respective, considerând introducerea în circuitul didactic a materiei școlare "Limba moldovenească" un rudiment al sistemului stalinist, iar propunerile colegilor noștri din regiunea Odesa – întru totul întemeiate științific.

Din păcate, răspunsul a venit cu o mare întârziere, în septembrie 2015, și doar din partea Departamentului Învățământ mediu general și preșcolar. Pentru a-și justifica poziția, directorul acestei instituții ministeriale se limitează doar la constatarea faptului că problema privind denumirea limbilor nu ține de competența Ministerului.

Având în vedere cele relatate de șeful departamentului respectiv, reprezentanții societăților național-culturale din regiunea Cernăuți s-au întrunit în aceeași lună (septembrie) pentru a discuta și a lua o hotărâre privind măsurile ce se impun în sprijinul colegilor din regiunea Odesa. S-a hotărât alcătuirea unei scrisori în sprijinul rezolvării problemei unificării programelor pentru școlile cu limba de predare română și așa-zis "moldovenească". Poziția societăților românești din regiune se bazează pe următoarele: această unificare este în spiritul decomunizării și corespunde legilor adoptate anul acesta în Ucraina. Regimul totalitar stalinist susținea limba „moldovenească” din cauze geopolitice. Astăzi, acest rudiment care se numește „limba moldovenească” a mai rămas doar în Republica Transnistreană, nerecunoscută de nimeni, și în câteva școli din regiunea Odesa. Unitatea limbii române e confirmată de savanții Academiei Române, Academiei de Științe a Republicii Moldova, Universității Naționale T. Șevcenco din Kiev, de lingviști din Germania și Rusia. Nimeni nu interzice vreunui om să

se identifice moldovean, dar limba e una – cea română. Recunoașterea acestui fapt ar conduce și la economisirea anumitor resurse financiare. Dublarea editării programelor și manualelor pentru școlile cu predare a materiilor școlare în limba română și „moldovenească” pe lângă faptul că e o absurditate, mai costă și bani. Unificarea ar crea condiții pentru participarea elevilor din școlile cu limba română de predare din Ucraina la olimpiade și la alte acțiuni pan-ucrainene de evaluare a calității învățământului. De asemenea, ea ar permite ca perfecționarea cadrelor didactice care predau materiile școlare în limba română să se facă într-un centru pan-ucrainean unic.

Memoriul Societăților românești către șeful Administrației Regionale de Stat și răspunsul Administrației

Fiindcă ridică probleme serioase, situația din sistemul învățământului în limba română din regiunea Cernăuți a determinat societățile culturale din ținut să redacteze ele însele un Memoriu către Administrația Regională de Stat și să ceară o audiență la șeful Administrației. Problemele semnalate în Memoriu au fost dezbătute la întrunirea din 18 septembrie anul curent a liderilor societăților național-culturale românești din ținut cu conducerea regiunii Cernăuți – Oleksandr Fișciuk, șeful Administrației Regionale de Stat, și Mihail Gainiceru, președintele Consiliului Regional. La dezbateri au participat, de asemenea, conducători și experți din Departamentul regional în chestiunile Învățământului și Științei, de la Institutul regional de studii pedagogice postuniversitare, rectorul Universității Naționale Iurii Fedcoviici din Cernăuți, șefii secțiilor raionale de învățământ din Herța, Hliboca, Noua Suliță și Storojineț, directori de școli cu limba română de predare din regiune. Concluzia generală a acestei aprinse discuții poate fi redată laconic : majoritatea problemelor existente în școlile românești din regiunea Cernăuți își așteaptă rezolvarea.

Răspunsul în scris la memoriul în cauză, primit la finele lunii octombrie, nu prezintă o mare noutate. Șefa Departamentului Învățământ și Știință, doamna Oxana Paliiciuk, a făcut o constatare a situației existente, făcând trimiteri la diverse acte și adrese oficiale emise de Ministerul de resort din Ucraina, care, după părerea

Dumneaei, sunt respectate întru totul. În scrisoarea pe care ne-o trimite, domnia sa încearcă să ne convingă că ”în sistemul învățământului din regiune lipsește discriminarea după criteriul de limbă”. Dacă este așa, atunci de ce s-a ajuns la situația ca din cele 91 de școli cu limba română de predare existente în regiune la data proclamării independenței Ucrainei au rămas acum doar 63 școli? Cum poate Administrația Regională de Stat să explice această reducere drastică, într-un pătrar de secol? Nu avem încredere nici în exactitatea acestui număr de școli comunicat de funcționarii Departamentului de resort. Noi credem că el e și mai redus. Apoi, cum se explică oare aprecierea incorectă a rezultatelor la evaluarea externă independentă a școlilor noastre la limba ucraineană? Doamna Paliiciuk ne tot repetă mereu același lucru: totul depinde de voința părinților. Atunci de ce dorința părinților din Cernăuți de a avea o grădiniță de copii cu limba română de predare și educare nu e realizată? Dumneaei ne spune că chestiunea respectivă nu se află în competența Departamentului. Cum adică, situația din cele 54 de școli și 54 de grădinițe de copii din Cernăuți nu se află în competența doamnei Paliiciuk?! Închiderea sau suspendarea școlilor primare din zona rurală, ni se spune, precum și predarea limbii române în satele cu populație română în proporție de peste 10% , predarea istoriei și culturii popoului român în școli depind de administrațiile școlilor de acolo și de părinții copiilor ce învață în ele. Adică nu depind de departament. Crearea condițiilor speciale pentru protecția școlilor minorității naționale, pe care noi o propunem, este considerată de doamna Paliiciuk «în afara legii» și nu dorește să transmită propunerea

Tabăra de vară "Acasă la noi", Zlatna, județul Alba Iulia, cu 40 de participanți din partea Societății pentru Cultură Românească "Mihai Eminescu" din Cernăuți

O întrunire la Centrul Cultural Român "Eudoxiu Hurmuzachi"

noastră Ministerului de resort. Nu doresc cei de la Departament să transmită la Minister nici propunerile noastre vizând cursul integral de literatură universală, prin care studierea literaturii române este redusă la minimum. Reiese că și contactul nostru cu Kievul depinde de modul în care Domnia sa înțelege propunerile noastre. Dacă le consideră incorecte, nu le transmite instanței superioare, ca nu cumva să le afle șefii. Că, vezi Doamne, șefii trebuie să audă doar vești bune!

Propunerile noastre privitoare la predarea limbii române cer schimbări în structura elementului variativ-invariantiv, ce depinde de Minister, dar nu va fi făcută nici o mișcare, din partea funcționarilor regionali, pentru a se aduce la cunoștința instanței superioare situația problematică ce s-a creat în învățământul din regiune. În acest fel, Departamentul de învățământ și știință din cadrul Administrației Regionale de Stat baricadează dialogul nostru cu Kievul în privința problemelor ridicate de situația școlilor bucovinene cu limba română de predare, care, până la urmă, trebuie să fie cunoscută, în adevărul ei faptic, și rezolvată conform prevederilor constituționale. Deducem din atitudinea acestei doamne, șefă de departament, că dânsa își declină responsabilitatea rezolvării constructive a chestiunilor legate de situația în care se află școlile și grădinițele noastre. De ce? Nu cumva pentru a stimula tacit, în continuare, crearea școlilor mixte (bilingve)?

Scrisoarea de răspuns e o constatare a situației actuale a raportului Departamentului de învățământ și știință al Administrației față de școlile și grădinițele populației vorbitoare de limbă română din ținut. E o dovadă a indiferenței și nedorinței de a participa constructiv la rezolvarea problemelor din învățământul în limba

română. Totodată e și expresia lipsei de profesionalism. Există – de ce să nu o spună direct și să se tot ascundă după deget! – o dorință extraordinară a oficialilor de a unifica total școlile sub umbrela aceeași limbi de predare și, totodată, o nedorință evidentă a Departamentului cu pricina de a lua în considerație specificul activității într-un mediu plurietic și multicultural. Se poate vedea cu ușurință că oficialii locului sau poate și de grad mai înalt percep minoritățile naționale ca pe un factor exotic, ca pe o verigă slabă care cu timpul se va ucrainiza.

Evaluări incorecte și inechitabile

În timpul discuțiilor de la Administrația de Stat pe tema învățământului din școlile românești din ținut a fost ridicată și problema privind rezultatele evaluării externe independente la limba ucraineană și analiza făcută de Departamentul de învățământ din cadrul Administrației.

În cursul verii și, într-un *crescendo* pronunțat, spre sfârșitul lunii august (după conferința pedagogică regională) se manifestă și indignarea profesorilor de limba ucraineană din școlile cu limba română de predare. Problema e că asupra școlilor cu predare în limba română s-a făcut o critică dură privind rezultatele slabe demonstrate la evaluarea externă independentă la limba ucraineană care, din anul de învățământ precedent, a devenit obligatorie pentru absolvenții școlilor medii din Ucraina, indiferent de specificul național (etnic) al școlilor absolvite. Profesorii de ucraineană din școlile cu predare română au pus întrebarea de ce școlile lor sunt puse pe același "cântar" cu școlile cu limba de predare ucraineană. Or, nici condițiile inițiale ale evaluării, nici procesul de învățământ în aceste școli nu sunt similare. Chiar și programele de învățământ, adoptate de Ministerul Învățământului și Științei, în aceste două tipuri de școli, diferă. Pentru școlile cu limba de predare a minorităților naționale există programe speciale.

Programele de învățământ pe anul de 2015/2016 prevăd, pentru clasele primare cu limba de predare ucraineană, ca număr de ore la disciplina "Limba ucraineană", pentru clasele I-IV, câte 7 ore pe săptămână (în total - 28 de ore). Pentru clasele primare cu predare în limba română aceleași programe prevăd: 3 ore pentru

clasa I, alte 3 ore pentru clasa II, câte 4 ore pentru clasele III și IV. În total pentru toate patru clase primare din școlile cu predare în limba română sunt prevăzute 14 ore de limba ucraineană. Acum să facem comparație între numărul total de ore de limbă ucraineană de la școlile cu limba de predare ucraineană (28 ore) și numărul de ore pentru aceeași materie școlară la școlile minorităților naționale (14 ore). Diferența e izbitoare: dacă majoritarii au la dispoziție 28 de ore pentru a învăța limba maternă, minoritarii au 14 ore pentru a învăța limba statului. Se pune întrebarea de ce elevii care studiază limba ucraineană ca limba maternă trebuie să fie puși în situația de a concura cu elevii care învață limba ucraineană ca limbă de stat, nu ca limbă maternă, în care comunică între ei și în comunitatea din care fac parte. Micuții de origine ucraineană care frecventează școli cu limba de predare ucraineană mai au la dispoziție și ore de citire (altă materie școlară) la care textele sunt tot în limba ucraineană. Apoi mai și comunică în cadrul comunității ucrainene în limba ucraineană. Așadar, bazele cunoașterii mai bune a limbii ucrainene se pun chiar de la început la elevii de origine ucraineană. Mai trebuie să ținem seama și de faptul că în grădinița de copii pregătirea preșcolară pentru școlile cu limba ucraineană de predare se face tot în limba ucraineană. Iar elevii clasei 1 din școlile românești care și-au ales limba de predare ucraineană nici nu au manuale în acest an de învățământ.

În clasele medii și superioare numărul orelor de limbă ucraineană se egalează pentru ambele tipuri de școli. Cei din conducerea învățământului au apreciat că nivelul însușirii limbii de stat pentru elevii români e asemănător cu acela al însușirii limbii materne pentru elevii ucraineni. În clasele mijlocii, predarea unor teme de gramatică ucraineană depășește predarea aceluiași teme de gramatică română (altfel spus, elevii români studiază subiectul și predicatul mai întâi în limba ucraineană), iar aceasta face mai dificilă însușirea materialului. De unde rezultă că nimeni nu se ocupă în mod profesionist, conform științei didactice, de acomodarea elevilor din satele românești la specificul limbii ucrainene. Totul se predă exact ca pentru ucraineni. Nici la Universitatea cernăuțeană, nici la Institutul de studii pedagogice postuniversitare nu se ia în considerație specificul predării limbii

ucrainene în școlile cu limba de predare a obiectelor în limba română.

Valul cel mare al indignărilor a fost provocat de aprecierea incorectă, dată publicității la conferința pedagogică regională de către doamna Oxana Paliiciuc, director al Departamentului de învățământ și știință din cadrul Administrației de Stat. Analiza lipsită de simț pedagogic, prin negarea stării adevărate a lucrurilor din școlile cu diferite limbi de predare, reduce la zero specificul instructiv sub aspect metodic și pedagogic.

În urma dezbaterilor conducerea regiunii a recunoscut incorectitudinea efectuării unor asemenea evaluări și a promis că pe viitor va fi respectat specificul școlilor cu predare în limba română. Să vedem cum se va ține de cuvânt.

Echivalarea diplomelor românești: o problemă încă nerezolvată până la capăt

La începutul anului de învățământ 2015-2016 apare în mass-media *Carta reformei învățământului în Ucraina*, elaborată de un grup de experți ai Ministerului Învățământului și Științei. Ea prevede pași concreți în vederea realizării reformei învățământului. Departamentul de învățământ din cadrul Centrului cultural român "Eudoxiu Hurmuzachi" a considerat necesar să participe la dezbaterile privind proiectul respectiv, câtă vreme el are tangențe nemijlocite cu procesul de instruire din școlile noastre. Documentul prevede trecerea din nou la învățământul mediu de 12 ani. Or, această trecere se face fără a fi fost discutată public. Și asta pentru că nu prea demult s-a renunțat la acest sistem. Mult mai bine ar fi ca și noi să procedăm la fel cu țările din Uniunea Europeană și să simplificăm programele școlare, având în vedere suprasolicitarea elevilor care, fiind minori

au săptămâna de lucru mult mai încărcată decât persoanele adulte.

Introducerea unui nou model de finanțare a școlilor după principiul *bani vin după copii* amenință cu pericolul dispariției școlile primare cu limba română de predare. În patru raioane cu populație română compactă există 21 de școli primare. Conform proiectului discutat, dacă nu vor fi 10 elevi în clasele I-V, acestea vor fi închise. Exemplul suspendării școlilor din Lunca și Gherghiligeni, raionul Herța, ne demonstrează cât de păguboasă este "optimizarea" pentru școlile minorităților naționale. În tot proiectul nu găsim nici o propoziție în apărarea școlilor minorităților naționale. Lor trebuie să li se asigure, totuși, un sistem special de protecție.

Bogăția și puterea Ucrainei depinde în mare măsură de respectarea caracterului ei pluralist. Unificarea sub un singur calup lingvistic nu poate decât să o sărăcească. De ce să ne izolăm de lumea civilizată către care năzuim.

Un obstacol serios în afirmarea profesională a celor ce și-au făcut în străinătate studiile superioare și medii de specialitate îl ridică modul în care Ministerul nostru înțelege procedura de nostrificare (adică, de recunoaștere și echivalare) a actelor de studii. Deși s-au semnat acorduri interguvernamentale între Ucraina și Republica Moldova, respectiv, Ucraina și România privind recunoașterea reciprocă și echivalarea actelor de studii, procesul nostrificării e frânat prin bariere birocratice aproape de neînvins, cheltuieli bănești uriașe, studii de perfecționare de lungă durată și examene, toate plătite de solicitanți.

În rezolvarea acestei probleme avem nevoie de ajutorul deputaților poporului din Ucraina, de susținerea ambasadelor României din Ucraina și Republica Moldova.

O inițiativă a Departamentului școlar al Centrului Cultural Român "Eudoxiu Hurmuzachi"

La 19.09.2015 sub egida Centrului Cultural Român "Eudoxiu Hurmuzachi", în cadrul departamentului școlar, a fost constituit grupul *Curioșii*. E un grup de elevi de la patru instituții cernăuțene de învățământ cu limba de predare română (gimnaziul nr. 6, școlile nr. 10, 13 și 17) - amatori de drumeții, precum și curioși de a-și cunoaște istoria ținutului natal și a poporului său. Botezul *curioșilor* a avut loc în pitoreasca localitatea Valea Cosminului, care are și un trecut istoric glorios. Coborând din

partea Tărășenilor pe jos pe veciul drum cu curbe șerpuitoare, tinerii etnografi au vizitat memorialul ostașilor căzuți pe câmpul de bătaie în anii Primului război mondial (1914 - 1918). Aici au auzit o povestire captivantă despre luptele înverșunate care au decurs în ținutul nostru, despre jertfele omenești colosale, despre inițiativa venită în anii 1930 de a aduna într-un singur loc osemintele ostașilor, împrăștiate prin câmpuri și păduri din jurul orașului Cernăuți (satele Boian, Lihăceni, Mahala, Ostrița, Valea Cosminului, Răchitna, Rarancea, Tărășeni). Aici și-au găsit locul ultimei odihne 3744 de suflete omenești, printre care și a românilor din armata austriacă. Loc de instituire solemnă a grupului *Curioșii* a fost ales Stejarul lui Ștefan cel Mare din Codrul Cosminului. În freamătul pădurii bătrâne parcă auzeam buciumele moldovenilor care în 1497 i-au pedepsit cotropitori. Aici, *Curioșii* au hotărât să se ocupe sistematic de studierea istoriei poporului român, să călătorească prin cele mai memorabile locuri ale trecutului glorios, să-și completeze bagajul de cunoștințe prin marșuri turistice și excursii. Elevii sunt sprijiniți de profesorii lor Aurel Vornic, Vasile Patraucean, Cornelia Medvidi și Ion Abobuțoaie. Următoarea expediție a avut ca obiectiv dealul Țeținei, unce se mai păstrează un urmele unui donjon de apărare, ridicat pe timpul lui Petru Mușat.

Ne vom strădui ca acest vlăstar al speranței în educarea copiilor noștri să dea roadele așteptate. La fel cum așteptăm din partea oficialilor mai multă înțelegere pentru școlile minoritarilor români din Ucraina.

Notă

Arcadie Moisei este inspector în cadrul Departamentului Învățământ al Centrului cultural român "Eudoxiu Hurmuzachi" din Cernăuți

Clubul de elevi "Curioșii", urcând muntele Țețina

Un nou memoriu al societăților românești din regiunea Cernăuți în apărarea învățământului în limba română

La data de 18 septembrie 2015, mai multe asociații culturale din regiunea Cernăuți au participat la o dezbatere privind situația învățământului în școlile cu predarea materiilor în limba română din regiunea Cernăuți, organizată de conducerea Administrației Regionale de Stat la cererea acestora. La întrunirea care a avut loc în sediul Administrației Regionale de Stat au participat și reprezentanți ai Departamentului de Învățământ din cadrul Administrației Regionale și colegi ai lor din cadrul Administrațiilor Raionale de Stat care au în subordine școli cu limba română de predare. Delegația asociațiilor românești a înmănat domului Oleksandr Fișciuc, Șef al Administrației Regionale de Stat Cernăuți, un memoriu, pe care îl reproducem integral în continuare.

Către Șeful Administrației Regionale de Stat Cernăuți, Domnul FIȘCIUK O. G.

MEMORIU

Procesele de integrare ce se produc în lumea actuală globalizată, din care face parte și Ucraina, accelerându-se tot mai mult și cuprinzând un număr tot mai mare de grupuri etnice, potrivit concluziei din „Cartea europeană a limbilor regionale și ale minorităților”, reprezintă un pericol de dispariție pentru acestea.

Ucraina, în calitatea sa de stat ce se dorește a fi democratic, asigură și favorizează la nivel legislativ dezvoltarea și prosperarea fiecărei minorități în parte de pe teritoriul țării noastre, păstrarea diversității lingvistice și a bogăției culturale, precum și a valorilor noastre comune.

Românii dețin, sub raport numeric, al doilea loc între comunitățile etnice din Ucraina și din regiunea Cernăuți. În ținutul nostru locurile de viață compactă sunt raioanele Herța, Hliboca, Storojineț, Noua Suliță și orașul Cernăuți. Aici activează societăți culturale, instituții de învățământ cu predarea în limba română, apar ziare românești și alte mijloace de informare în masă, etc.

Odată cu dobândirea de către Ucraina a independenței statale, românii nord-bucovineni sperau la o schimbare spre mai bine a condițiilor privind dezvoltarea națională pentru comunitatea noastră vorbitoare de limba română. Din păcate, aspirațiile noastre la mai bine, precum și promisiunile făcute de autorități în ceea ce privește dezvoltarea culturii naționale și a limbii române s-au dovedit a fi iluzorii. Ba mai mult, în contradicție cu art. 22 al Constituției Ucrainei, care nu admite restrângerea drepturilor cetățenilor, românii nord-bucovineni sunt supuși din partea autorităților la presiuni tot mai puternice ce afectează identitatea noastră etnică.

În scopul frânării acestui proces de restrângere a drepturilor românilor, drepturi consfințite de legislația în vigoare a Ucrainei, ne adresăm cu acest Memoriu către D-voastră, stimate Oleksandr Grigorievici, pentru a examina o serie de măsuri care ar contribui la soluționarea următoarelor probleme:

1. În regiunea Cernăuți tot mai alarmant se face observată tendința de reducere a numărului de școli cu predarea în limba română. În primii ani ai puterii sovietice, în rapoartele oficiale pentru Kiev figurau 114 școli cu predarea în limba română (moldovenească). Către anul 1990 numărul acestora s-a redus la 87, însă a crescut până la 91 de școli în anul 1995, adică în anii de independență statală a Ucrainei. Spre regret, după această dată noi în fiecare an pierdem câte o școală românească, ajungând în prezent la trista cifră de 66 școli „românești”, precum și 17 – „mixte”, adică în aceste ultime așezăminte de învățământ predarea, alături de limba română, se face și în limba ucraineană (conform datelor prezentate de directorul Departamentului Învățământ și Știință al ARS Cernăuți din 10. 12. 2014). Acest proces bine dirijat constă în deschiderea de clase cu predarea în limba ucraineană în școlile din localitățile cu populație aproape sută la sută românească. Drept urmare

Șeful Administrației Regionale de Stat, Oleksandr Fișciuk, în ședință

a unei asemenea politici, unele școli din satele cu populație românofonă devin în exclusivitate școli cu predarea în limba ucraineană (de exemplu, în localitățile Stroiești și Forosna, raionul Noua Suliță). Respectivul proces de asimilare contravine total legislației ucrainene în vigoare, precum și actelor internaționale ratificate de către statul ucrainean. Și, evident, nu corespunde nici într-un fel practicii europene privind relațiile interetnice. Un asemenea proces periculos a fost inițiat de către conducerea precedentă a Departamentului Învățământ și Știință al Administrației Regionale de Stat avându-și originea în optica greșită privind rolul său în educația patriotică, dar este încurajat, din păcate, și de noua conducere. Astfel, reieșind din cele expuse mai sus, cerem eliminarea practicii de creare a unor temeuri artificiale pentru deschiderea claselor cu predarea în limba ucraineană în instituții de învățământ cu predarea în limba română. Cei care doresc să învețe în limba ucraineană au la dispoziția lor în regiune un număr suficient de școli în limba ucraineană și, din punctul nostru de vedere nu există vreo necesitate în deschiderea artificială și nejustificată a claselor cu predarea în limba ucraineană în școlile românești. Acest curs nu poate fi calificat decât unul de ucrainizare forțată care are drept scop asimilarea românilor din Ucraina.

2. Ordinul Ministerului Învățământului și Științei (MÎȘ) al Ucrainei nr. 461 din 25. 05. 2008 *Cu privire la aprobarea Programei vizând sporirea calității studierii limbii ucrainene în școlile de cultură generală cu predarea în limbile minorităților naționale pe anii 2008-2011* prevedea trecerea pe etape a școlilor medii cu predarea în limbile minorităților naționale la predarea unui șir de discipline școlare (istoria

Ucrainei, geografia Ucrainei, instruirea prin muncă, educația fizică, apărarea Patriei ș.a) în limba ucraineană. Dispoziția respectivă încălca în mod flagrant legislația ucraineană în vigoare în sfera drepturilor minorităților naționale. În anul 2011 acest ordin și-a pierdut valabilitatea, însă în unele școli din regiunea noastră, la presiunea organelor de învățământ, aplicarea prevederilor acestuia continuă. Cerem încetarea unei asemenea practici rușinoase de executare a unui ordin și a unei programe inexistente.

3. În corespundere cu art. 53 par. 4 al Constituției Ucrainei, propunem Administrației Regionale de Stat să facă demersuri la Ministerul Învățământului și Științei al Ucrainei în ceea ce privește adoptarea actelor normative și de dispoziție corespunzătoare care să interzică închiderea, lichidarea sau reorganizarea instituțiilor instructiv-educative cu predarea în limba română, ba chiar după necesități să se favorizeze deschiderea unor asemenea așezăminte.

4. Conform art. 7 pnc.7 al Legii Ucrainei *Privind bazele politicii lingvistice de stat* și art. 30 al *Convenției asupra drepturilor copilului*, să se introducă în planurile de învățământ studierea limbii române ca disciplină obligatorie în toate clasele școlilor cu predarea în limba ucraineană din localitățile cu o pondere de 10% și mai mult a vorbitorilor de limba română (raionul Hliboca: orașelul Hliboca, satele Valea Cosminului, Corovia, Corcești, Molodia, Ceahor, Tureatca, Camenca, Volcineții Vechi; raionul Noua Suliță: satul Cotileu; raionul Storojineț: satele Dăvideni, Maidan; raionul Secureni: satul Șișcăuți; raionul Hotin: satul Colincăuți, conform datelor de la recensământul populației din anul 2001).

5. În *Regulamentul privind documentația oficială în școlile de cultură generală*, aprobat de MÎȘ al Ucrainei la 23 iunie 2000 nr. 240 se menționează că toată documentația oficială este elaborată în limba de stat. În localitățile populat compact de cetățeni aparținând minorităților naționale documentația oficială internă poate fi întocmită în paralel cu limba ucraineană, și în limba comunității etnice respective. Cu toate acestea, în *Regulamentul privind completarea catalogului de clasă pentru elevii claselor V-XI(XII) ale școlilor de cultură generală* aprobat prin ordinul MÎȘ al Ucrainei din 03. 06. 2008 cu nr. 496 prevedea referitoare la limbile minorităților naționale în completarea catalogelor de

clasă a dispărut, ceea ce îngreșește substanțial dreptul comunităților românofone în localitățile populate compact de către acestea. Propunem să se facă demersuri către Ministerul Învățământului și Științei în vederea restituirii normei anterioare care este în acord cu legislația în vigoare, în special, cu art. 15 al *Legii Ucrainei privind minoritățile naționale în Ucraina* și cu art. 7 pct. 6 al al *Legii Ucrainei privind bazele politicii lingvistice de stat*.

6. În baza art. 8 pct.1(g) al *Cartei europene a limbilor regionale și ale minorităților* să se adopte măsuri în vederea predării istoriei și culturii poporului român în calitate de disciplină obligatorie în toate școlile cu predarea în limba română. Cu sprijinul Institutului de perfecționare postuniversitară a cadrelor didactice din regiunea Cernăuți să se organizeze cursuri pentru profesorii de școală care predau istoria și cultura poporului român, limba și literatura română, alte discipline școlare în limba maternă. În acest scop ar fi rezonabil să fie invitați specialiști din Republica Moldova și România. Pentru perfecționarea profesorilor de limba română să fie organizate câte două grupe pe an, deoarece în prezent există doar una cu un număr de până la 40 de persoane, ceea ce prezintă dificultăți atât la orele de teorie, cât și la cele practice.

7. Conform art.8 pct.1(a) al *Legii Ucrainei privind ratificarea Cartei europene a limbilor regionale și ale minorităților*, art. 3 din *Declarația privind drepturile naționalităților din Ucraina*, art. 7 și 20 ale *Legii Ucrainei privind la bazele politicii lingvistice de stat este prevăzut ca instruirea școlară să se facă în limbile regionale sau ale minorităților corespunzătoare*. În orașul Cernăuți există o singură grupă de limba română la Grădinița nr. 1, unde sunt înscriși copii de diferite vârste, ceea ce în mod evident, influențează negativ calitatea procesului instructiv-educativ. Pentru comunitatea românească de 15 mii de persoane din centrul regional situația respectivă este inadmisibilă, deoarece copiii lor învață în 4 școli de cultură generală. Ba mai mult, șefa acestei grădinițe se străduiește prin toate mijloacele să nu admită aici copii vorbitori de limba română. Solicităm deschiderea în centrul orașul Cernăuți a unei grădinițe cu instruirea și educația în limba română (bunăoară, în baza instituțiilor preșcolare nr. 7 sau nr. 12 de pe str.O. Kobâleanskaia).

8. *Legea Ucrainei privind minoritățile naționale în Ucraina* (art. 15) acordă reprezentanților

minorităților naționale, asociațiilor lor obștești dreptul să stabilească și să întrețină liber relații cu persoane de aceeași naționalitate, precum și cu asociațiile lor publice din afara granițelor Ucrainei, să obțină din partea acestora asistență în vederea satisfacerii necesităților lingvistice, culturale și spirituale. În contradicție cu respectiva normă legislativă, în baza unei decizii arbitrare, cu nr. 52 din 1 martie 1993, a *Direcției Învățământ și Știință a Administrației Regionale de Stat privind comisia de experți pentru determinarea valabilității cărților în procesul de instruire și elaborarea de recomandări metodice pentru folosirea lor*, toată literatura pentru copii, metodică sau artistică ce sosește din România sau Republica Moldova pentru instituțiile instructiv-educative cu predarea în limba română, este pusă în fața unor obstacole de netrecut. Practic, nici un gen de literatură pentru școlile românești adusă ca donație din afara hotarelor Ucrainei nu este admisă aici. Exemplu: acum un an și jumătate în vederea efectuării unei asemenea „expertize” în raionul Noua Suliță au fost trimise o mie de cărți de literatură artistică în limba română pentru biblioteca din satul Mahala. Până în prezent, nimeni nu a obținut nici o carte. Oare „comisia de experți” intenționează să citească fiecare carte în parte din acest lot? S-a ajuns la o asemenea situație absurdă că directorii de școli, din cauza hărțuielilor birocratice și nu numai, sunt dispuși să aprecieze donațiile de carte românească drept o povară, ba chiar o pedeapsă pentru școală, în timp ce literatura artistică în limba română din bibliotecile școlare alcătuiește doar 4%. Având în vedere cele spuse mai sus, solicităm anularea deciziei arbitrare a

Anatol Popescu, președintele Asociației „Basarabia” din regiunea Odesa, la Forumul Minorităților Naționale Ucrainene, Kiev, 19 iunie 2014

Direcției Învățământ și Știință a ARS din Regiunea Cernăuți și eliminarea unei asemenea practici discriminatorii față de populația românofonă, întrucât donațiile de carte în limba ucraineană ce se obțin din afara hotarelor țării nu sunt supuse nici unui fel de expertize. Considerăm că directorii de școli, bibliotecarii și colectivele pedagogice dispun de suficientă competență în ce privește selecționarea literaturii necesare pentru bibliotecile școlare.

Totodată, atragem atenția asupra faptului că *Regulamentul privind biblioteca așezământului de învățământ general* din 14.05.1999 cu nr. 139 (pct.3.1) prevede de asemenea completarea fondurilor de carte ale bibliotecilor școlare cu volume apărute atât în Ucraina, cât și peste hotare. Reieșind din aceasta, solicităm crearea de condiții pentru asigurarea deplină a școlilor cu predarea în limba română cu literatură pentru copii, artistică și metodică în limba maternă care ar putea parveni din România și Republica Moldova.

9. Să se încetățenească în practica de toate zilele participarea scriitorilor români din Bucovina, membrilor Uniunii Scriitorilor din Ucraina, la întâlniri cu elevii școlilor din regiune, antrenarea personalităților culturale în procesul instructiv-educativ, în cel de altoire a dragostei față de limba maternă, istoria și cultura poporului.

10. În școlile românești, unde conform planului de învățământ se studiază două limbi străine, să se mențină drept componentă invariabilă orele de predare a limbii române (clasa a V-a – 3 ore, clasa a VI-a – 3,5 ore, clasa a VII-a – 2,5 ore, clasa a VIII-a – 2,5 ore), deoarece pe contul orelor prevăzute pentru predarea limbii române se învață una din limbile străine.

Să se facă demersuri la Ministerul Învățământului și Științei în favoarea susținerii în mod obligatoriu a examenelor la limba și literatura română în clasele promoționale din școlile cu predarea în limba română.

11. Să fie anulat cursul integrat de predare a literaturii (române și universale) și să se revină la predarea separată a acestor discipline, în același mod după cum se face în școlile ucrainene: câte 2 ore pentru literatura română și câte 2 ore pentru literatura universală. Considerăm că situația existentă, când literatura propriului popor este pur și simplu dizolvată în literatura altor popoare, afectează neîndoiește calitatea învățământului și reprezintă totodată o manifestare de

discriminare etnică a minorității române.

12. Pentru asigurarea tuturor școlilor românești cu specialiști care să posedă limba respectivă, considerăm că este necesară deschiderea în cadrul Universității Naționale din Cernăuți a unei Facultăți unde toate disciplinele să fie predate în limba română, după exemplul Universității din Ujgorod, Universității Pedagogice din Mukacevo, Institutului Pedagogic din Beregovo.

13. Să se încetățenească practica numirii în funcțiile de inspectori, metodiști în unitățile administrative populate compact de români (moldoveni), precum și a conducătorilor instituțiilor instructiv-educative cu predarea în limba română a persoanelor care posedă limba română. În această ordine de idei considerăm drept contraproductivă numirea lui Șveț A. F., care nu stăpânește limba română, în calitate de director al Școlii de cultură generală de gradele I-III din Ostrița, raionul Herța. De aceea, cerem revocarea din funcție a numitului director și folosirea lui în calitate de specialist de înaltă calificare în școlile cu predarea în limba ucraineană.

14. Considerăm ca fiind judicios să se aplice în practică numirea în funcția unuia dintre adjuncții directorului Departamentului Învățământ și Știință al Administrației Regionale de Stat a unei persoane care să stăpânească, în afară de limba ucraineană de stat, în mod obligatoriu și limba română. Noi suntem gata să vă oferim candidatura corespunzătoare.

Stimate Oleksandr Grigorievici,

Apelăm la sprijinul Dumneavoastră. Vă vom fi foarte recunoscători pentru soluționarea pozitivă a problemelor expuse mai sus, întrucât doar dezvoltarea liberă a minorităților naționale, în particular, a românilor, constituie baza pentru buna înțelegere dintre comunitățile noastre, pentru îmbogățirea culturală și spirituală reciprocă, consolidarea societății ucrainene.

Având în vedere întâlnirile tradiționale de până acum dintre reprezentanții comunității românești și autoritățile locale ale puterii de stat, solicităm o întrevvedere cu D-voastră pentru o discuție consistentă vizând problemele școlilor cu predarea în limba română și a învățământului în general la o dată și oră convenabile D-voastră.

Răspunsul la memoriul nostru îl așteptăm pe adresa Centrului Cultural Român „Eudoxiu

Școala românească din Ucraina

Hurmuzachi”: or. Cernăuți, str. O. Kobâleanskaia, 9.

P.S. În caz că problemele noastre stringente nu vor găsi o soluționare pozitivă la nivel local, ne păstrăm dreptul să facem apel către organele superioare ale puterii de stat, Președinție, Rada Supremă, organizațiile internaționale care se ocupă de protejarea drepturilor minorităților naționale.

Cu respect,

Vasile TĂRĂȚEANU, președinte al Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”, președintele Fundației Culturale și de Binefacere „Casa Limbii Române”, membru de onoare al Academiei Române, **Alexandrina CERNOV**, director al revistei „Glasul Bucovinei”, membru de onoare al Academiei Române, redactor șef al revistei „Glasul Bucovinei”, **Vasile BĂCU**, președinte al Societății pentru Cultură Românească din regiunea Cernăuți „Mihai Eminescu”, **Ilie T. ZEGREA**, președinte al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți, Redactor șef al revistei „Septentrion Literar”, prof. doc. **Aurel CONSTANTINOVICI**, președinte al Asociației Științifico-Pedagogice Republicane

„Aron Pumnul” din Ucraina, **Aurica BOJESCU**, secretar responsabil al „Asociației Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”, **Nicolae TOMA**, președintele Societății ziariștilor independenți români din regiunea Cernăuți, redactor șef al ziarului „Zorile Bucovinei”, **Elisaveta PENTELICIUC**, președinte al Uniunii Societăților Românești „Pentru Integrare Europeană” din regiunea Cernăuți, **Vitalie ZĂGREA**, președinte al Ligii Tineretului Român „Junimea” din regiunea Cernăuți, **Petru POSTEUCĂ**, Centrul Bucovinean Independent de Cercetări Actuale, **Ilie POPESCU**, președinte al Societății victimelor represiunilor staliniste „Golgota” din regiunea Cernăuți, **Octavian BIVOLARU**, președinte al Societății Naționale „Golgota”, **Ion BROASCĂ**, președinte al Societății Medicilor Români „Isidor Bodea”, **Viorica PREDII**, președinte al Clubului Cultural-Sportiv „Dragoș-Vodă”, **Nicolae HOSTIUC**, președintele Societății de Cultură Românească „Grigore Nandriș”

M.B.

Foto: Nicolae Hauca

Anatol POPESCU

Două programe pentru o singură limbă cu dublă denumire

Problema limbii "moldovenești" a apărut din nou la orizontul politicii lingvistice a statului ucrainean. Deși s-a demonstrat de atâtea ori că "limba moldovenească" e o invenție stalinistă cu rădăcini vechi în trecutul țarist al Rusiei Mari, care a adus atâta rău Ucrainei, și că miza ei a fost cotropirea Moldovei în granițele ei istorice, ea a reapărut recent în programele școlilor cu predare în limba română din Ucraina. E de necrezut că o țară care aspiră la integrarea europeană să se folosească de o limbă care, practic, nu există, pentru a dezbină, prin așa-ziiși purtători ai ei, o comunitatea etnică doar pentru a nu-i da posibilitatea să apară oficial pe locul doi, după minoritatea rusă, în lista comunităților minoritare din țară. Asociația național-culturală „Basarabia” a românilor din regiunea Odesa a trimis conducerii ucrainene un memoriu privind unificarea celor două programe de învățământ existente, pentru instituțiile școlare cu predare în limba română și „moldovenească” din Ucraina, într-o singură programă de învățământ, prin trecerea tuturor acestor instituții școlare la învățământul conform programei pentru instituțiile școlare cu predare în limba română. Memoriul este adresat Președintelui Petro Poroșenko, Primului Ministru Arsenii Iașeniuk, Ministrului Învățământului și Științei, Serghii Kvit, Împuternicitului Guvernului Ucrainei pentru problemele politicii etno-naționale, Ghennadii Druzenko, Președintelui Administrației Regionale de Stat Odesa, Igor Palyțea, Directorului Departamentului de Învățământ și Știință al Administrației Regionale de Stat Odesa, Tetiana Lazareva. Reproducem în continuare textul Memoriului:

Stimate Doamnăle Președinte!
Doamnelor și Domnilor!

Ne adresăm conducerii statului și patriei noastre cu rugămintea să atrageți atenția asupra situației care s-a creat, de-a lungul anilor de independență a Ucrainei, în ce privește învățământul în limba maternă pentru reprezentanții populației autohtone române și/sau moldovenești

din Ucraina, prin separarea procesului de învățământ în cele mai „bune” tradiții ale puterii sovietice-bolșevice.

După cum bine cunoașteți, în urma evenimentelor istorice locurile tradiționale și permanente de trai ale românilor din Ucraina independentă sunt raioanele Teaciv și Rahău din regiunea Transcarpatică, regiunile Cernăuți și Odesa. În aceste trei regiuni de frontieră timp de veacuri întregi locuiesc reprezentanți ai unui singur popor al latinității orientale, care comunică în numeroase graiuri ale aceleiași limbi – limba română.

Cu părere de rău, istoria contemporană, cuprinzând componenta sa indispensabilă – regimul comunist al Uniunii Sovietice din întregul bloc socialist din Europa centrală și de Est, controlat în totalitate de Kremlin – a dat de înțeles întregii omeniri că regimurile totalitare sunt în stare să distrugă nu numai personalitatea și identitatea națională a persoanei umane, dar și identitatea națională a întregilor popoare, cu forța, prin intermediul unei proceduri implementate sistematic obligând popoare mai mici să renunțe la propria limbă, cultură, religie și învățământ în limba maternă, în folosul limbii sau a culturii dominante, iar în cazul nostru comun – în folosul limbii ruse pe cuprinsul tuturor republicilor sovietice. Astfel, etapizat, prin Marea Înfometare (Golodomor) din prima jumătate a sec. XX și în următorii 40 de ani, puterea sovietică din Moscova a extirpat considerabil limba ucraineană din instituțiile de învățământ și de cultură din RSS Ucraineană, popularizând un mit concret privind existența a unui grai ucrainean sau „malorus” („rusa mică”) al limbii ruse. În același mod, după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost fabricată limba „moldovenească”, și trecută la grafia chirilică, precum și poporul „moldovenesc”, care ar fi diferit în mod consistent de istoria, cultura sau limba celei de-a doua jumătăți a acestuia – românii care locuiesc azi în provincia istorică Moldova din componența României contemporane. După cum observăm – la

destrămarea URSS soarta popoarelor din RSS Ucraineană și RSS Moldovenească a fost hotărâtă anume de popoarele noastre, și nicidecum de Moscova, de Kremlin, cu atât mai mult de Stalin sau fondatorul îmbălsămat al colosului sovietic – Lenin.

Prin urmare, în Declarația de Independență a Republicii Moldova din 27 August 1991, în conformitate cu hotărârea Marii Adunări Naționale din Chișinău de la 31.08.1989 drept limbă de stat a Republicii Moldova este recunoscută limba română, pe baza grafiei latine. Conflictul armat din Transnistria din 1992, dar mai precis componenta rusească a acestuia și agentura KGB-istă a Uniunii Sovietice practic au impus politicul moldovenesc să adopte Constituția Republicii Moldova din 1994 cu acea componentă notorie, și anume art. 13, prin care recunoaște drept limbă de stat, în contradicție cu Declarația de Independență (!), limba moldovenească (însă de asemeni, pe baza grafiei latine). Prin hotărârea Curții Constituționale din 2013, în Republica Moldova este recunoscută denumirea limbii de stat, în conformitate cu Declarația de Independență. Conform pct. 2 din Hotărârea nr.36 de la 05.12.2013, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a hotărât: „În cazul existenței unor divergențe între textul Declarației de Independență și textul Constituției, textul constituțional primar al Declarației de Independență prevalează.” Cu siguranță, interpretarea juridică a Curții Constituționale a Republicii Moldova are la bază și expresia pur științifică a acestei probleme. Astfel, în anul 2010, Academia de Științe a Republicii Moldova, răspunzând la o interpelare a Uniunii Interregionale “Comunitatea Românească din Ucraina”, a menționat: ”denumirea corectă, științifică a limbii vorbite de românii din Basarabia istorică (inclusiv nordul și sudul acesteia), din regiunea Cernăuți și cea Transcarpatică, este LIMBA ROMÂNĂ, fapt arhicunoscut de lingviștii contemporani și confirmat în cadrul mai multor întruniri științifice, susținut, de altfel, și de lingviștii ucraineni, fiind suficient să amintim aici numele regretatului profesor Stanislav Semcinski. Mai mult, savanții Academiei de Științe a Moldovei și-au expus opinia în problema denumirii corecte a limbii române de nenumărate ori. Astfel, în „Răspunsul la solicitarea Parlamentului Republicii Moldova privind istoria și folosirea glotonimului „limbă moldovenească”, adoptat în ședința lărgită a Prezidiului Academiei de Științe a Moldovei din 9 septembrie 1994, se subliniază: „Convingerea noastră este aceea că articolul 13 din Constituție trebuie să fie revăzut în conformitate cu adevărul științific, urmând a fi formulat în felul următor: „Limba de

stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română”. Ulterior, la 28 februarie 1996, Adunarea Generală Anuală a Academiei de Științe a Moldovei a adoptat o declarație prin care a fost confirmată opinia științifică a specialiștilor filologi din republică și de peste hotare potrivit căreia limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română. Din 1996 și până în prezent, opinia savanților de la Academie în problema glotonimului „limbă română” a rămas aceeași, în pofida faptului că unii politicieni au ajuns să declare că sintagma „limbă română” e un termen științific, în timp ce sintagma „limbă moldovenească” ar fi un termen politic, acesta, în realitate, fiind un termen ideologic și geopolitic.”

Astfel, în prezent avem două state independente, România și Republica Moldova, a căror limbă de stat este aceeași limbă est-romanică – limba română.

Însă, tot în prezent există un singur stat, care folosește denumirea de limbă „moldovenească”, mai cu seamă în ce privește asigurarea procesului de învățământ a unei părți din populație – reprezentanți ai unei minorități naționale. Aceasta este patria noastră și a Dumneavoastră comună – Ucraina. Desigur, „limba moldovenească, în grafie chirilică” figurează, demonstrativ, încă într-o regiune – formațiune separatistă: republica moldovenească nistreană, nerecunoscută, de facto, ea reprezentând un teritoriu al Republicii Moldova ocupat ilegal.

La încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale în Sudul Basarabiei, în limba română se mai preda în 62 de școli, în localitățile cu populație majoritară românească – orașe și sate. După dispariția Uniunii Sovietice, Ucraina independentă și suverană a moștenit doar 18 din acele școli românești, aflate doar în sate, preponderent în cele trei raioane de la Dunăre – Reni, Ismail și Chilia, dar și în raioanele Sărata, Tatarbunar, Tarutino, Belgorod-Dnestrovski (Cetea Albă). În așa mod, URSS a reușit să extirpe învățământul românesc din toate orașele și din majoritatea satelor românești sud-basarabene, rusificând 44 (!!!) de școli românești. Astăzi, după 24 de ani de independență a statului ucrainean, în raioanele din Sud-Vestul regiunii Odesa mai sunt doar 5 (cinci !!!) școli naționale, în care procesul de învățământ se desfășoară integral în limba română, dar sub denumirea de „moldovenească”, conform ordinului politic de la Kiev. Restul - 13 școli – ori sunt ucrainizate, ori acest proces este în plină desfășurare. Toate acestea în circumstanțele în care se vorbea, în primii ani de independență a statului ucrainean, chiar de o posibilitate de a redeschide clase românești în școlile rusificate de comuniști, atât de democrată și

europeană se întrezărea perspectiva!...

Cu tot respectul față de numeroasele realizări ale tânărului, independentului și suveranului stat ucrainean, trebuie să atragem atenția Dumneavoastră asupra faptului că în perioada sovietică același popor - separat de Stalin în români și/sau moldoveni - din RSS Ucraineană dispunea de învățământ într-o singură limbă – „moldovenească” (cu grafie chirilică), la fel cu școlile din RSS Moldovenească! Cu părere de rău, unica „realizare” a statului ucrainean în acest context este că a mai separat odată acest popor, promovând politica „*divide et impera!*” în problemele lingvisticii, fapt pe care nu s-a încumetat a-l face nici măcar puterea sovietică: tocmai statului ucrainean, prin intermediul nomenclaturii comuniste moștenite, i-a reușit să despartă învățământul în limba română, dezvoltat în Ucraina anilor 1989-1998, implementând în procesul de învățământ din regiunea Odesa limba „moldovenească”.

Domnule Președinte,
Doamnelor și Domnilor,

Într-o viziune pozitivă a acestui subiect, statul ucrainean, ieșind împreună cu Republica Moldova din trecutul sovietic comun, a menținut, încă de la începutul independenței Ucrainei, prin propriul sistem de învățământ, în regiunile compact locuite cu vorbitori de limbă română – români și/sau moldoveni (regiunile Transcarpatică, Cernăuți și Odesa) – învățământul în limba română în instituțiile de învățământ de treptele I-III. Începând cu anul 1991, Ministerul învățământului din Ucraina aplica o singură programă de învățământ în limba română, atât pentru instituțiile de învățământ naționale, care activau în localitățile unde populația majoritară o constituie etnicii români, cât și în școlile din localitățile populate de români, oficial denumiți în acte, încă de puterea sovietică, „moldoveni”, ca naționalitate aparte.

Întâmplător sau nu (?!), dar imediat după semnarea Tratatului ucraineano-român de bună vecinătate din 1997, pe valurile unui „moldovenism” de sorginte neo-sovietică venit de nicăieri altundeva decât de la Tiraspol (în fond – cauza prezenței denumirii de limbă „moldovenească” din art. 13 al constituției R. Moldova), Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina începe, din anul 1998, procesul de învățământ în unitățile de învățământ din regiunea Odesa în limba „moldovenească” de predare, aprobând o programă școlară duplicitară, practic identică (față de programa românească), în această „limbă”; tipărește, pe contul statului, manuale aparent pentru două școli distincte: unele pentru școlile cu predare în limba română, altele – pentru școlile cu predare în „moldovenească”. Drept apogeu

al meseriei editoriale apare tipărirea, la una dintre editurile din orașul Lvov, a două manuale identice 100%, separat pentru școli „românești” și „moldovenești”, schimbând, pentru aceasta, conținutul unei singure pagini!!!

Și iarăși întâmplător sau nu, însă anume în anul 1998, în timp record și vădit cu sprijinul structurilor de stat cu destinație specială se crează Asociația Moldovenilor din Ucraina, iar drept veritabil conducător inamovibil al acesteia este numit nimeni altul decât Anatolii S. Fetescu – soțul Larisei I. Fetescu, aceasta fiind până în prezent (!!!) metodistă/curator asupra școlilor „moldovenești” din regiunea Odesa. În fapt, statul ucrainean a angajat un cuplu, cu un scop concret: pentru a câta oară să despartă - prin intermediul programei de învățământ controlate de familia Fetescu și prin mass-media românofobă tipărită (bilunarul „Lucașfărul”) editat de Asociația Moldovenilor din Ucraina, conform practicilor sovietice comuniste și totalitare - nu numai același popor, ci mai ales comoara cea mai de preț a acestuia – limba – în două limbi aparent diferite, „moldovenească” și română, conferind în acest fel statut de limbă graiului moldovenesc al limbii române. Această absurditate este foarte eficientă și în zilele noastre, când absolvenții școlilor „moldovenești” din Sudul Basarabiei, având în diploma de absolvire menționată drept limbă maternă „moldovenească” urmează studiile la specializarea „limbă română” la Universitatea Umanistă de Stat din Ismail, iar atunci când se reîntorc în școlile de la baștină Direcția Regională de Învățământ de la Odesa îi obligă pe aceștia din urmă – profesori de limbă română – să predea (într-)o limbă „moldovenească”! ... Pe parcursul anilor de independență a Ucrainei suntem martori la o situație absolut absurdă când, fără să părăsească localitatea, absolvenții aceleiași școli au trecut româna drept limbă maternă în diplomele de studii medii necomplete din 1996, iar în diplomele de studii medii complete din 1998 apare drept limbă maternă „moldovenească”. Și toate acestea – la buna dispoziție a funcționarilor din Odesa, sau la ordinul politic de la Kiev.

Desigur, conform tradițiilor democratice europene consacrate – nimeni nu a abrogat dreptul la autoidentificare națională, iar în prezent este problema fiecărei persoane cum se identifică – român sau moldovean – în cazul celor 400 de mii de populație românofonă din Ucraina, în cele câteva decenii trecute divizați artificial de regimul comunist în români și moldoveni.

Dar, oare dorește Ucraina de azi să continue „glorioasele” tradiții comuniste-totalitare de aspirare a popoarelor mici, sau - totuși - statul nostru cu adevărat optează pentru valorile

democrate? Suntem convinși că în răspunsul Dumneavoastră la această întrebare veți alege ce-a de-a doua teză.

În realitate, din punct de vedere obiectiv, cultural-istoric, științific și nu în ultimul rând – diplomatic - Ucraina modernă și organele puterii de stat de toate nivelele trebuie să recunoască faptul că românii din Ucraina, inclusiv volohii, maramureșenii, bucovinenii, moldovenii și basarabeni sunt reprezentanții unui singur popor, ai aceleiași culturi, și că aceștia au aceeași limbă maternă – limba română, care de asemenea se împarte în o sumedenie de graiuri locale – maramureșean, bucovinean, moldovean, basarabean, ardelenesc, oltenesc, muntenesc, ș. a., precum și limba ucraineană se împarte în graiuri precum cel de Slobojanșcina, huțul, transcarpatic, de Polissya, al boicilor, de stepă, al Nistrului Superior, al Niprului Superior, ș.a.. Din motive necunoscute nouă, puterea de stat ucraineană din anii precedenți a făcut tot ce a fost posibil pentru a politiza problema învățământului în limba română din regiunea Odesa. O rezonanță deosebită a avut cazul anului 1999, când doamna Zinaida Pinteac - profesoare eminentă a învățământului public din Ucraina, directoare a școlii din Frumușica Veche/Staroselie, raionul Sărata – a fost demisă din funcție pentru obiectivitatea demonstrată și pentru menținerea denumirii științifice a limbii române în școală. Simbolic este acel fapt că anume în același an în orașul Odesa a fost furat bustul lui Mihai Eminescu, clasic al literaturii române... Chiar și în prezent sunt sub evidența specială a organelor puterii regionale și raionale și a Serviciului de Securitate al Ucrainei toate cadrele didactice care mențin legături de specialitate cu alți români – colegi din Cernăuți, Republica Moldova sau România, ori participă la stagii pedagogice în limba română de peste hotarele Ucrainei.

Regretabil este faptul că și în perioada actuală conducerea Departamentului Regional de Învățământ Odesa interzice drastic profesorilor să folosească denumirea „limbă română” în procesul de învățământ, desfășoară separat de regiunile Transcarpatică și Cernăuți cursuri de perfecționare a cadrelor didactice, olimpiade școlare la limba „moldovenească”, ș.a.. Una dintre dovezile recente ale dimensiunii politice a acestei probleme este organizarea de către Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina a „Primei olimpiade panucrainene la limba română” în Cernăuți, la finele lunii Martie 2015, cu participarea doar a elevilor din regiunile Transcarpatică și Cernăuți. Desigur, această acțiune de premieră este un mare plus al noilor organe ale executivului ucrainean, dacă nu ar apare o mică/mare

întrebare: o olimpiadă la aceeași limbă, dar cu denumirea de „moldovenească” s-a desfășurat și la Odesa, desigur că într-un format mai mic, însă cu siguranță cu finanțare de la stat considerabilă, cu scopul de a mai turmenta odată elevii sud-basarabeni că Eminescu nu este poet clasic al literaturii române, ci numai al celei „moldovenești”, și că limba lor se deosebește prin ceva consistent de limba românilor maramureșeni sau bucovineni...

Având în vedere cele relatate mai sus, care nici într-un caz nu sunt noutăți pentru organele puterii de stat din toți anii de independență a Ucrainei, ținând cont de numeroasele concluzii ale savanților de elită și ale ședințelor Academiiilor de Științe din Ucraina, România și Republica Moldova privind unica denumire a formei literare a limbii române și existența unor speculații pur politice și falsuri pseudoștiințifice în ce privește existența unei limbi „moldovenești” aparte, bazată pe graiul moldovenesc al limbii române, ținând cont de aspirațiile declarate ale Ucrainei de integrare în Uniunea Europeană, una dintre limbile oficiale ale căreia este limba română – limbă pe care pentru prima dată în toată istoria Ucrainei o posedă Președintele țării noastre Petro Poroșenko, fapt de care este mândră întreaga comunitate românofonă din Ucraina – peste 400.000 de cetățeni, dintre care o parte considerabilă (peste 100.000) locuiesc tradițional la baștina Președintelui Ucrainei – în Sudul Basarabiei, având drept fundament denumirea oficială a limbii de stat în cele două state vecine și prietene ale Ucrainei - limba română în România și Republica Moldova,

CEREM:

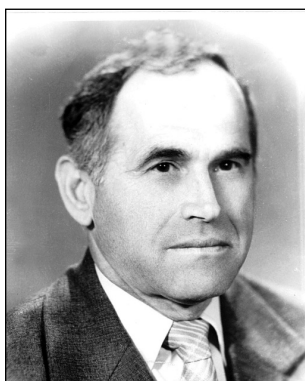
unificarea celor două programe de învățământ existente, pentru instituțiile școlare cu predare în limba română și „moldovenească” din Ucraina, într-o singură programă de învățământ, prin trecerea tuturor acestor instituții școlare la învățământul conform programei pentru instituțiile școlare cu predare în limba română

Cu respect,

Anatol POPESCU,
Președinte al Asociației
Național-culturale „BASARABIA”
a Românilor din regiunea Odesa

Ismail, 31 Martie 2015,

Răspunsul primit la acest Memoriu al Asociației „Basarabia” din regiunea Odesa a fost unul birocratic, astfel încât rămâne în continuare o mare problemă pentru românii (moldovenii) din Ucraina unificarea programelor pentru predarea în școală a limbii române.

Petru BEJINARIU

Dimitrie Vatamaniuc - 95 de ani

De obicei, oamenii care se nasc într-un loc și se realizează, ca personalități proeminente, în altă parte, se despart de baștină și revin la ea doar cu amintirile. Nu acesta este și cazul academicianului Dimitrie Vatamaniuc. Pentru el provincia sa, Bucovina, a fost și este, mai cu seamă după 1989, când încetase să mai fie tabu, un obiect de studiu.

Dimitrie Vatamaniuc s-a născut la 25 septembrie 1920, în comuna Sucevița, județul Suceava, într-o familie de agricultori – Ioan și Iustina (născută Cazacu). Familia Vatamaniuc a avut cinci copii (Eugenia, Vasile, Trandafir, Viorica și Dimitrie), Dimitrie fiind cel mai mic. A urmat, la Sucevița, școala primară (1927-1935), la Cernăuți, Școala Normală de Învățători (1935-1940), apoi la Rădăuți, Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” (1940-1943). Și-a luat licența la Cluj, în litere și filozofie, cu profesorul Dimitrie Popovici, în 1947. Ca student la universitatea clujeană, a fost membru în comitetul de conducere al societății studențești bucovinene „Junimea”, reactivată în capitala Transilvaniei, după ce capitala Bucovinei trecuse a doua oară la ruși.

Profesor la Liceul „Andrei Mureșanu” din Dej (1947-1953) și redactor la „Almanahul literar” din Cluj (din 1952). Cercetător la Institutul de Istorie Literară și Folclor din București (din 1956) unde, în anul 1957, își ia doctoratul cu tema „Ioan Popovici Bănățeanul și lumea meseriașilor” (conducător, George Călinescu). Alte funcții ocupate pe parcurs: cercetător științific la Muzeul Literaturii Române, lector la Facultatea de Filologie a Universității București, șef de secție la Centrul de Informare și Documentare al Academiei Române, director al Institutului „Bucovina” al Academiei Române (de la înființarea acestuia, în 1992), redactor șef al revistei „Analele Bucovinei”, unde inițiază programul „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii”. Face parte din colegiile de redacție ale revistelor „Septentrion”, organ al Societății pentru Cultura și Literatura

Română în Bucovina (Rădăuți), și „Glasul Bucovinei” (Cernăuți). Este președinte de onoare al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. În anul 2001 a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Debutează, ca prozator, la Cernăuți, în anul 1943, în paginile periodicului „Bucovina” cu nuvela *Între primari*. Colaborează la periodicele „Academica”, „Almanahul literar”, „Bucovina”, „Bucovina literară”, „Caietele Mihai Eminescu”, „Călăuza bibliotecarului”, „Contemporanul”, „Convorbiri literare”, „Făclia”, „Limbă și literatură”, „Literatorul”, „Luceafărul”, „Lupta Ardealului”, „Manuscriptum”, „Mesager bucovinean”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Revista de referate și recenzii”, „Steaua”, „Transilvania”, „Tribuna”, „Viața Românească”, iar după 1990 conduce periodicul „Septentrion”, organ de presă al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Este autor al unui impresionant număr de studii (unele monografice) de istorie și critică literară, editor, cu merite deosebite, al manuscrisurilor eminesciene.

În calitate de vicepreședinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și rector al Universității Populare „Ion Nistor” timp de 23 de ani, am avut onoarea să colaborez cu academicianul Dimitrie Vatamaniuc. Personalitate de mare înălțime cultural-științifică, el are mari merite pentru valorificarea patrimoniului cultural al Bucovinei.

Opera sa științifică și literară cuprinde o întreagă listă de lucrări. Consemnăm aici doar pe cele mai cunoscute: *I. Popovici-Bănățeanul*, (monografie, 1959), *G. Coșbuc. O privire asupra operei literare* (1967), *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut* (1968), *Ion Agârbiceanu* (monografie, 1970), *Ioan Slavici. Opera literară* (1970), *Ioan Slavici (1848-1925). Bibliografie*, în colaborare (1973), *Ion Agârbiceanu. Biobibliografie* (1974), *Lucian Blaga. Bibliografie* (1977), *Publicistica lui Eminescu*, vol. I-II (1985,1996),

Eminescu. Manuscrisele – jurnal al formării intelectuale și al lărgirii orizontului științific, laborator de creație, instrument de lucru (1988); *Eminescu. Contribuții documentare* (1993), *Eminescu și Transilvania* (1995), *Lucian Blaga. Contribuții documentare la biografia sa și a operei* (1998), *Caietele lui Eminescu. Mitologie și documente* (1998) ș.a.

Activitatea academicianului Dimitrie Vatamaniuc a fost apreciată prin acordarea mai multor titluri onorifice și premii: cetățean de onoare al comunei Sucevița, al municipiului Rădăuți și al comunei Șiria (Arad), „Om al Anului” și „Diploma de onoare” din partea „The American Biographical Institute” (1999 și 2000), Doctor Honoris Causa al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, membru de onoare al Academiei Române, Premiul de Excelență al Fundației Culturale a Bucovinei (2002), Doctor Honoris Causa al Universității „Ștefan cel Mare” Suceava (2008).

Reflecții pe marginea unui volum aniversar

Despre cartea *Convorbiri sub scara cu îngeri*, scrisă sub formă de dialog între doi scriitori, Constantin Hrehor și Dimitrie Vatamaniuc, primul având rolul de intervievator, celălalt, de intervievat, am mai scris în trecut, dar cred că merită să revin la ea, și nu doar pentru faptul că înmagazinează informații valoroase, ci și pentru că, la un moment aniversar, ea ne prezintă o oglindă a vieții și activității științifice și literare a aniversatului. Academicianul Eugen Simion ne spune în „Cuvânt înainte” că, în cele 407 pagini, autorii realizează „o carte remarcabilă de confesiuni”. Cartea are o structură unitară, este frumos aranjată și respectă ordinea cronologică prezentării evenimentelor.

Cum era și firesc, confesiunile încep cu prezentarea satului natal. La solicitarea scriitorului Constantin Hrehor, și el originar din Sucevița, academicianul Vatamaniuc face „evocarea pământului de-acasă”. Astfel începe prezentarea satului Sucevița, menționat pentru prima dată într-un document din 22 mai 1443 al lui Ilie-Voievod. Sucevița, subliniază intervievatul, „a dobândit personalitate în istorie prin ctitoria movileștilor, care avea să devină cunoscută și în afara Țării”. Printre personalitățile evocate în legătură cu satul natal sunt Movilenii, Ghedeon Constantinovici-Grecul, Iraclie Porumbescu, Nicodim Ițcuș, haiducul Gavril Vatamaniuc, Modest Sireteanu ș.a.

Toate întâmplările din copilărie pe care și le amintește academicianul sunt integrate vremurilor și realităților prin care a trecut comuna natală.

Titlurile capitolelor vorbesc de la sine: Copilăria cu bunica Melania și bunica Elisabeta, apoi, Nicodim și Arcadie – personaje ciudate, Școala și universitatea, Vremuri de război, Profesor de liceu, Întâlnirea și doctoratul cu George Călinescu, Studiile și publicațiile despre Mihai Eminescu.

În primele pagini găsim date interesante despre Gheorghe Movilă (venit la Sucevița de la Probota) și despre vechea așezare monahală de pe muntele Furcoi, cu legenda femeii care a transportat cu carul cu boi piatra pentru înălțarea mănăstirii Sucevița. Totodată, aflăm lucruri noi despre istoria mănăstirii (inclusă în prestigioasa listă UNESCO) și despre conducerea ei din mai multe timpuri.

Subcapitolul „Un examen de admitere și ce va urma după el” este consacrat perioadei studiilor din capitala istorică a Bucovinei. „Cernăuțiul, mica așezare, punct de vamă pentru Moldova până la domnia lui Vasile Lupu (1634-1653), se afla situat în stânga Prutului (...) Multă vreme Cernăuțiul era asimilat cu cetatea Țețina, în fruntea căreia Alexandru cel Bun a pus un staroste, cum au făcut și domnitorii care i-au urmat. În timp ce Curtea de la Viena a ales așezarea din dreapta Prutului drept capitală a noii provincii anexate, smulsă din Moldova în 1775, pentru mai multe considerente: așezarea pe coline, cu un râu la poale, Dunărea. Curtea din Viena a preferat un sat, după câte ne dăm seama, înaintea Sucevei, vechea capitală, întrucât aceasta se afla prea aproape de noua graniță cu Moldova.”

Vorbind despre Școala Normală de Învățători din Cernăuți și despre istoria ei, autorul evocă figura prominentă a directorului de odinioară, Dimitrie Isopescu, fondator al revistei *Pedagogische Blätter*, autor de manuale de citire, intelectual bucovinean implicat în administrația austriacă locală în folosul românilor. Interesante sunt amintirile despre Laurențiu Tomoiagă, profesor și director școlar, Traian Ștefureac, N. C. Enescu, Ipolit Tarnavski, Teodor Balan, George Tofan ș.a. Nu pot să nu remarc aici că aprecierile autorului privind unele lecții de științe naturale predate la Școala Normală de biologul botanist Traian Ștefureac mi-au fost de folos la elaborarea studiului monografic consacrat acestuia.

Din perioada clujeană reținem descrierea evenimentelor legate de revolta studenților clujeni la care studentul Vatamaniuc a participat în mod nemijlocit. Autorul redă atmosfera în care s-a produs întâlnirea cu Lucrețiu Pătrășcanu, când acesta a făcut mărturisirea devenită celebră: „Înainte de a fi comunist eu sunt român!”

Un capitol, poate cel mai important, este „Clipa astrală: întâlnirea cu George Călinescu”. Aici sunt redate momente interesante privind înscrierea lui Dimitrie Vatamaniuc la doctorat la Institutul de Istorie și Folclor al Academiei Române și întâlnirea candidatului cu George Călinescu. Episodul merită să fie reținut, pentru că Dimitrie Vatamaniuc a fost admis la doctorat pentru istoria literară, în 1952, pe unul din cele două locuri alocate de minister pe întreaga țară. Autorul arată modalitățile în care George Călinescu îndruma studiul celor doi doctoranzi, rigoarea pe care acesta o impunea activității cercetătorilor în cadrul Institutului, la bibliotecă sau în arhive. S-a întâmplat odată ca tânărul doctorand (pe atunci și tânăr însurățel) să fie sancționat, intempestiv și fără niciun temei. Dar după șase luni, el a fost chemat înapoi la Institut de directorul George Călinescu și împreună au stabilit teza de doctorat, într-o relație surprinzător de prietenească.

Din paginile cărții aflăm multe date biografice inedite despre ambii autori. E o carte încărcată de informații, densă, cu o cuprindere a evenimentelor pe o perioadă de mai bine de opt decenii. În afară de viața culturală și literară a autorilor, mai aflăm și aspecte puțin cunoscute din viața social-economică a României și Bucovinei istorice.

Volumul, deși realizat sub formă de interviu, reprezintă interes, mai întâi de toate, ca o carte de memorii din care nu lipsesc nici elementele de creație literară, dar nici de studiu științific (în special primul capitol). E de admirat fluența și eleganța descrierii faptelor și evenimentelor la care interviueatul a participat ca elev, student, profesor, cercetător și academician. Prin mulțimea și valoarea datelor, cartea se impune ca o lucrare serioasă, de o însemnătate deosebită. Ea prezintă un mare interes pentru cultura și istoria Bucovinei.

Eminescu și Bucovina, din perspectiva unui eminescolog și specialist în studiul Bucovinei

”Eminescu aparține Bucovinei prin străbunii săi, anii școlărității la Cernăuți și începuturile sale literare. Bucovina are în Eminescu, pe de altă parte, cel mai consecvent și strălucit apărător al identității sale naționale, amenințată grav și în secolul nostru (...).

Când îl prezentăm pe I. G. Sbiera ca profesor al lui Eminescu și mentor al debutului său în literatură, nu urmărim să micșorăm meritele lui Aron Pumnul la Catedra de română de la liceul cernăuțean. Considerațiile noastre au un caracter constatativ și se bazează pe documentele vremii.

Important este, însă, nu numai aspectul administrativ. Întemeietorul Catedrei de română se impuse de multă vreme ca prezență permanentă în viața școlărilor, chiar și în absența temporară la orele de curs. Aron Pumnul întruchipa revoluționarul transilvănean strămutat pe pământul Bucovinei și cultul pentru personalitatea sa intrase în tradiția mișcării culturale și politice din provincia românească de sub stăpânirea austriacă. Dacă Aron Pumnul nu a fost profesorul lui Eminescu la clasă, el a fost îndrumătorul său. Eminescu este acela care, pornind de aici, va elogia meritele sale în articolul *O scriere critică*. „Persoana asupra căreia aveți bunătatea a face aluziuni atât de delicate – îi atrage atenția Eminescu lui D. Petrino – a încetat de mult de-a mai fi o persoană singulară. Nu mai e muritorul slab, muritorul plin de defecte pământești, nelimpezit încă de eterul opiniunii publice, – nu! el e personificarea unui principiu care a dat consistență și conștiință națională maselor și a făcut din ele o națiune”.

I.G. Sbiera îl reîntâlnește pe Eminescu la Serbarea de la Putna, din august 1871, organizată de studenții români de la Universitatea din Viena. Profesorul cernăuțean reprezenta Societatea Academică Română (viitoarea Academie Română), al cărei membru era din 1867, și a ținut o cuvântare în care elogia lupta străbunilor pentru apărarea ființei naționale. Serbarea era prezentată de Sbiera ca o realizare a studenților, în cea mai mare parte elevi ai săi: „Uneltiri felurite – scrie I. G. Sbiera – pentru zădărnici n-au lipsit. Toate însă s-au spulberat în vânt la laudabila statornicie și la neînfrânată solidaritate a studenților universitari, care luară în samă executarea acestei serbări și căroră, în prima linie, li se cuvine meritul reușitei splendide”. Eminescu face parte din Comitetul de organizare a serbării și I. G. Sbiera lauda, indirect, și activitatea sa în pregătirea și desfășurarea acestei manifestări a solidarității naționale.”

Am ales acest fragment din cartea lui D. Vatamaniuc, *Bucovina între Occident și Orient. Studii și Documente* (Editura Academiei Române, 2006, p. 117), pentru a arăta că autorul lui este un împătimit al studiului Bucovinei și al exegezei eminesciene. Editarea manuscriselor lui Eminescu l-au consacrat ca pe unul din cei mai versați eminescologi, iar studiile despre Bucovina, ca pe unul din cei mai importanți cercetători ai istoriei acestei provincii. Dar ceea ce-l individualizează pe academicianul nostru vizavi de tema bucovineană e că el a reușit ca nimeni altul nu doar să scrie istorie, ci și să facă istorie.

Acad. Dimitrie VATAMANIUC

Iraclie Porumbescu și refugiul revoluționarilor moldoveni în Bucovina

Martor ocular înzestrat cu un extraordinar dar al povestirii, Iraclie Porumbescu ne-a lăsat importante amintiri despre prezența refugiaților revoluționari la Cernăuți, în 1848. Din mărturiile sale, luăm cunoștință de prezența, în capitala Bucovinei, a refugiaților revoluționari din Moldova: Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Iancu Alecsandri, Ion Cuza, Gheorghe Sion, Alexandru Panu, Alecu Russo, Petru Casimir, Vasile Casimir, Costache Negri, Costache Negruzzi, Grigore Cantacuzino, Constantin Rolla, Dumitru Rallet, Al. Moruzi, D. Canta. Aceștia părăseau Moldova din cauza politicii domnitorului Mihail D. Sturdza (1834-1849), adversar al revoluționarilor moldoveni. Din Transilvania, se refugiază la Cernăuți: Timotei Cipariu, Gheorghe Barițiu, Aron Pumnul, Grigore Mihali.

Doi apropiați: Vasile Alecsandri și Costache Negri

Ca și mentorul său, Alecu Hurmuzachi, Iraclie Porumbescu stabilește legături strânse cu Vasile Alecsandri, căruia îi prezintă câteva din lucrările sale, și poartă discuții cu el privind arta literară. Vasile Alecsandri îi propune să facă culegeri din creația populară orală. Iraclie Porumbescu urmează îndemnul acestuia și îi trimite la Paris culegerea sa din literatura populară – în parte sau întreagă. Vasile Alecsandri întreprinde demersuri, la rândul său, să se reprezinte opera lui Ciprian Porumbescu, *Crai Nou*, la Teatrul Național din București, în directoratul lui I. L. Caragiale. Dar cum acest directorat durează prea puțin, reprezentarea nu mai are loc.

Iraclie Porumbescu stabilește legături strânse și cu Costache Negri (1812-1875), refugiat la Cernăuți, împreună cu două surori ale sale, călugărițe. Locuiau în Hotelul "Paris". Din convorbirile pe care le are cu Iraclie Porumbescu,

Costache Negri se convinge că acesta poate fi om de încredere și, deci, poate să aducă la îndeplinire sarcini practice de mare răspundere și de mare risc.

Călăuză de frontieră pentru episcopul Iustin de Edessis

În Moldova, episcopul Iustin Crivăț, numit și Iustin de Edessis, se face vinovat de activitate împotriva regimului despot al domnitorului Mihail D. Sturdza. Merge foarte departe în acțiunea sa și ține o rugăciune specială, compusă de el însuși, la o sărbătoare religioasă de la Mănăstirea Neamțului, de față cu o mare mulțime de pelerini, rugăciune în care cere alungarea domnitorului de pe tronul Moldovei. Mihail D. Sturdza anunță o mare recompensă pentru prinderea și arestarea episcopului. Acesta se adresează, printr-o scrisoare, lui Costache Negri, aflat în refugiu la Cernăuți, cum am arătat mai sus, rugându-l să-i înlesnească trecerea din Moldova în Bucovina. Îi indică și "cerdacul" (postul de graniță) pe unde ar putea trece. Costache Negri încredințează această sarcină omului său de încredere.

În evocarea sa, *În refugiul din 1848*, publicată în 1890, Iraclie Porumbescu descrie împrejurările și modul în care își îndeplinește sarcina pe care i-o încredințează Costache Negri. Schimbă reverenda, cum îi cere Costache Negri, cu portul țărănesc, și angajează trei trăsură cu coviltir să staționeze în afara orașului, la Grădina Publică. În prima trăsură urcă Costache Negri cu încă trei din colaboratorii săi și cu tânărul teolog, Iraclie Porumbescu, pe care îl invită să le fie de călăuză. Ceilalți opt colaboratori ai lui Costache Negri urcă în celelalte două trăsură.

Trăsurile călăuzite de Iraclie Porumbescu ajung, pe căi ocolite, la "cerdac" (punctul

Acad. Dimitrie Vatamaniuc, ia loc în prezidiu la o ședință a Filialei București a Societății pentru Cultură. Foto: Mihai Onciul

de graniță). Sunt primite de un caporal, boem de origine, care îi întâmpină, uimit că un tânăr îmbrăcat țărănește le vorbește în polonă. Convine cu noii sosiți ca trăsurile să rămână la postul de graniță, îi cere lui Iraclie Porumbescu și însoțitorilor săi să-și treacă numele în registrul de graniță. Le oferă și o călăuză să-i conducă prin codrul din Moldova, dincolo de granița cu Bucovina.

Mai departe, lăsăm pe Iraclie Porumbescu să povestească cum și-a îndeplinit sarcina ce i-o încredințase Costache Negri:

”Nu știam ce aventură mă așteaptă...”

Era spre seară, deci ne grăbirăm să trecem granița, care era reprezentată prin un șanț îngust și crescut cu iarbă. Dincolo, în dreapta, era o pădure de fagi și carpeni. Ne îndreptarăm spre ea. În stânga era(u) fânețe și dincolo de ele se vedea râul Siretului, iar peste el, orașelul din Moldova, Mihăileni. Întrarăm în pădure și ne așezarăm sub un fag bătrân și rămuros. Negri, trăgându-mă lângă sine, îmi zice: ”Șiret, dar printre copaci, doar nu te va vedea nimenea, și ocolește și ascultă, de nu cumva vei vedea doi oameni, fie și orice oameni, fie pe jos, ori în car cu boi, ori în căruță cu cai, aproape ori departe, și cum îi vei zări, mergi spre ei și întreabă-i: «De la Galați veniți?», și de vor zice: da, fii bun și vină curând încoace să ne spui”. Cunoscut de pe fețele tuturor, din nou, că-s îngrijiți și emoționați. ”Cât de bine-i, zice Negri către ceilalți, că d-l P. e îmbrăcat țărănește. Mă luă apoi de mână, și-mi zise: ”Mergi D-le, mergi, și D-zeu cu d-ta și cu noi!”

Nu știam ce aventură mă așteaptă. Soarele apunea și numai câteva raze mai licăreau printre copaci. Ochii mei erau încordați tot spre câmpie, spre Siret și peste el. Pășeam tot înainte până ajunsei la marginea pădurii, adecă la

câmpie dincolo, dar nimic nu văzui; mă pusei jos, aprinsei o țigară și ascultam. Inima-mi sbocotea cumplit! Întunecase bine, și tot nimic! Ce să fac? Mă întorc tot pe aceea cale la domniile mele și le spun că nu se vede, nu se aude nimic. Toți tăceau. Se speriasă și suspinară. ”Mai mergi, frate, mai mergi odată și mai vezi odată, poate tot încă nu-i degeaba!” îmi zise Petrache Cazimir. Bobăind prin întuneric, ajunsei iar la locul unde am fost, dar de văzut ceva, nu era vorbă, și nici n-auzeam nimic, afară de un sunet slab al Siretului, colo în depărtare. În dosul meu, în codru, se auzea o buhă. Nu mă simțeam prea bine. Mi-aș fi aprins încă o țigară, dar mă temeam să nu mi se vadă flacăra chibritului. Stam și așteptam.

**”O, va scăpa și biata noastră țeară,
dacă ai scăpat Preasânția Ta”**

Ah, la o vreme ce sa aude? Parcă scârțâitul unui car neuns!... Mă ridic, trag cu urechea, acel scârțâit e drept în fața mea, înspre râu! Mai aștept ceva, tot ascultai, și apoi plecai spre sunet, și de-odată zăresc... un car cu fân ori cu paie, cu doi boi pe care îi mâna, de alături, un om fără a mai striga ”hăis” ori ”cea” și astfel venea pe de-a-ntregul pe fânețe, drept spre pădure. ”Bade, de la Galați vini?” De-odată, oprește omul boii și tace. Mă apropii de el, întrebându-l încă odată: ”De la Galați vini, bade?” – Aud un ”da” fricos. Nu știam ce să fac, să-i zic să urmeze după mine, sau să aștepte? Zisei, totuși: ”Stăi puțin, bade, aici, eu îs om bun”, și alergai cum putui prin întuneric la tovarășii mei. ”Este!”, strigai și nu prea. Drept în picioare săriră toți și auzii ca într-un glas: ”Mon Dieu!” și ”O, doamne!” Erau poate trecute vreo 10 ceasuri. Pășeam înainte, iar tovarășii mei ”argonautici”, după mine, tot șoptind unul altuia. Vedem carul; care încotro întreabă: ”De la Galați?” Bietul om, văzând atâția domni, tăcea spăimântat. ”Apoi da, zise el, de la Galați, săracul de mine!...” ”Ai?...” ”Da. Știu eu?... O, Doamne!, este colo’n paie.” Atunci vedem că se mișcă paiele în dosul carului – o ființă omenească în cămașă, cu capul gol, cu plete, cu barbă – plin de paie, se coboară din car. Era și desculț!... Toți își descopăr capul, îi iau mâna (unii în genunchi), o sărută. – ”Preasânțite, zice Negri cu glas tremurător, o, va scăpa și biata noastră țeară, dacă ai scăpat Preasânția Ta.”

”Tânăr și brav cleric din Bucovina, îngerul conducător al nostru”

Momentul, scena aceasta ce mi se înfățișa, acum nu-s în stare să o descriu! Arhiereu numai în cămașă țărănească și încins cu un brâu țărănesc, desculț, binecuvânta, pe rând, pe toți compatrioții săi, cu lacrimi pe față, apoi 'i cuprindea pe toți și îi săruta pe frunte. Îngenunchai și eu, iar Negri zise atunci: ”Tânăr și brav cleric din Bucovina, îngerul conducător al nostru, ca acel al lui Iov.” Episcopul era Iustin E d e s s i s , bărbat încă tânăr, între 30-40 de ani, cu păr și barbă blondă. El se lipise de mișcarea națională în contra lui Mihalache Sturdza și, mergând prin casele boierești și burgheze provoca răsturnarea despotului nemărginit, iar în ziua de Ispas citi în Mănăstirea Neamțului, care are acest hram, în fața miilor de peleginari, o rugăciune compusă de el, ca să scape Dumnezeu țeara de tiranul Vodă. Se înțelege că Sturdza căuta apoi să-l prindă, punând și un preț considerabil pe capul lui. Trebuie deci travestit chiar și ca cerșetor, până a dat de granița Bucovinei. Îi succese a da la Botoșani o epistolă către Negri, pe care îl știa că-i la Cernăuți; în acea carte îl rugă să-i mijlocească trecerea în Bucovina, dacă va pute să se străcoare prin ghearele sbirilor lui Sturdza, ceea ce s-a și întâmplat. Emigranții toți știau despre meritele arhiereului Iustin pentru emanciparea Moldovei, de aceea s-au și grăbit atât de mulți a-i veni în ajutor.

”Mă descălțai din cizmele mele și le oferii părintelui episcop”

Emigrantul Rolla scoase din geamantanul său un paeton, lung ca o giubea, și o pălărie, cu care-l îmbrăcară pe bietul episcop și îi mai aruncară și un plaed pe umeri. Eu, văzând că încălțăminte nu scoate nimeni din geamantanaș, mă descălțai din cizmele mele și le oferii părintelui episcop. ”Dumnezeu să-ți răsplătească, fiule”, zise atunci arhiereul, iar Negri mă cuprinse și mă sărută. Omul[ui], care sta înmărmurit, văzui că-i vâra fiecare câte ceva în mână, mulțumindu-i cu termenii cei mai frumoși. Mulțumi și bietul om cu cuvinte de ale sale, încheind astfel: ”Ce mi-ați dat D-voastră nu știu, cum nici n-am știut pe cine aduc, dar ce frică am tras până aici, știu, și acum dau slavă lui Dumnezeu că am scăpat până aici și am făcut

pe voia boierului meu, care mare grijă îmi dete ca să aduc pe părintele acesta până aici, așa ascuns în paie.” Sărută apoi mâna și poalele episcopului, care și el, la rândul său, îl blagoslovi și îi mulțumi pentru frica și osteneala lui. Omul întoarse boii și se duse îndărăt, iar noi pornirăm spre pădure, ascultând cu mare interes enararea celor pășite de Vlădica; de altă parte însă, nici unul nu grijea în care parte a codrului mergem.

”Nu te teme, lele, nu suntem hoți, ci oameni buni și creștini”

De-odată ne pomenirăm că mergem prin desișul pădurei, mi se părea că suntem în loc de direcția spre Nord, și nu în cea despre Vest. Ofițerul care era cu noi prinse a pipăi copacii și zise: ”Da, mergem spre Vest, că, iată, mușchiul copacilor, care-i totdeauna spre Nord, e de astă parte. Atunci eu pornii spre Nord și ceilalți după mine și, astfel, tot mergeam băjbâind printre copaci, până când, de-odată, zării o lumină înaintea mea. Alerg, ce-i? Un bordei, și nu cerdacul nostru, căci ne aflam încă tot în pădure. Bat la ușă, ușa încuiată. Ascult, aud gemete. Mă uit prin fereastră, văd pe cuptor... o femeie vârcolindu-se! Strig, nu-mi răspunde. Vin ceilalți după mine și, spunându-le cele descrise, puse unii umărul la ușă, care îndată se și sparse.

Bordeiul nu avea tindă. Năpustim în casă și femeia, speriată de atâția, se ridică pe o mână și strigă cu glas plângător: ”Vai, vai, aveți milă de mine, n-am nicio para (ne ținea de hoți), eu mă trudesco... de copil, iar bărbatul meu e dus peste cordun (în Bucovina) să caute o moașă, temeți-vă de Dumnezeu și aveți milă de mine; suntem oameni săraci!” ”Ajutați ce știți și ce puteți”, zise un glas blând. Era al episcopului, care se duse spre cornul casei [din]spre răsărit, unde era și o icoană de cele de la Nicula, din

Ardeal, îngenunché acolo și începu acolo rugăciunile sale. "Nu te teme, lele, zise Negri, nu suntem hoți, ci oameni buni și creștini. Încrede-te în noi, că eu sunt doctor, te rog dar, încrede-te în noi." Zise și se sui pe cuptor, luă biată femeie în brațe; eu văzând aceasta, lepădai sumanul din spate, îl pusei vălătoc pe pat, ceilalți puseră și ei plaiduri pe pat, apoi Negri, coborând biata femeie, îi răzimă spatele de sumanul cu pleidurile... Moment sacru!... moment straniu serios!... Un vlădică în genunchi, se roagă tinerii boieri, surghiuniți din patria lor, asistă și ajută femeii și... se naște un copil!...

"Victoria"

Luai surcele, făcui foc și apă caldă; scăldarăm copilul (era fată) și – "botează-l preasfînțite", îi zise[ră] și unii și alții, ceea ce se și întâmplă, dându-i numele noiei născute – Victoria! Iată atunci, în ușa casei, un om cu o femeie; era bărbatul lehuzei cu moașa din comuna Neguștina (Bucovina). "Tableau!... În viața mea nu am pățit atâta frică ca în momentele acelea. Când auziam pe Vlădica, zicând de repețite ori în rugăciune, «Să te lepezi de Sătana!», mi se tulburau creierii și nu mai știam cine-s cei 12 în miezul nopții prin pregiurul noului născut!", zise sub-pădurarul la masa botejunei.

Episcopul Iustin petrecu după aceea mai bine de 6 luni în Cernăuți, în casele bătrânului Hurmuzachi, care încă trăia, iar căzând Mihalache Sturdza, a reintrat în țeară și căpătă scaunul episcopesc de Roman, dar până la anul răpaușă. Pe bietul sub-pădurar din bordei îl dăruirăm noi, "12 cumătri", cum puturăm, dar așa că el își cumpără jumătate de falce de pământ, precum ne spuse când mai venea să ne vadă și să-i mai dăm câte o masă de cumătrie. Botezul "din apă" îl completă omul mai târziu în parohia sa.

Aici autorul își termină relatarea pe care o reproduce din memorie, după aproape o jumătate de secol.

Polemici și aprecieri pe marginea memoriilor lui Iraclie Porumbescu

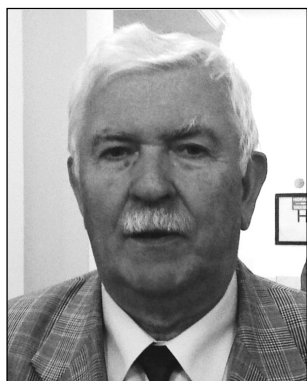
Iraclie Porumbescu trimite lui Leonida Bodnărescu evocarea, iar acesta o tipărește în ediția sa, *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, apărută la Cernăuți, în 1898.

Teodor Balan aprecia, în studiul *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina, în 1848*, pe care îl tipărește la Sibiu, unde se afla în refugiu, că Iraclie Porumbescu, în prezentarea episcopului din Roman în Bucovina, "ne servește știri fantastice".

Leca Morariu demonstrează veridicitatea informațiilor lui Iraclie în intervențiile sale din *Candela* (Râmnicu Vâlcea, 1945), și *Unirea*, "foaie bisericească-politică" din Blaj (nr. din 9 februarie 1945).

Ne ocupăm de evocarea lui Iraclie Porumbescu pentru a evidenția încrederea ce i-o acorda Costache Negri, care îi trimite, de altfel, și o scrisoare, de care ne ocupăm în altă parte. Reține atenția înzestrarea evocativă a lui Iraclie Porumbescu în prezentarea situației din Bucovina vremurilor sale. Politicile administrative centrale ale austrieților privind separarea Bucovinei de Moldova nu se aplica și la granița dintre cele două provincii românești. Șanțul săpat de Imperiul Habsburgic la anexarea nordului Moldovei, pe toată întinderea graniței dintre Bucovina și Moldova, se năruise și crescuse iarba peste el. Grănicerii își iau călăuze, să-i îndrume prin codrul din Moldova, la trecerea în Bucovina a participanților la revoluția din 1848. Administrația austriacă va întări măsurile de supraveghere la granița dintre Bucovina și Moldova, care va dăinui până în 1918.

Dumitru CURCĂ

Viața și opera arheologului bucovinean Teofil Sauciuc-Săveanu

Considerații generale privind monografia profesorului Valerian Ciofu

Despre Teofil Sauciuc-Săveanu nu s-a scris prea mult. De aceea, salutăm în mod special monografia recent apărută a unuia dintre colegii noștri de Filială, prof. univ. dr. ing. Valerian L. Ciofu.

Originar din comuna Udești, satul Poieni-Suceava, județul Suceava, Valerian L. Ciofu este un pasionat numismat și un admirator al personalităților bucovinene din trecutul nu prea îndepărtat al provinciei natale. Timp de mai bine de 30 de ani s-a ocupat de documentarea și redactarea monografiei dedicate celui care s-a născut în comuna vecină, Bosancea (actualmente Bosanci), județul Suceava, arheologul Teofil Sauciuc-Săveanu. Monografia așa și se numește, „Teofil Sauciuc-Săveanu. Viața și opera”.

Cartea a apărut în anul 2014 la Editura Tipo Moldova din Iași, avându-i ca editori pe mai tinerii bucovineni Cătălin I. Nicolae și Bogdan Petru Niculică, adevărați patrioți și oameni de cultură. Lucrarea a fost finanțată de Primăria comunei Bosanci, prin domnul primar, Anton Curic, și de către Fundația Culturală „Leca Morariu”, prin președinta fundației, doamna farmacistă Maria Olaru.

Trebuie să remarcăm faptul că autorul își începe monografia printr-o descriere a evenimentelor social-politice, economice etc., care au marcat întreaga carieră a arheologului. Capitolul

este intitulat sugestiv „Pro memoria”. El este urmat de un Cuvânt înainte al reputatului istoric, prof. univ. dr. Mircea Babeș, fiul savantului dr. Victor Babeș, care prezintă, pe scurt, conținutul monografiei.

Urmează în cronologie distinctă capitolele: I. *Introducere*, II. *O viață închinată școlii*, III. *Cercetătorul și opera sa istorică*, IV. *Cetățeanul*, V. *Note*, VI. *Anexe*, VII. *Documentar*. În ele au fost inserate multe informații despre oameni, fapte și locuri care au legătură cu personalitatea lui Teofil Sauciuc-Săveanu, figură reprezentativă a Bucovinei din prima jumătate a secolului XX.

Pentru înțelegerea personalității multilaterale și complexe a acestuia, considerăm necesară prezentarea, într-o manieră cronologică, a datelor expuse de monografist în capitolul II, referitoare la pregătirea școlară, universitară și post-doctorală a profesorului.

Pagini din viață

Teofil Sauciuc-Săveanu s-a născut la 21 octombrie 1884 în satul Bosanci, din județul Suceava. Tatăl său, Teofil Sauciuc, era ajutor de preot, iar mama, Maria, născută Palievici, din satul Ropcea (acum în Ucraina). Înainte de răpirea Bucovinei de către imperiul habsburgic (1774), predecesorii familiei purtau numele românesc Sava.

Ocupația habsburgică, urmărind printre altele și deznaționalizarea populației autohtone românești din Bucovina, a recurs și la ucrainizarea și polonizarea numelui celor ce doreau să ocupe

slujbe în administrația provinciei imperiale Galiția, din care a făcut parte și Bucovina, ca cel de-al 19 cerc, între anii 1786 și 1849. Așa se face că familia Sava a devenit Savciuc, apoi Sauciuc.

Preotul de ajutor Teofil Sauciuc și familia sa au locuit în Bosanci între 1883-1886, apoi s-au mutat în satul Iordănești, județul Storojineț (azi Ucraina), sat situat pe cursul superior al râului Șiret. În Iordănești, între anii 1890-1894, copilul Teofil a urmat primele patru clase primare, apoi a fost trimis la Cernăuți unde, între 1894/1895-1901/1902, urmează cursurile Liceului de Stat nr. 1.

În anul 1902 începe studiile la Universitatea din Cernăuți, înscriindu-se la Facultatea de Filozofie, pe care o absolvă în 1906. Dar semestrul de vară, din anul II de studii (1904) îl frecventează la Universitatea din Viena.

În cadrul Facultății de Filozofie din Cernăuți, pe care Teofil Sauciuc a frecventat-o, între anii 1902-1906, și pe care a absolvit-o cu brio, se predau următoarele 22 discipline, repartizate pe patru ani: filozofie, limbile greacă și latină, limba și literatura clasică germană, literatura germană modernă, istoria universală, antică, austriacă, și est-europeană, filologia romană, filologia comparată a limbilor slave, limba și literatura română, limba și literatura rusească, limba și literatura engleză (din 1904), botanica, zoologia, fizica teoretică și experimentală, geografia, chimia, mineralogia și matematicile. În limbajul de astăzi, profilul facultății cuprindea: filozofia, filologia, istoria, geografia și alte științe, adică un profil destul de larg, am zice enciclopedic.

Din lucrarea de docență, "Andros. Cercetări asupra istoriei și topografiei insulei" (în limba germană), care cuprinde 174 pagini și 77 de fotografii, publicată în anul 1914 în buletinul Institutului Austriac de Arheologie din Viena, „reiese că dintre profesorii pe care i-a avut la Cernăuți, o amprentă vizibilă asupra formației sale intelectuale au pus-o profesorul de limbă greacă, Julius Juthner, și profesorul de istorie antică, Johannes Kromayer.

Studentul Teofil Sauciuc a participat activ și la acțiunile cultural-patriotice ce se desfășurau în cadrul asociațiilor studențești din Țara de Sus. În anul 1906, studentul Teofil Sauciuc din anul IV de studii, este ales președintele societății studențești „Junimea”. În primăvara aceluși an, toate societățile studențești, în frunte cu „Junimea”,

au participat la deschiderea Expoziției Naționale Generale de la București. Societățile „Junimea” și „Dacia” au luat, pe cheltuiala lor, și un mare număr de țărani bucovineni pentru a vizita expoziția și capitala României independente. Într-o conferință publică, ținută mai târziu (în 1934) în sala „Armonia” din Cernăuți, Sauciuc-Săveanu arată că: „această vizită revoluționează opinia publică românească din Bucovina, care rămâne plină de admirație în fața celor prestate de geniul românesc”.

Între anii 1906-1919 funcționează ca profesor secundar la Cernăuți: între 1906-1908 la Liceul de Stat nr. 1, ca suplinitor, iar între anii 1908-1919 la Liceul de Stat nr. III, ca profesor definitiv. În primii ani de profesorat își pregătește teza de doctorat pe care o susține la Universitatea din Viena, obținând titlul de doctor în litere și filozofie. Dizertația sa, „Cultura cerealelor în Grecia antică și politica cerealistă a atenienilor” a fost redactată în limba germană și susținută în anul 1909.

În anii 1910-1912 face un stagiu de studii de trei ani la Institutul Austriac de Arheologie din Atena și participă la lucrări de arheologie în insula Andros, vizitând Creta, Asia Mică, Italia și Sicilia. Ulterior și-a continuat studiile și în bibliotecile din Berlin, Leipzig, Roma și Viena, înainte și în timpul primului război mondial.

În intervalul 1911-1913 publică la Roma și Atena șapte articole de epigrafie și arheologie greacă. De la 17 ianuarie 1914 îl aflăm docent privat la Universitatea din Cernăuți. La 5 decembrie 1913 el a trecut colocviul de habilitare ca docent, iar la 12 decembrie a ținut lecția de probă. La 17 ianuarie 1914 a fost aprobată propunerea consiliului profesoral al Facultății de Litere, prin care Teofil Sauciuc e numit docent pentru anticitățile grecești și în special pentru epigrafie.

La 6 martie 1914, Teofil Sauciuc a fost ales membru corespondent al Institutului Arheologic Austriac. La 9 decembrie 1929 a fost ales membru corespondent al Institutului Arheologic German din Berlin, iar în anul 1932 a fost confirmat membru plin al acestui institut.

A fost mobilizat în armata austriacă într-un regiment de husari, întrucât în 1914, dubla monarhie a intrat în primul război mondial. În același timp însă, mișcarea națională a românilor în imperiul austro-ungar se radicaliza vizibil înspre

idealul reunificării cu străvechea patrie română.

Prin înființarea Partidului Național Poporal în anul 1900, apoi, în 1908, a Partidului Creștin Social Român din Bucovina, sub conducerea marelui patriot Iancu Flondor, toate clasele și păturile sociale se concentrează asupra realizării acestui mare deziderat, de revenirea Bucovinei la Patriamamă. În aceste împrejurări, toți membrii familiei Sauciuc iau hotărârea de a-și româniza din nou numele, adoptând numele Săveanu, cu rezonanță mai românească decât vechiul nume Sava. Întrucât regimentul de husari (ostași de cavalerie ușoară, echivalenți roșiorilor din România) era o unitate de elită în sistemul militar habsburgic și radierea completă din evidențele armatei a numelui Sauciuc ridica unele probleme mai particulare, Teofil a rămas cu ambele nume (Sauciuc-Săveanu), în timp ce celorlalți membri civili ai familiei (frați, veri, nepoți), li s-a aprobat numele Săveanu.

La începutul anului 1918 se căsătorește, la Cernăuți. Soția sa, Vera Tarnavski, era fiica profesorului Teodor Tarnavski, profesor de practică teologică în limba română la Universitatea din Cernăuți între 1896-1916 și rector în anul academic 1904-1905.

După hotărârea de unire a Bucovinei cu România, adoptată de Congresul general al Bucovinei la data de 28 noiembrie 1918, în aula Sinodala a Miiropoliei din Cernăuți, Teofil Sauciuc-Săveanu este numit, în anul academic 1918/1919, profesor suplinitor la catedra de Filologie Clasică a Universității Bucovinei. În primăvara anului 1919 este numit profesor suplinitor de istorie antică. De la 10 octombrie 1919 (în baza decretului nr. 131/15 ianuarie 1920) și până în iunie 1940, a funcționat ca profesor titular de istorie antică, epigrafie și antichități greco-romane la Universitatea din Cernăuți.

Activitatea științifică

Între 1924-1926 Teofil Sauciuc-Săveanu funcționează și ca profesor suplinitor la Conservatorul de muzică și artă dramatică din Cernăuți. În anii 1921-1922 a fost decan al Facultății de Filozofie, iar în 1924-1925 a fost investit cu înalta magistratură de rector al Universității Bucovinei. Din 1924 activează și ca membru titular al Institutului de Istorie și Limbă de pe lângă Universitate. Publică în anul 1925 la Cernăuți, la Institutul de arte grafice și editură "Glasul

Bucovinei", lucrarea "Istoria antică elină și studiile de istorie elină în cei 25 ani din urmă".

În această calitate, publică între anii 1934-1939 în buletinul „Codrul Cosminului” al Institutului un număr de cinci articole. A avut importante preocupări în istoria antichității greco-romane, iar între anii 1925 și 1940, în urma unor săpături arheologice, a reușit să scoată la vedere ruinele orașului Callatis, despre care a publicat lucrările: „Callatis. Rapports preliminaires sur les fouilles” (1924), (*Foto 4*); „Observations concernant deux decrets des «thiasites» de Callatis” (1924); „Numele comunei urbane Mangalia” (1928); „Titus Virtasius Pollio și orașul Callatis” (1936); „Callatis” (1938); „Pe marginea unui decret de poliție callatian” (1967); „Inscripția lui Herennios Apollinarios din Callatis” (1968) ș.a.

Teofil Sauciuc-Săveanu este considerat unul dintre cei mai importanți epigrafiști ai perioadei interbelice, fiind preocupat și de numismatică, heraldică, arheologie, istorie antică și gliptică. Gliptica reprezintă imortalizare prin scobire pe oase, roci, cochilii, pietre nobile a unor motive geometrice sau figurative cu caracter simbolic, a unor evenimente sau stări afective care datorită durtății materialelor minerale pe care au fost confecționate s-au păstrat până în zilele noastre, constituind mărturii artistice și arheologice de mare valoare istorică și artistică.

În anul 1931, Nicolae Iorga în calitate de prim-ministru, a intervenit energic pentru reluarea săpăturilor la Mangalia, în mod sistematic. Teofil Sauciuc-Săveanu a acordat o atenție specială descoperirilor epigrafice și resturilor de fortificații și edificii din vechea cetate – respectiv de pe terenurile virane din centrul orașului, ale căror pietre erau folosite ca material pentru noile construcții, publicându-și descoperirile în diverse publicații ale vremii. Una dintre cele mai importante publicații este „Numele comunei urbane Mangalia” (1928), în care aduce date importante despre istoria și evoluția toponimiei, dar și despre influențele asupra etimologiei și despre însemnările pe izvoarele cartografice ale lumii, din toate epocile.

În ziua de 15 septembrie 1924 s-a făcut inaugurarea formală a Muzeului din Mangalia, cu care ocazie s-a dresat următorul „Proces verbal”: „Astăzi, 15 septembrie 1924, Noi, profesor universitar Dr. Teofil Sauciuc-Săveanu, administratorul plășii Cristu Melide, și subsemnații primari

Stânga Prof.dr.ing. Valerian L. Ciofu, dreapta: Prof.dr. Curcă Dumitru
Foto: Mihai Onciul

și notari din această plasă, întrunindu-ne la ora 9 a.m. în localul administrației, am constatat, în urma expunerilor făcute de dl. Dr. Săveanu, necesitatea de a strânge obiectele privitoare la trecutul și istoria veche a acestei regiuni într-un Muzeu, care cuprinde obiectele rezultate din săpăturile arheologice făcute în campania de vară 1924, de profesorii Săveanu și Tafrali, obiecte care rămân să fie inventariate.”

Muzeul Mangaliei a rămas în clădirea subprefecturii (preturii de mai târziu) până în 1928, când s-a făcut mutarea muzeului, nu fără pierdere pentru el, în subsolul Casei culturale „Vasile Pârvan”. Obiectele Muzeului din Mangalia au stat acolo până în 1932, când ele au putut să fie așezate în Muzeul de antichități de azi din Mangalia.

În iunie 1940 se refugiază din Bucovina de Nord și prin decretul nr. 169549 din 20 septembrie 1940 este încadrat la Universitatea din București (efectiv la 1 octombrie 1940), ca profesor titular la Facultatea de Istorie, dublând catedra de istorie antică și epigrafie, unde a predat până la pensionare. În 1941 este numit prodecan (de la 4 decembrie 1941 suplinind pe Scarlat Lambrino).

Între 1941-1946 este șef al Catedrei de istorie antică. Este ales membru corespondent al Academiei Române la Secțiunea istorică, în Ședința plenară a Academiei Române, din 24 mai 1945, la propunerea lui Ion I. Nistor. Președintele Academiei Române, Dimitrie Gusti, supune la vot propunerea făcută. A primit 26 voturi pentru și 6 voturi contra.

În perioada profesoratului la Cernăuți, Teofil Sauciuc-Săveanu a fost decorat de șase ori, pentru activitatea sa didactică și obștească, cu Ordinul Coroana României în grad de comandor, cu Medalia Răsplata Muncii (pentru 25 ani în serviciul statului), cu Ordinul Serviciul Credincios, în grad de mare ofițer, cu Medalia Peleş, cu Medalia Răsplata Muncii pentru Biserică, clasa I, cu Vulturul României în grad de ofițer.

Detenția și reabilitarea

S-a implicat în viața politică și a fost în mai multe rânduri secretar de stat (1928-1930 și 1932-1933), președinte al Organizației Național-Țărăniște din Bucovina (1926-1938), deputat și senator. A publicat în acest sens: „Național-țărănișmul Bucovinei: Extras din Calendarul Partidului Național-Țărănesc pe anul 1936”, la Tipografia „Bucovina” din București,

La sfârșitul anului 1947 este pensionat forțat, la vârsta de 63 de ani, în locul lui fiind numit arheologul Emil Condurachi (1912-1987), agreat de regimul comunist care se instalase în România.

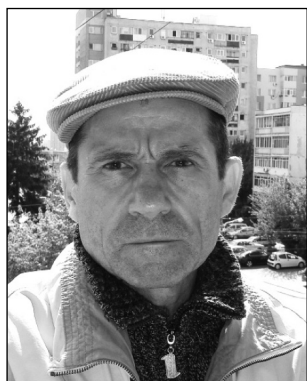
Autoritățile comuniste l-au exclus, în data de 9 iunie 1948, din Academia Română, în baza Decretului nr. 76/1948 privind transformarea Academiei Române în Academia Republicii Populare Române. Mai grav, a suportat starea de condamnat timp de 6 ani, la penitenciarul de la Sighet (1950-1955), unde se aflau mulți intelectuali, oameni politici, fețe bisericești etc., printre care și un alt bucovinean de vază, prof.univ. dr. Ion I. Nistor, întemnițat și el fără a fi judecat. Teofil Sauciuc-Săveanu a fost arestat în noaptea de 5-6 Mai 1950, internat administrativ la Sighet, conform Deciziei MAI nr. 334 din 1 August 1951, pentru o perioadă de 24 de luni. Pedepsa a fost apoi majorată cu 60 de luni, conform deciziei MSS nr. 559 din data de 6 August 1953. A fost eliberat la 29 Mai 1955.

După 1989, la data de 03 iulie 1990, a fost repus în drepturi, post mortem, ca membru corespondent al Academiei Române.

A încetat din viață la 26 iulie 1971, în București, la vârsta de 87 de ani.

Monografia profesorului Valerian Ciofu este scrisă într-un stil popular, se citește ușor, și poate fi utilă oricărui bucovinean preocupat de trecutul provinciei sale, dar și cititorului român de pretutindeni.

Ștefan HOSTIUC

**Dumitru Covalciuc:
Eudoxiu Hurmuzachi,
*omul providențial al Bucovinei***

Cu prilejul deschiderii Centrului Cultural Român "Eudoxiu Hurmuzachi" din Cernăuți, conducerea acestuia, în persoana vicepreședintelui Eugen Patraș, a comandat două monografii consacrate patronului spiritual al instituției. Ambele au ajuns în vitrinele Librăriei "Mihai Eminescu" din cadrul Centrului chiar în ziua inaugurării acestuia. În numărul trecut al revistei am publicat o cronică la monografia doctorului în istorie Ilie Luceac. Aici vom vorbi despre cartea colegului său cernăuțean, publicistul și scriitorul Dumitru Covalciuc.

Ca realizator de monografii, Dumitru Covalciuc e greu de încadrat într-o categorie auctorială. Dacă mă întrebați ce este el în primul rând – istoric, publicist sau scriitor – răspunsul pe care vi-l pot da e că adună într-o singură persoană câte puțin din fiecare, și tocmai asta îi dă farmec. E omul cărui îi place să scoțoească prin arhive și să se bucure de găselnițele sale, cum se bucură un copil când descoperă lumea. Pentru un cititor pe care biblioteca la un moment dat îl obosește, scotocitul prin arhive e un deliciu. Arhiva îi spune ceea ce biblioteca nu a ajuns încă să cunoască. Locul istoricului e în arhivă, dacă vrea să comunice ceva nou. Dar și scriitorul care își alege o temă istorică intră în arhivă ca într-o mare taină pe care dorește să o stăpânească. Despre Dumitru Covalciuc am putea spune că e un istoric înzestrat cu talent de scriitor/publicist sau, invers, un scriitor/publicist dublat de un istoric. Cele două ipostaze se îmbină și se completează în scrisul său, iar uneori realizează un du-te-vino sub formă de contrapunct. Discursul și excursul fac aici casă comună. Lucrul acesta se vede și din monografia dedicată lui Eudoxiu Hurmuzachi.

Având ca punct de pornire istoria satului Cernaucă, "fost cuib de moldovenie" (azi populat în întregime cu ucraineni), apoi făcând o scurtă

incursiune în întreg neamul Hurmuzăcheștilor, autorul ajunge la "gracchii Bucovinei" – frații Hurmuzachi din prima generație. Abia după acest excurs pregătit, de trei capitole, cititorul este invitat să facă cunoștință cu biografia protagonistului monografiei, care începe propriu-zis cu capitolul al patrulea. Ceea ce numim noi aici capitole sunt, de fapt, secvențe tematice, străine de obișnuita numerotare specifică tratatelor științifice.

Biografia începe într-un stil mai curând romanțat decât științific, mai degrabă sfătos decât savant, caracteristic biografiilor oamenilor celebri, atât de populare astăzi în Occident: "Băiatul creștea, era iute ca zvârluga, și Ruxanda, bunica lui dinspre tată, și Iordachi, bunicul lui dinspre mamă, trăitori și dâșii în conacul de la Cernaucă, stăteau mereu cu ochii pe el ca să nu facă vreo șotie, mai ales atunci când se însoțea cu copiii țăranilor la joacă ori la scădat și pescuit în pâraiașul ce șerpuia prin vatra satului sau în iazurile de sub pădurea boierească". Pentru a scrie toate acestea trebuie să cunoști bine locurile și înclinațiile celui cărui îi consacră monografia. Povestea pasiunii pentru înot, dezvoltată din copilărie, autorul acestor rânduri o brodează pe baza memoriilor scrise de cei care au admirat performanțele înotătorului de mai târziu. Ceea ce merită a fi remarcat într-o biografie scrisă pentru publicul larg este tocmai acest mod de prezentare vie a personajului. Atunci, cartea nu e nici tratat de istorie, nici operă artistică. E ceva intermediar, ce atrage cititorul simplu, dar nu displace nici publicului select, care simte câteodată nevoia să mai citească și din plăcere, nu doar din obligație.

E de admirat faptul cum autorul, respectând cronologia evenimentelor, descrie lupta bucovinenilor pentru redobândirea autonomiei țării lor, luptă pe care Eudoxiu Hurmuzachi a condus-o

practic din umbră. Putem urmări acțiunile tânărului revoluționar, de la încadrarea sa în garda națională, la Viena, până la repurtarea victoriei în lupta pentru dezlipirea Bucovinei de regatul Galiției. Un an de activitate revoluționară început la 13 martie 1848 se finaliza la 13 martie 1849, când ”căpitanul ținutal din Cernăuți <...> și Guvernatorul Galiției primesc la Viena decretul prin care li se aduce la cunoștință că, în conformitate cu Constituția Austriacă din 4 martie același an, Bucovina formează o țară autonomă”. Pentru ca să-și vadă visul împlinit, Eudoxiu Hurmuzachi face mereu naveta între Viena și Cernăuți. La Cernăuți redactează Petiția Țării, scrisoarea de însoțire și Promemoriul la această petiție, la Viena îi însoțește pe deputații țărani pregătindu-i pentru aprinsele dezbateri parlamentare, se prezintă la împărat, împreună cu delegația bucovineană, pentru a înmâna Petiția și a susține cauzele acesteia, face *lobby* pe lângă primul ministru Alexander Bach, pe care-l cunoaște din studenție. Acest an revoluționar este cea mai solicitantă perioadă din viața sa. Ea se va repeta, în elementele sale de bază, peste zece ani, când Eudoxiu revine pe baricadele luptei politice, într-o altă fază a bătăliei pentru independența țării sale. Această fază începe la 22 aprilie 1860, când noul guvern federal condus de galițianul Goluchowski realipește Bucovina la regatul Galiției, și se încheie la 26 februarie 1861, când noua Constituție liberală stabilește definitiv statutul de Ducat pentru Bucovina. Și în această perioadă Eudoxiu Hurmuzachi desfășoară o intensă activitatea publicistică, redactează memoriul ”Chemarea Bucovinei la emancipație”, pleacă la Viena ca să-l prezinte, la 24 decembrie 1860, Curții Imperiale, face *lobby* pe lângă noul prim ministru, Anton Schmerling, pe care, de asemenea îl cunoaște din anii de studenție. Din păcate, despre acest *lobby*, autorul monografiei nu amintește nimic, deși logica lucrurilor ne spune că ar fi putut avea un rol decisiv pentru soarta Bucovinei, întrucât Constituția liberală a fost opera directă a lui Schmerling. În ce privește textul Diplomei imperiale din 9 decembrie 1862, partea sa de argumentare istorică a noii formațiuni politico-administrative numită Bucovina păstrează, fără doar și poate, urmele condeiului lui Eudoxiu Hurmuzachi. Ioan G. Sbiera, în cunoscutele sale memorii, face anumite aluzii la implicarea amployaților proaspăt alesei Diete în această

chestiune. Nici acest moment nu a fost observat de autorul monografiei.

Era în logica lucrurilor ca autorul să consacre următorul capitol activității politice a lui Eudoxiu Hurmuzachi în Dieta Bucovinei, dietă pe care o conduce, cu o foarte mică întrerupere în perioada guvernării federale, timp de 10 ani, până la moartea sa din 10 februarie 1864. Activitatea de om politic a lui Eudoxiu Hurmuzachi, artizan al parlamentarismului bucovinean, este prea puțin studiată de istorici. Istoriografia ucraineană o ignoră, iar cea română o bagă prea puțin în seamă. Prin strădania istoricului cernăuțean Ilie Luceac au fost publicate în volum *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzachi în Dieta Bucovinei*, dar nici până astăzi ele nu au fost analizate cum se cuvine.

Dumitru Covalciuc vorbește despre activitatea politică a președintelui Dietei în stilul unei monografii de popularizare: indică datele principale, pune accentul pe momentele semnificative, arată rolul căpitanului în apărarea și introducerea limbii române în Dietă ca limbă oficială a țării (Ducatului), menționează contribuția acestuia la dezvoltarea învățământului popular și secundar în limba țării, punctează polemica mareșalului țării cu episcopul Hacman în chestiunea acută privind biserica națională.

Enumerând dezideratele românilor deșteptați la viața națională, autorul monografiei apreciază ca fiind covârșitor meritul omului politic Eudoxiu Hurmuzachi în realizarea acestora. Dar îi face și un reproș care, după părerea noastră, este neîntemeiat. E adevărat că Eudoxiu Hurmuzachi a fost un austriac loial imperiului și devotat împăratului, dar nu la ”patriotismul austriac”, ci la patriotismul local, cerut, prin celebrul testament, de părintele său, se referă el când folosește, în discursul ținut în ședința Dietei din 2 martie 1864, sintagmele: ”iubita patrie a noastră”, ”ardoare patriotică”, ”patriotism înfocat <...> național și liberal”, ”cugetările noastre patriotice” sau ”binele comun al țării noastre”. Toate au referință clară la Bucovina.

În capitolul consacrat contribuției istoricului Eudoxiu Hurmuzachi la ”ctitorirea istoriografiei române moderne”, autorul a înțeles să ia în discuție mai întâi soarta manuscriselor cu cele 6.000 de documente culese din mai multe arhive europene între anii 1846-1852 (Ilie Luceac, care studiază minuțios problema, indică anul 1858 ca an care încheie perioada de colecționat

a istoricului) și rămase, după decesul acestuia, în grija fratelui mai mic, Gheorghe. Apoi, în limitele impuse de specificul popular al monografiei, autorul a considerat oportun să facă referire și la opera propriu-zisă a istoricului.

Alte două scurte capitole se referă la calitățile omenești ale protagonistului și la moartea acestuia. Pentru că există mai multe versiuni privind cauza decesului, autorul a considerat de cuviință să reproducă documentele de arhivă care consemnează această cauză.

Ultimele două capitole sunt dedicate omagiului adus lui Eudoxiu Hurmuzachi de către posteritate. În unul se face radiografia comemorărilor interbelice și celor din istoria mai recentă (de la perestroika lui Gorbaciov până la data apariției monografiei), iar în altul se evocă ”omagierea lui Eudoxiu Hurmuzachi în Bucovina, la o sută și la două sute de ani de la naștere”.

Am putea considera aceste capitole ca un fel de anexe la monografie. Ele puteau și să lipsească, dacă pe lângă faptele de viață, de activitate politică și de cercetare științifică ale lui Eudoxiu Hurmuzachi autorul nu ar fi dorit să arate în ce mod posteritatea cinstește memoria ilustrului înaintaș. Din cele relatate, deducem că în perioada de stăpânire românească s-a făcut mult prea puțin pentru înveșnicirea memoriei fostului căpitan al țării. Cele două comemorări, la 60 și 70 de ani de la moarte, demonstrează paliditatea acestei memorii. Abia în 1934 s-a putut ridica o troiță la mormântul de la Cernauca. E de mirare cum ministrul Ion Nistor, istoric și trăitor al vremurilor austriece, care cunoștea mai bine decât oricine meritele emancipatorului Bucovinei și ”părintelui istoriografiei noastre moderne” (Teodor Balan), nu a putut să-i ridice, pe bani publici, măcar un bust, dacă nu la mormântul din curtea bisericii de la Cernauca, măcar într-o piață din Cernăuți, știind prea bine că în 1912, Dieta Bucovinei a luat o hotărâre în acest sens și, dacă nu începea în 1914 războiul, capitala Bucovinei ar fi avut acest semn de recunoștință. Va rămâne consemnată în istorie, prin această carte, și strădania unui primar român, Gheorghe Botă, al comunei Cernauca din zilele noastre de a înveșnici memoria celui care a iubit atât de mult această localitate în care s-a născut și a crescut. Deși nu a rămas nici o mărturie scrisă, e de presupus că Eudoxiu Hurmuzachi va fi cerut cu limbă de moarte să fie înmormântat la Cernauca. Altfel, și-ar fi găsit locul de odihnă în cimitirul din

Cernăuți, ca atâți alți demnitari austrieci.

Ultimul capitol atrage atenția prin faptul că pune în oglindă un centenar și un bicentenar al nașterii, între ele existând o istorie dramatică de o sută de ani. Dacă ne referim la jubileul din 1912, el merită să fie amintit sub două aspecte. Primul aspect e că, și la 38 de ani de la răposare, lupta dintre Eudoxiu Hurmuzachi și Eugenie Hacman continuă să aibă loc, ridicarea bustului său pentru care votase Dieta fiind condiționată de ridicarea unui bust similar primului Mitropolit al Bucovinei. Ambele lucrări au fost zădărnice de începerea războiului. Al doilea aspect ține de organizarea serbării comemorative. Și aici se remarcă Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, ctitorie a fraților Hurmuzachi. Dacă în 1862, la înființarea Reuniunii de lectură, Eudoxiu nu a putut să se afișeze alături de fratele său Alecu, în 1965, la transformarea Reuniunii în Societate de cultură, el se află, ca mare proprietar, alături de fratele Gheorghe. Societatea nu l-a uitat. Iar cuvântul doctorului în teologie Teodor Tarnavski este memorabil. La o depărare de jumătate de secol, celebrul teolog apreciază că Bucovina îi datorează lui Eudoxiu Hurmuzachi dubla sa emancipare: odată în 1849, altă dată în 1860. Iată de ce azi nu-l iubesc galițienii ajunși în universități și instituții de stat cernăuțene!

I s-au făcut reproșuri autorului privind titlul cărții. Ca om providențial al Bucovinei apare peste tot Iancu Flondor. Dar nici Eudoxiu Hurmuzachi nu e mai puțin providențial. Fără opera patriotică a lui Eudoxiu Hurmuzachi, Iancu Flondor nu ar fi avut ce îndeplini. Nu în zadar, istoricul Teodor Balan, căruia îi datorăm cel mai important studiu despre viața și opera lui Eudoxiu Hurmuzachi, spune la comemorarea a 70 de ani de la moarte, în 1944, la numai câteva luni înainte de intrarea tancului locotenentului sovietic Nikitin în Cernăuți: ”Eudoxiu Hurmuzachi a fost în anul 1848 omul providențial, care a salvat Bucovina”. Dacă avem ceva de-i reproșat autorului cărții e că nu a folosit acest citat ca motto al monografiei, iar noi, ne turnăm cenușă în cap pentru că nu am fost suficient de atenți și am scăpat, ca lector al cărții, câteva mici greșeli, între care și greșeala mecanică, foarte supărătoare, e adevărat, a indicării anului 1859 drept 1959, chiar în prima pagină a prefeței lui Vasile Târâțeanu. Ne cerem, pentru aceasta, scuze de la cititor.

**Mesager bucovinean îl felicită pe poetul Vasile Tărățeanu
cu prilejul împlinirii a 70 de ani.
Vivat, crescat, floreat!**

Vasile TĂRĂȚEANU

Fluture cu sânge pe aripi

Aoleu, cât gol s-a-ngrămădit
între noi.....

Habar nu am cu ce aş putea
să umplu hăul ce ne-amenință
din adâncul a toate câte sunt.

Dinspre un capăt al vieții
aud cum copilul din mine îmi strigă:

– Uple-l cu jocurile noastre
de cândva
sau născoceste altele noi,
cu roboți
că ei nu știu ce-i durerea

Când sufletul meu,
fluture cu sânge pe aripi,
își va lua zborul
din cușca trupului
închis în spațiul de lut al cărnii,
eu, cel care adesea sunt întrebat
cine sunt și de unde vin
am să vă spun că vin din iubirea
de neam a străbunilor

și nu pot fi altul decât mereu același
vasile tarateanu, din augusta
Bucovină eminesciană
cu nordul desprins de sud
ca pasărea de cântecul său
în care moartea și viața se plimbă
ținându-se încă tinerește de mâini
printr-o sângerândă rană

Colivii pentru fluturi

Închisă în colivie
pasărea uită să zboare

De la o vreme
vrea să creadă că zborul
e ceva anormal – o boală
sau o eroare.

Chiar dacă i se așează
în scrânciob ram de
verdeață

Ea totuna n-are a știe
că-n colivie viața
nu-i viață.

Ceață cu măști

Și iarăși pâcla oarbă
începe să se lase
ca și reumatismul
în bătrânele oase

Un amestec sumbru
de ziuă și noapte
un balot de-ntuneric
într-o mare de lapte.

Și o lume nebună
împroșcând cu noroi
face spume la gură
dă cu biciul în noi

Și cum bâjbâie oarbe
prin halouri de ceață
măștile lumii hidoase
ni se-mbibă în față

Mântuirea, ca șansă

În oglinda clipei
Totul sau nimic

Din nimic e totul
Și din tot, nimic

Totul și nimic
au un tic

Ticăie un pic
și se opresc
clip-clip

Clipește ceasul
și eu clipesc
ticăi un pic
și pic
sub imensa roată
a ceasului mic

Lasă, zic,
nu face nimic
e o nimica toată:
cum am căzut
așa mă ridic

Ca un fir de praf
mă adun
de sub roata lunii
și nu mă prefac
cum fac unii –
și nici nu spun
că viața mea toată
așa cum a fost
risipită-n versuri
n-are nici un rost,
că mi-a ars degeaba
candela 'n noapte
scuturând
din înalturi
stele necoapte

Căci așa cum sunt
roș-galben-albastre
pot să aibă șansa
mântuirii noastre

II

Iubiții mei confrăți
de sânge, de grai
de vom trăi ca frații
ne-om întâlni în rai

că Domnului îi place
iubirea de-aproapele
Altfel spulbera-ne-or
vânturile, apele...

De-ale uitării

Casa lui Arune Pumnul
se năruie cu-ncetul
În curtea înverzită
stă-ngândurat poetul

Și pomii din grădină
se pleacă-n fața lui
Cu roadele lor toate
ce-s parcă-a nimănu
Că nimenea nu vine
decât odată-n an
pe-aici să se închine
ca mare otoman

Zi,tu, urzică deasă
că Pumnul nu-i acasă

Pro domo

Tălângi întristate
sună dogit
că demult e târziu
și eu tot n-am murit

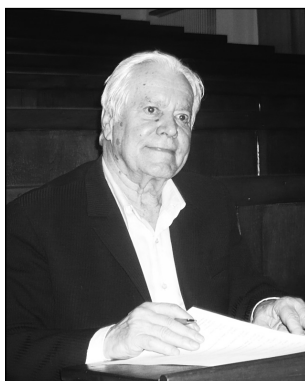
Și nici nu am să mor
sune cât or dori
că în viața aceasta
eu mai am a trăi

Nici în cea care vine
n-oi putea să gogesc -
Împotriva uitării
voi fi semn de protest

Împotriva uitării
de străbuni și de țară
jumătate într-însa
jumătate-n afară

Tot un neam și o limbă
tot un grai eminesc
peste-o glie imensă
sub un cer românesc.

Dumitru BALAN

Jertfe românești pe altarul unei ideologii funeste (I)

Victimele terorii comuniste, subiect de studii și dicționare

În ultimul pătrar de veac, în România, dar și în statul vecin, Ucraina, apar numeroase dicționare, enciclopedii și alte lucrări cu pronunțat caracter biobibliografic. Referindu-mă doar la țara noastră, merită amintite asemenea ediții monumentale precum *Dicționarul scriitorilor români*, vol. I-IV (București, Editura Fundației Culturale Române, Editura Albatros, 1995-2002), alcătuit încă în perioada ceaușistă, dar blocat de cenzură, *Dicționarul general al literaturii române*, vol. I-VII, coordonator general Eugen Simion (București, Editura Univers Enciclopedic, 2005-2009), *Dicționar Enciclopedic*, vol. I-VIII, (București, Editura Enciclopedică, 1993-2009), *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I-II, de Emil Satco (Iași, Princeps Edit, 2004), *Personalități române și faptele lor, 1950-2010*, vol. I-LVIII, de Constantin Toni Dârțu (Iași, Editura StudIS, 1999-2010), etc.

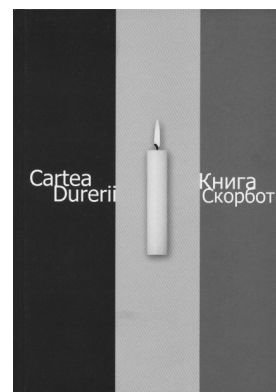
O categorie aparte de publicații, consacrate victimelor represiunii totalitarismului, a putut să vadă lumina tiparului doar în perioada ce a urmat destrămării lagărului socialist. Ideologia socialistă, născută în Occident prin ateul Karl Marx, dar care a prins viață în Rusia, țară cu vocație autocrată, a distrus, începând cu 1917, în aproape șapte decenii de supremație, în primul stat socialist din lume, apoi după al doilea Război Mondial, și în țările satelit din blocul sovietic, milioane de destine umane. Gândit utopic, fantezist, ca un sistem social-politic superior, socialismul de tip sovietic a eșuat implacabil spre sfârșitul secolului XX, deoarece s-a bazat, în practică, pe teroare și nu pe valoare.

Cărți, despre care în trecutul nu prea îndepărtat nici nu putea fi vorba, au început să apară, după 1990, în toată Europa de Est, inclusiv în

Federația Rusă. În principal, ele iau în dezbatele crimele monstruoase ale organelor de reprimare, executate la comanda partidului unic, de tip bolșevic, aflat la putere. Fundația non-guvernamentală "Memorial" a editat numeroase volume dedicate victimelor terorii leninisto-staliniste, dar și jertfelor sistemului opresiv (evident, în proporții mai modeste), în frunte cu alți comuniști dogmatici, propulsați după odiosul Stalin la cârma fostului stat sovietic.

Dețin în biblioteca personală două volume, apărute la Sanct-Petersbrug în anii 1993-1994, intitulate *Răstigniții. Scriitori-victime ale opresiunii politice*. Volumul II are subtitlul *Morminte fără cruce*. Ambele volume cuprind ample biografii ale unui număr de 54 de scriitori din orașul de pe Neva, intrați în malaxorul brutalelor represiuni. În anexă, autorul dă o listă cu *Literați leningrădeni supuși represiunilor ilegale (Închisori. Lagăre. Deportări) în anii 1921-1953*, de unde aflăm că numai în perioada celor 32 de ani și doar în capitala fostului imperiu sovietic au fost reprimați 112 reputați slujitori ai slovei scrise, printre care scriitori de mare calibru precum Nicolai Gumiliov, Daniil Harms, Nikolai Kliuiev, Boris Kornilov, Osip Mandelștam, Nikolai Zabolotki ș. a. Numeroase victime ale represiunii au existat și în alte localități (în special, la Moscova), aria temporală extinzându-se și după moartea lui Stalin.

În România, între anii 2000-2010, o zguduitoare mărturie privind identitatea și soarta persoanelor supuse regimului nemilos de exterminare fizică este cuprinsă în cartea-tezaur în

11 tomuri masive, *Victimele terorii comuniste: arestați, torturați, întemnițați, uciși*. Dicționar apărută la editura Mașina de scris din București. Numele victimelor sunt trecute în ordine alfabetică. Întocmită de Cicerone Ionițoiu, lucrarea a fost revizuită de prof. univ. Florin Ștefănescu. El însuși "beneficiar" al monstruoșităților din penitenciarele și lagărele comuniste, Cicerone Ionițoiu a stat un deceniu în spatele gratiilor și al sârmei ghimpate. Primului volum (A-B) al *Victimelor terorii comuniste* apare în 2000, iar ultimul, XI (Ș-Z), revizuit de Florin Ștefănescu și revăzut de Ecaterina Rădoi și Constantin Rădoi, vede lumina tiparului în 2010. Ultimul volum al *Dicționarului* este prefațat de criticul literar Alex Ștefănescu (soția criticului, Domnița Ștefănescu, este, de altfel, și directoarea prestigioasei edituri "Mașina de scris").

Menționatei lucrări fundamentale, menite să răspundă unei reale nevoi de cunoaștere a istoriei autentice a totalitarismului românesc, prin readucerea – măcar parțială – în memoria colectivă a numele victimelor opresiunii comuniste, i se mai alătură și un alt impresionant volum de 880 de pagini (plus 4 addende), *Cartea morților din închisori, lagăre, deportări*, apărut în 2013, la Fundația Academia Civică din București. Volumul este coordonat de Romulus Rusan, care semnează și studiul introductiv. Alături de soția sa, Ana Blandiana, Romulus Rusan s-a numărat printre fondatorii "Memorialului victimelor comunismului" de la Sighetul Marmăției. La întocmirea volumului *Cartea morților* au participat personalități cu merite deosebite în investigarea universului concentraționar român: Ioana Boca, Virginia Ion (care și-a asumat și sarcina de editor al volumului), Angela Bilcea și Andreia Cârstea.

Un dicționar al deportărilor staliniste: *Cartea durerii*

În Ucraina, prin strădania unor entuziaști cercetători de la Centrul de Cercetări Istorice și Culturale din Cernăuți, au apărut, între anii 2012 și 2014, la editura DrukArt, trei volume din *Cartea durerii*, cu texte paralele în limbile română și ucraineană (volumul al doilea beneficiază și de traducerea textului în limba engleză).

Subiectul acestor trei cărți de tip dicționar (alcătuite, fiecare în parte, în ordine alfabetică, de la A la Z), îl constituie victimele terorii sovietice năpustite asupra cetățenilor români născuți

pe teritoriul României (excepție fac 4 persoane cu loc de obârșie Viena - Austria, Vinița - Ucraina, Franța - fără menționarea localității, și Tobolsk – Rusia), arestați, torturați, deportați sau uciși de către NKVD, în 1940, când partea de nord a Bucovinei și ținutul Herța au fost răpite României, ca efect al odiosului Pact secret, semnat de acoliții lui Hitler și Stalin – Ribentrop și Molotov, apoi în perioada următoare anului 1944, cu începere din luna august, când aceste teritorii au fost din nou ocupate de către Armata Roșie și anexate URSS-ului.

În paginile volumelor *Cărții durerii*, cu subtitlul *Martirii României*, sunt evocate destinele tragice ale celor 423 de cetățeni români proveniți, aproape în întregime, din vechile teritorii românești, cu adânci filiații băștinașe. Doar în câteva cazuri izolate e vorba de români prin adopțiune, adică prin acordarea cetățeniei, la cerere. Victimele sunt prezentate pe etnii: 356 români, 38 evrei, 13 ucraineni, 9 ruși, 4 nemți, 1 polonez, 1 francez și 1 austriac. Dar toți, indiferent de natura etniei, au suferit la fel, fiind oprimați sau exterminați doar pentru faptul de a fi aderat, prin fapte sau vorbe, pe deplin conștient sau instinctiv (mânați de dorul de familie, de casă, de vatra strămoșească) la cauza românismului, la dorința ardentă de a conviețui cu ceilalți confrăți din parte natală sau adoptivă.

Conform politicii staliniste generalizate, de dislocare a populațiilor băștinașe și de deportare a acestora în locuri cât mai îndepărtate, cât mai nefericite și cu climă cât mai aspră, românii condamnați de regimul sovietic sunt transportați în condiții inumane, mai rău ca vitele, în vagoane de marfă, suprapopulate și neaerisite, tocmai la capătul imperiului, în lagărele de muncă forțată din austera Siberie, în localități ca Vorkuta, Irkutsk, Krasnoiarsk, Celiabinsk, Novosibirsk, Norilsk, Tomsk, Penza, pe șantiere cu regim închis din Republica Autonomă Komi, dar și în Kazahstan, Karaganda sau Sverdlovsk. Această ultimă localitate, dar și regiunea cu același nume, avea faima lagărelor cu cei mai nemiloși satrapi. Din textele publicate, rezultă că aici omuciderea era o practică obișnuită.

Volumul III din *Cartea Durerii* evocă 280 de condamnați la ani grei de temniță, dintre care 65 pier în lagărele staliniste.

Distrugerea fibrei naționale și utilizarea gratuită a forței de muncă în lagăre, în condiții extrem de vitrege de climă și ambient, erau țelurile

principale ale regimului opresiv. Oamenii de la "talpa țării" - țăranii sau, cum erau numiți în actele oficiale, agricultorii – constituiau elementul de bază al populațiilor deportate. 308 persoane din cele 423 evocate de autorii *Cărții Durerii* erau țărani.

Cele mai multe condamnări, chiar și condamnările la moarte, cu executare imediată (189 de cazuri) au avut la bază învinuirea de trecere ilegală a frontierei sau doar de presupusă tentativă de trecere frauduloasă a așa-zisei granițe, netrasată încă așa cum se cuvine. Aici se mai adaogă și formularea "trădare de patrie". Deveniți peste noapte, împotriva voinței lor, cetățeni sovietici, unii dintre români nu doreau altceva decât să ajungă acasă, la părinți, frați sau surori. Această încercare de revenire la baștină se numea, în limbajul tribunalelor bolșevice, "trădare de patrie".

În pofida lozincii propagandistice a Sovietelor că "omul e cel mai prețios capital", regimul comunist îi trata mai rău decât pe animalele sălbatice, pe oamenii simpli. De un asemenea tratament s-au "bucurat", spre exemplu, unii "poporeni" care, în 1940, încercau, care mai de care, în devălmășia produsă de tancurile armatei roșii, să ajungă la familiile lor, să-și regăsească vitele rătăcite sau să-și adune recolta de pe ogoarele proprii, aflate acum pe teritoriul răpit. Mulți români, nenominalizați în *Cartea durerii* (din lipsă de spațiu tipografic sau de date certe), și-au găsit sfârșitul, secerăți de gloanțele grănicerilor sovietici (e suficient de memorat măcar tragicul masacru de la Lunca, de pe malul Prutului), iar trupurile lor au fost aruncate în gropi comune.

N-au scăpat de condamnări grele, între 10 și 25 de ani de detenție în închisori sau lagăre, nici acele persoane care, rătăcindu-se prin pădure, nimeresc involuntar pe fostul teritoriu românesc, aflat acum sub jurisdicție sovietică.

Nevinovăția victimelor, învinuite abuziv, cu diverse formule de învinuire de tipul "activitate subversivă", "element social primejdios", apartenență (în trecut) la "partide contrarevoluționare din România", "spionaj", "colaboraționism cu ocupanții", "agitație antisovietică", "nedenunțare", "rudă cu trădători ai patriei" sau chiar hilara "încălcare a regulilor de conduită în transportul în comun" etc., a fost recunoscută – e adevărat, cam târziu – și de autoritățile ucrainene, prin hotărâri judecătorești

de reabilitate, în baza *Legii privind reabilitarea victimelor represaliilor din Ucraina* din 17 aprilie 1991. Doar în câteva cazuri izolate, reabilitările au venit cu mai mulți ani în urmă.

Cartea durerii, alcătuită din trei părți (cum denumesc autorii cele trei volume apărute în 2012, 2013 și 2014) se amplifică treptat. Astfel, dacă prima parte are 72 pagini și include articole doar despre 50 de martiri, cea de a doua numără 208 pagini și furnizează date despre 87 de martiri, iar cea de a treia, și ultima până la ora actuală, are 336 pagini și adună informații despre 286 de martiri. Crește exponențial și numărul autorilor. La cvintetul din 2012, compus din Petru Grior, Bogdan Grior, Elena Stadnic, Roman Stadnic și Maria Zabolotchi, se raliază, la tomul din 2013, Marius Cazacu (profesor de istorie la Liceul "Petru Rareș" din Suceava) și Ștefan Rotaru (președinte al Fundației "Pro-Rădăuți"). Iar la volumul al treilea numărul autorilor se dublează, comparativ cu primul volum. Se mai asociază cercetătorii Mircea Duzineanu, Nicolae Iordachi, Constantin Moroșanu și Nicolae Nicolovici. Din cei doi autori asociați volumului II, în volumul III e prezent doar Ștefan Rotaru. Marius Cazacu lipsește.

O necesară prefață, "Cartea durerii", semnată de cei șapte autori, apare de abia în volumul II, deși se impunea să existe încă în volumul de debut, unde, pe o pagină de la începutul cărții, stă înscris: "Lista martirilor născuți în România, condamnați de către dictatura stalinistă și întemnițați în lagărele comuniste din fosta Uniune Sovietică". Acest titlu e tipărit și pe verso, în ucraineană. El se păstrează și în volumul următor.

Tot în volumul II, pe lângă prefața colectivă a autorilor (10 pagini), un cuvânt înainte cu același titlu ca al prefeței, dar în limba engleză, semnează Marius Cazacu (5 pagini), urmat de o schiță de portret, *Un supraviețuitor al Gulagului*, de Petru Grior, despre Mihai Dăscălescu, unicul condamnat cu studii superioare, care, după ani grei de lagăr, după numeroase jalbe, inclusiv una adresată direct lui V. Molotov (cu motivarea expresă că e cetățean român și a fost judecat pentru infracțiuni imaginare), a fost reabilitat, cu foarte mare întârziere, abia în 1963.

Gheorghe NANDRIȘ

Florea și Anița Nandriș: două destine emblematice

Povestea vieții dictată fiului

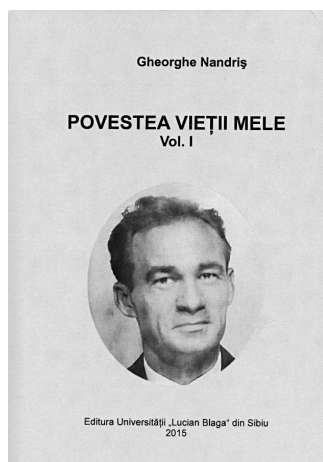
În iarna anului 1954/55, tata, în câteva nopți tihnite de iarnă, la lumina palidă a unei lămpi cu petrol, mi-a dictat povestea vieții, de la începuturi și până în 1955. Povestea frumos, curșiv, fără a folosi vreo notă de sprijin pentru memorie, de parcă își citea propria viață dintr-o carte de povești. Această performanță intelectuală a tatălui meu a fost, pentru mine, o surpriză. Pentru prima oară m-a uimit, atât prin memoria sa ieșită din comun, cât și prin harul ales al povestirii. Nu-l cunoscusem până atunci decât trudind pe ogoarele altora, sub soarele torid de vară, ștergându-și cu dosul palmei sudoarea frunții.

Cronica de familie, imprimată pe bandă magnetică

Au mai trecut 8 ani și, în 1962, tata face o vizită la Cluj, celor doi „copii mai mici” ai săi, Ionică și Vasile, studenți mediciști. Fratele Ionică profită de apariția primelor magnetofone, cumpără un magnetofon cu bandă magnetică și-l roagă pe tata să mai spună odată povestea vieții sale, pentru a rămâne înregistrată pe bandă. Tata acceptă și povestește din nou, câteva zile la rând, de data aceasta în fața microfonului, - istoria vieții sale și a neamului său.

S-au umplut mai multe benzi de magnetofon, cumpărate una după alta de frații mei, din puținii bănuți pe care-i aveau la îndemână. Iar tata făcea pentru a doua oară dovada unei memorii de excepție, impresionându-l de data aceasta, pe fiul său Ionică: „Tata își începe povestirea - scrie Ionică - cu strămoșii lui și ajunge până la noi, copiii săi de azi. Acest țaran, fără multă

școală (1), își știe pe de rost înaintașii până hăt departe, pe la începutul secolului trecut, fără să-l fi instruit cineva. Cum?!”

Grigore Nandriș: „Florea trebuia să fie în locul meu, el avea mai multe calități decât mine”

Păstrată de Ionică zeci de ani, apoi salvată pe computer, înregistrarea pe bandă magnetică este a doua sursă directă de informații, pentru biografia sa. Memoria și organizarea minții lui Florea sunt izbitor de asemănătoare cu cea a surorii sale Anița, țărancă neșcolită (2), care a așezat pe hârtie manuscrisul cărții „20 de ani în Siberia”, numai din memorie, întocmai ca și fratele ei

Florea. De aceea, acum nu mai sunt surprins de cele scrise la moartea lui Florea, de către fratele său, Grigore Nandriș, ajuns de la brazda plugului profesor la Universitatea din Londra: „Florea trebuia să fie în locul meu, el avea mai multe calități decât mine”.

Cei doi țărani, nu intelectualii familiei Nandriș, prin descendenții lor, au salvat continuitatea neamului nostru în acest secol. Copiii

Aniței, după întoarcerea din Siberia, apoi urmașii lor, au asigurat continuitatea neamului nostru în satul bucovinean de obârșie, Mahala. Iar copiii lui Florea, formează azi, a doua generație, a „celor 5 frați Nandriș”, care se străduiesc de câteva decenii, să refacă prestigiul familiei, întinat în anii de ocupație rusească a Bucovinei.

Doi țărani riscându-și libertatea pentru adevăr

Cei doi țărani au multe asemănări privind rectitudinea morală, modul în care înțeleg să-și îndeplinească datoria, chiar și atunci când își riscă propria libertate.

Anița, abia scăpată de chinurile deportării, în loc să se bucure în liniște de anii ce i-au mai rămas, se apucă să reproducă pe hârtie calvarul exilului siberian. Ține ascuns manuscrisul ani de zile, până la prima mea vizită în Mahala (1982), când - în plin regim comunist - nu ezită să mi-l pună în mână, pentru a-l trece în România, printre cele două rânduri de grăniceri. De mă prindea cu el, acest document ar fi fost suficient pentru NKVD/KGB să o trimită din nou pe autoarea lui în Siberia, ca „dușman al popoului”. Anița cunoștea bine pericolul și totuși a riscat. De ce?!

Florea, la refugiul din 1944 ia în fugă din arhiva Primăriei Mahala, unde era primar, listele oficiale cu cei peste 600 deportați în Siberia, din comuna Mahala. Ca și Anița, le-a ținut ascunse ani de zile, într-un stup cu albine, deși știa că refugiații erau vânați de securitate, pentru a fi predați „comisiilor de repatriere”. Dacă la o percheziție aceste liste ar fi fost găsite, „repatrierea” lui Florea, s-ar fi făcut direct în Siberia. Le putea arde, pentru a scăpa de povara acestui risc, dar n-a făcut-o. De ce?!

După mulți ani, mi-a predat mie aceste liste. Iar eu, le-am anexat unde le era locul: la cartea

surorii sale Anița „20 de ani în Siberia”. Destinul a făcut ca mărturiile celor doi frați țărani, să se completeze în aceeași carte, pentru a oferi oamenilor un document zguduitor. Anița și copiii ei au stat 20 de ani în Siberia. Florea cu copiii lui a trăit 20 de ani în pribegie. Amândoi au fost victime ale aceluiași năvălitor din răsărit.

O viață care bate romanul

Viața lui Florea Nandriș este demnă de un roman. El și-a petrecut copilăria „în bubuiatul tunurilor și țacănitul mitralierelor” din Primul Război Mondial și a făcut frontul, până la Odessa, în cel de al Doilea Război Mondial.

În refugiul din 1940, a dat proba supremă de clarviziune și de un „ascuțit simț al istoriei”, la dramatica despărțire de familie de la Godinești. Iar la refugiul din 1944, a avut tăria să-și distrugă cu propria mână toată gospodăria, conștient că, din acel moment, devine sărac lipit pământului.

În cei 20 de ani de pribegie (1944-1965), cu cinci copii mici după el și fără nici o sursă de venit, primarul și gospodarul de ieri, a acceptat să fie servitor la stat, iar într-o situație extremă a fost nevoit să suporte umilința de a pregăti copiilor săi cina din făina rămasă de la hrana unor câini. Sunt trăiri de un dramatism ieșit din comun, umilințe îndurate doar pentru a-și salva copiii (3). Fără dârzenia sa de luptător, fără mintea sa lucidă și fără jertfa sa, noi, copiii lui, am fi rămas niște neisprăviți, pe drumuri.

Ne aplecăm azi cu recunoștință în fața lui și a fratelui nostru Mitruță, care alături de tata, și-a sacrificat viața pentru noi. Le închinăm cu grațitudine cronica familiei pe care o întregim anul acesta cu volumul dedicat celor doi țărani, Florea și Anița, care nu ar fi existat fără jertfa lor.

Sibiu, 2015

Note

1. Florea Nandriș, a făcut doar șase clase primare, fiind nevoit să-și întrerupă școala la izbucnirea Primului Război Mondial, când școlile s-au închis.

2. Anița Nandriș, sora sa mai mică, a apucat să facă doar trei clase primare până la începerea războiului.

3. Din acești copii au ieșit trei medici (Gheorghe, Vasile și Ioan) și o profesoară de liceu (Maria)

Doctorul Ion Botoș și muzeul său din Apșa de Jos

L-a începutul lui august, plecând la băi, la Slatina, și plimbându-mă prin satele românești din preajmă am văzut la intrarea într-o curte din Apșa de Jos un fel de totem din lemn cu inscripția "Muzeul de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia. Instituție privată". Am zis, e muzeul doctorului Botoș. Auzisem de el cu două luni în urmă, la inaugurarea unui alt muzeu, cu piese ale portului popular din întreg spațiul românesc, la școala din Stănești, în Bucovina. Atunci a fost și Ion la inaugurare și a vorbit în linii generale despre muzeul său.

Nu eram singur. Sosisem într-un grup mai mare. Ne-am oprit la o biserică evanghelică, tot din Apșa, care avea și spații de locuit. Până nu demult, aici locuieră o familie de refugiați din Dombas. Oameni primitivi. Ca și doctorul Botoș.

Am deschis porțița și am intrat în curte. N-ai fi zis că e o curte de țară. Mai curând era o terasă cu două vile în oglindă. Muzeul, se afla mai spre grădină. Doar o parte, că o parte din exponate se aflau în interior. Ne-am mărginit să vizităm numai partea din curte. Exponate dintre cele mai variate. Toate din zonă. Obiecte de uz casnic, haine, ciocane, sucale, donițe, batale, fierăstraie, foale de fierărie, furci de tors, oale, clopuri... Ce numai nu găsești aici! Chiar și o roată de moară de apă. O fi funcționat cândva pe râul Apșa. Păcat că nu a putut aduce și râul odată cu roata. Ne-ar fi prins bine, pe caniculă. Trecem mai departe. Săbii, monede, patefoane, pieptare... Obiecte din toate epocile. Aparent ai impresia că sunt împrăștiate fără nicio noimă, și acest lucru te atrage parcă și mai tare, decât dacă le-ai vedea rânduite ca în marele muzeu. E

ca într-o șură imensă în care gospodarul adună diverse lucruri pentru casă. Dar e doar o idee. Pentru că dacă te uiți mai bine vezi că există o ordine în toate. Sunt rânduite pe raioane. Unele se află în interior. N-am intrat. Ne-a fost de ajuns cât am putut vedea afară, pe o suprafață de vreo 400 metri pătrați. Tocmai mă învârteam pe lângă roata morii, când văd că vine cu un fragment de sabie. E lucrul cel mai vechi pe care-l am în muzeu. Are o vechime de mai bine de trei milenii și jumătate. L-am găsit la Peștera din Topcino. Topcino e un sat alăturat.

De vreo trei decenii doctorul Ion Botoș adună exponate. Spune că primul obiect a fost o lampă veche pe care a cumpărat-o în 1984. Iar muzeul l-a inaugurat în 2014. Până atunci a funcționat în cadrul Uniunii Regionale «Dacia» a Românilor din Transcarpatia, al cărei președinte este.

E primul și deocamdată unicul muzeu al românilor din Transcarpatia. Aici parcă totul trăiește din istorie și în istorie, poartă patina timpului trecut. La câțiva kilometri se află centrul geografic al Europei. Locuri pitorești. Frumoase și pline de contraste. Slatina, deși

orașel, nu se compară cu Apșele, care sunt sate. Dar nu vei vedea aici o casă de țară. Toate sunt vile. Și toate rânduite una lângă alta, cu grădini în spate. Drum asfaltat și bine întreținut. Trotuare pavate. Curățenie ideală. Merită să fie vizitat. Impresionează. Simți că te afli nu doar în centrul Europei, ci și în centrul Maramureșului. Acelui Maramureș din care au pornit descălecătorii Moldovei și care a fost tăiat în două, ca și Bucovina, dar mai devreme cu două decenii.

Președintele Filialei București: prof. univ. dr. Dumitru C. Curcă

Profesorul Universitar Doctor Dumitru C. Curcă, de la Facultatea de Medicină Veterinară din București, s-a născut la data de 5 iulie 1942 (Zodia racului) în comuna Tișăuți (actualmente Ipotești), Județul Suceava. După absolvirea Școlii Generale din satul natal, urmează studiile în cadrul Liceului Teoretic nr.2 din orașul Suceava, finalizându-le în vara anului 1960. Participă la concursul de admitere la Facultatea de Medicină Veterinară (la acea vreme era singura facultate din țară); după un riguros examen susținut în luna septembrie 1960, ce a constat din 5 probe scrise și 4 probe orale, este admis printre primii. În toamna anului 1965 absolvă cursurile facultății, ca șef de promoție, și este repartizat în învățământul superior. De atunci a desfășurat neîntrerupt, cu dăruire și pasiune o bogată activitate didactică, științifică, metodică, organizatorică și socială, pusă în slujba ridicării prestigiului profesiei medical-veterinare.

A elaborat până în prezent, un număr de 11 cărți, manuale universitare, necesare aprofundării cunoștințelor de etiopatogenie a entităților morbide la animale. A elaborat peste 423 lucrări științifice și 19 comunicări ținute în cadrul manifestărilor științifice organizate de Facultățile de Medicină Veterinară din București, Cluj, Iași, Timișoara și de institutele de profil din țară

La tribuna Adunării Solemne consacrată Jubileului 150 ani al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Rădăuți, biblioteca municipală, 27 mai 2012

și străinătate, la congrese, conferințe sau colocvii naționale și internaționale organizate de societăți profesionale sau științifice. În marea lor majoritate, lucrările sale științifice au fost publicate în limba română sau în limbi de circulație internațională, în reviste, publicații naționale și internaționale. Ca urmare a prodigioasei sale activități didactice și științifice, i s-a încredințat conducere de doctorat în domeniul fundamental "Științe Medicale", domeniul "Medicină Veterinară", specializarea "Fiziologie normală și patologică". Este membru activ a numeroase asociații profesionale, societăți științifice și colegii.

S-a angajat cu responsabilitate și pasiune, desfășurând cu demnitate și onestitate o bogată activitate în cadrul disciplinei "Fiziopatologie", a reușit cu competență și cu deosebită tenacitate să rezolve multiple probleme, deosebit de spinose și dificile, apărute în condițiile unei penurii a bazei materiale și a celei de documentare științifică, precum și a unei puternice crize morale.

A reușit să efectueze multiple investigații experimentale, clinice și de laborator, necesare rezolvării vastei tematici de cercetare științifică la care s-a angajat, pe bază de contract, a Granturilor și colaborărilor interdisciplinare, a elaborării tezei de doctorat și materialelor didactice (modele experimentale, planșe, postere color, diapozitive, folii transparente, filme video etc.), a numeroase manuale și a peste 100 lucrări de licență etc.

A desfășurat o bogată colaborare cu specialiștii în domeniu din Basarabia, predând benevol, trei ani consecutiv, cursuri de Fiziopatologie la Facultatea de Medicină Veterinară din Chișinău. A participat la numeroase manifestări științifice organizate de Universitatea Agrară de Stat din Moldova, a prezentat comunicări științifice, referate științifice, materiale publicate în diverse periodice editate la Chișinău, activitate apreciată de conducerea Universității Agrare de

Stat din Moldova, de la care, cu prilejul aniversării a 75 de ani de la înființare, primește o diplomă și o medalie.

Pentru angajare exemplară în activitatea profesională și științifică, Asociația Generală a Medicilor Veterinari din România îi acordă *Medalia pentru progresul medicinei veterinare*, Asociația Parazitologilor din România – *Diploma pentru merite deosebite în activitatea de dezvoltare și promovare a parazitologiei în țară și străinătate*, iar Institutul de Diagnostică și Sănătate Animală – *Diploma de Onoare*, prin care i se recunoaște meritele deosebite pentru întreaga activitate în slujba apărării sănătății animalelor, a sănătății publice, a progresului medicinei veterinare și a dezvoltării I.D.S.A. Despre viața și activitatea profesorului, cercetătorului științific și membrului Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina este scris în enciclopedia *Who's Who în România* (ediție specială, 2002), în *Dicționarul oamenilor de succes din România, Biografii Contemporane*, publicație a Asociației Europene de Dezvoltare Biografică – Redacția Națională Biografică (Ediția 2014), *Vetrinaria*, revistă a Colegiului Medicilor Veterinari din România (Anul IV, nr.16, octombrie-decembrie 2014), *Enciclopedia Bucovinei* de Emil Satco (Editura Princeps Edit Iași, 2004) și *Dicționarul membrilor SCLRB Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862-2012) la 150 de ani. Vol.II, Voluntariat bucovinean*” de Mircea Irimescu.

Din anul 2014, profesorul Dumitru Curcă este președinte al Filialei București a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Participând la Adunarea Generală consacrată jubileului de 150 ani de la înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, care a avut loc la Rădăuți în data de

27 mai 2012, profesorul Dumitru Curcă a arătat, în cuvântul său, că toți intelectualii și slujitorii din sectoarele activității economice, social-politice, juridice, din învățământ și teologie, din agricultură, zootehnie, inclusiv din domeniul său de activitate profesională - creșterea animalelor de rentă, au datoriat să sprijine Societatea pentru cultură în îndeplinirea până la capăt a rolului ei istoric. De asemenea, în cuvântul său profesorul Dumitru Curcă a ridicat problema recuperării patrimoniului Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, care se află vremelnic, în Bucovina de nord, în proprietatea statului ucrainean, dar și chestiunea recuperării proprietăților aflate în județele Suceava și Botoșani.

Absolvent al școlii primare. Tisăuți, 1953.

Marian TEODORESCU

Bucureșteni în vizită la Cernăuți (note de călătorie)

Spre Bucovina lui Hurmuzachi, căutând urmele pașilor lui Alecsandri și Eminescu

Despre Bucovina nu am știut nimic până în clasa a II-a primară, când domnul învățător Costică Grigore din comuna Buzescu, județul Teleorman, m-a pus să recit la serbarea de sfârșit de an școlar nemuritoarele versuri ale lui Vasile Alecsandri scrise special pentru Foaia proaspăt fondată Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina și tipărită în primul ei număr din martie 1865: *"Dulce Bucovină, / Veselă grădină / Cu pomi roditori / Și mândri feciori... Poezia se termina așa: "Ah! cine te vede / Chiar în rai se crede / Cine-i trecător / Te plânge cu dor"*. Cu această imagine idilică, setată într-un cotlon al minții și într-un nimb al sufletului meu, în urmă cu 70 de ani, am pornit, în dimineața zilei de 8 mai 2015, cu un autocar plin cu bucureșteni, la care s-au mai adăugat, în drum, și reprezentanți ai altor orașe din țară, spre Cernăuți, în speranța de a descoperi și a trăi, prin cel de al șaselea simț, ecurile pașilor inegalabilului bard de la Mircești, răsunând pe caldarâmul vechilor străzi ale orașului ce mai păstrează atmosfera revoluționarului an 1848, când mai mulți intelectuali liberali moldoveni, prigoniți de domnitorul Mihail Sturdza, s-au văzut nevoiți să se refugieze în Bucovina, aflată dincolo de cordun, sub coroana Austriei. La fel de nerăbdător eram să pășesc pe urmele lui Aron Pumnul și al iubitului său discipol, Mihai Eminescu, Luceafărul poeziei române, care

a strălucit, pentru prima dată, pe firmamentul poeziei române, cu versuri scrise la Cernăuți. Emoțiile pe care urma să le trăim la coborârea din autocar în inima istorice capitale a Bucovinei se anunțau a fi la fel de puternice ca și cele trăite de orice român adevărat ori de câte ori are prilejul să ia contact direct cu locurile sfinte ale neamului.

Toți împreună depășeam numărul de 40 de persoane – oameni de diferite vârste și profesii, membri ai Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina-Filiața București și ai Asociației Naționale "Pro Basarabia și Bucovina" (în frunte cu vrednicul ei președinte, Marian Clenciu, ales de noi conducătorul grupului), istorici, foști diplomați, profesori, cercetători științifici, editori, ziariști etc., invitați de Centrul Cultural Român Eudoxiu Hurmuzachi din Cernăuți într-o scurtă excursie prin nordul Bucovinei. Scopul principal: participarea la două evenimente culturale importante – inaugurarea Centrului și dezvelirea unui bust al poetului bucovinean Vasile Posteuca, reprezentant de seamă al diasporei românești, patriot și luptător curajos pentru dreptate, otrăvit, pe cât se pare, de oamenii securității lui Ceaușescu, la începutul anilor 70, la Chicago, SUA.

Surpriză la graniță: fostului premier moldovean, Mircea Druc, i se aplică interdicție de intrare în Ucraina

Ar fi fost prea frumos drumul nostru de la București la Cernăuți, dacă nu am fi avut parte

și de un incident, care ne-a tulburat peste măsură. Când tocmai treceam frontiera în Ucraina, entuziasmul delegației noastre a fost brusc curmat de un gest neașteptat al grănicerilor. Fostul prim-ministru al Republicii Moldova, domnul Mircea Druc, cetățean român, a fost obligat să coboare din autocar, grănicerii aducându-i la cunoștință că are interdicție de intrare în Ucraina.

Depășim cu greu momentul. Îmi vine în minte gândul că nu e pentru prima dată când bucovinenii se confruntă cu nedreptăți. În decurs de un secol, bucovinenii nordici au trecut prin mai multe administrații de stat: austriacă, românească, sovietică și, acum, ucraineană. Deznaționalizare, Siberie, gulag, umilință, migrări, angajări în masă pe șantiere împrăștiate pe tot teritoriul imens al URSS-ului cu efecte distrugătoare pentru elementul românesc, devenit minoritar la el acasă, pe glia apărută cu eroism de Ștefan cel Mare.

Mă uit prin geamul autocarului. Legendarii Codri ai Cosminului, prin care trecem, s-au rărit de tot. Văd numai copaci tineri și poiene una lângă alta. De fapt, sunt niște zone defrișate. Ceva mai aproape de actuala frontieră cu România se află pădurea Varnița, și ea tot mai rară, din spusele colegilor care au fost acolo la 1 aprilie pentru a comemora victimele masacrelor de la Fântâna Albă. În cartea „Destine frânte”, sociologul Ioan C. Popa, descrie cu durere, în pagini de un sfâșietor dramatism, cruzimea măcelului pus la cale de trupele sovietice, cărora le-au căzut victimă circa 2500 de români. „Vina” lor a fost că, la 1 aprilie 1941, având în fruntea coloanei icoane, steaguri bisericești, tricolore și un steag alb (ca semn al intențiilor pașnice) au solicitat permisiunea autorităților de a trece granița în România spre a-și întregi familiile. La cerințele de ordin umanitar li s-a răspuns cu gloanțe, iar acum, la 74 de ani distanță, la dorința unui român de a revedea orașul Cernăuți, unde, în anii '80, a locuit, a fost profesor, psiholog la un spital și economist la o întreprindere industrială, i s-a răspuns cu refuz!

Dragă Mircea, îmi pare rău că nu-ți poți continua călătoria. La sosire în Cernăuți, o doamnă, Paulina Rusu, rudă cu tine, te va aștepta zădărnice la ușa autocarului. Dar așa sunt aici regulile: delictul de opinie se pedepsește cu interdicția de intrare în țară. Asta e!

Popas la Mahala, satul Aniței Nandriș

După câteva ore de așteptare în vamă, cât a durat perfectarea documentelor de trimitere în țară a colegului nostru, ex-prim-ministrului moldovean Mircea Druc, la care s-a mai adăugat o jumătate de oră de mers pe șosea, prin comune, păduri și șesuri, aproape de nevăzut prin geamul autocarului din cauza întunericului, ajungem seara târziu, la Cernăuți, unde luăm masa la restaurantul „Vatra” de pe fosta Stradă

Primăreasa din Mahala, Elena Nandriș, gazda noastră

Domnească, la doi pași de sediul Centrului Cultural pe care îl vom inaugura peste două zile. Plecăm apoi mai departe, la Mahala, prima comună de peste Prut, în aval, cum se merge la Chișinău, unde urmează să fim cazați în familii, la gospodari. Mahala e comuna natală a ghidului nostru, scriitorul Stefan Hostiuc, membru al consiliului Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”, care ne-a însoțit în drum de la București spre Cernăuți. Comuna e mare, are în jur de 7000 de locuitori, dintre care 98% români. Pe vremuri se numea Ostrița. Ștefan cel Mare, al cărei portret se află din vechime în Biserica din centrul comunei, a făcut-o danie mănăstirii Putna.

Ora e târzie, trecută de miezul nopții. Suntem întâmpinați de primărița Elena Nandriș, care ne repartizează pe la gospodari, oameni primitivi, dornici să ne găzduiască pe perioada excursiei noastre în nordul Bucovinei.

A doua zi, primărița ne face cunoștință cu școala din localitate, unde se mai învață încă românește, ne povestește despre acțiunile culturale-sportive și de cinstire a eroilor și martirilor, victime ale deportărilor staliniste. Printre acestea e și Anita Nandriș-Cudla, autoarea curențelor memorii „20 de ani în Siberia

Mormîntul Aniței Nandriș

– Destin bucovinean”, apărute la editura Humanitas din București. Depunem flori la monumentul Aniței din fața bisericii, aprindem lumânări la mormântul ei din cimitirul din deal. La întâlnirea cu locuitorii satului, în localul deținut de Ana Hostiuc, unde am luat și masa, folkistul Octavian Mândruță, membru al asociației ”Pro Basarabia și Bucovina”, susține un micorecital. Cânteculele, în special *Dor de Eminescu* și *Români la Putna*, sunt îndelung aplaudate de gazde. Urcăm apoi în autocar și pornim spre Cernăuți, unde, la cimitirul vechi, numit odinioară cimitirul Horecea, ne plecăm capetele la mormântul lui Aron Pumnul, citim nume sonore pe crucile de pe alea capelei Mitropoliților bucovineni, simțindu-ne mândri de neamul din care facem parte.

Ceremonia dezvelirii bustului unui poet bucovinean, la Stănești

De aici ne îndreptăm cu autocarul, pe străzi întortocheate, spre fosta reședință a Mitropoliului Bucovinei. Vizităm palatul chiriarhilor, cu fosta Sala sinodală, unde la 28 noiembrie 1918 s-a votat unirea Bucovinei cu regatul României. La întoarcere, trecem pe jos prin Piața Teatrului, amenajată în stilul parcurilor englezești în primii ani de stăpânire românească a Bucovinei, și ne apropiem de strada care poartă numele lui

Eminescu. Deși este cea mai scurtă stradă din centrul istoric al urbei, suntem fericiți să constatăm că, în ciuda vitregiei vremurilor, nimeni nu a îndrăznit să dea jos plăcuța cu numele Poetului și nici placa memorială cu basorelieful acestuia, montată pe zidul lateral al *Obergymnasium*-ului de odinioară.

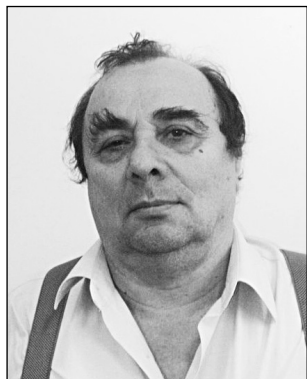
După masa de prânz, autocarul ne duce în comuna Stănești, unde participăm la dezvelirea, în fața școlii medii din localitate, a bustului poetului Vasile Posteuca, fiu al acestui sat, și la deschiderea unui muzeu al portului popular românesc în cadrul școlii. La sfârșitul zilei de sâmbătă, 9 mai, ne întoarcem încărcăți de emoții și gânduri plăcute la gazdele noastre din comuna Mahala.

Centrul Cultural Român ”Eudoxiu Hurmuzachi” își deschide ușile în capitala Bucovinei

Aflată pe parcursul a mai bine de două secole sub mai multe stăpâniri, *vesela grădină* sau, altfel spus, Bucovina lui Alecsandri, a suferit mai multe nedreptăți, dar spiritul românesc n-a pierit aici. Ne-am convins de acest adevăr, participând, la 10 mai 2015, la solemnitățile deschiderii Centrului Cultural Român ”Eudoxiu Hurmuzachi”. Pe lângă cele două birouri prevăzute pentru departamentele ”Învățământ” și ”Cultură”, sediul centrului mai adăpostește o librărie românească, unică în Cernăuți, și o cafenea literară. Librăria poartă numele poetului național Mihai Eminescu, iar cafeneaua, numele capitalei României, București. Pentru a crea o oază de românism în capitala Bucovinei, avocatul Eugen Pătraș, originar din Bahrinești, regiunea Cernăuți, din dragoste de neam și țară, a investit în acest proiect, pe lângă sume impresionante de bani, mult, foarte mult suflet.

Theodor HERODOT

Cătunul și Cătana

Trăim niște vremuri în care se aud, tot mai des, zângănind în preajmă arme. Priveam mai adineauri o emisiune la un post românesc de televiziune, în care un oficial ucrainean zicea că în războiul din est luptă doar câțiva cetățeni ucraineni de etnie română. Îl cred. Dacă românii ar locui în Ucraina cu milioanele, cu siguranță numărul lor acolo ar fi mai mare. Dar altceva vroiam să spun. Ascultând emisiunea mi-au venit în minte vechile cuvinte românești: cătana și cătun.

Nu ne-am lămurit încă în privința numelui strămoșilor noștri: *daci*, *geți*, *traci*. Romanii îi numeau daci, geți. La Iordanes *geți* sau *goți* înseamnă același lucru. Se mai spune că în trecut poporeni își ziceau geți, iar sacerdoților le spuneau daci. Nemții își zic *deuch*, danezii, *daci* (în sec.XI-XIV). Englezii le zic olandezilor *duch*. Suedezii își revendică primele legi de la Zalmoxe (Moș), ș.a.m.d. Se pare că toți acești termeni converg spre *daci*.

Acum să luăm în dezbatere cuvântul *soldat*. Acesta se regăsește în mai toate limbile europene: *soldat* (română, rusă, germană, franceză, suedeză), *soldato* (spaniolă, italiană și portugheză), *soldaat* (olandeză), *soldier* (engleză). Nu mai continui cu alte limbi europene, deoarece mi se pare suficientă de clară situația. Așadar *soldat* se găsește și în „limbile latine” și în „limbile germanice”, și în „limbile slave”. Orice *s o l d a t* primește o *s o l d ă*. Există și excepții la cuvântul *soldat*. Acestea sunt *vojak* (cehă și slovacă), *vojnîk* (sârbă și bulgară). Pe *voinic* îl avem și în limba română cu semnificația de om puternic. Dar excepția cea mai „ciudată” este *katona* din limba ungară. Dicționarele și enciclopediile românești trimit la proveniența ungurească (*katona*) a termenului *cătana*. Noi zicem că vocabula *cătana* este de sorginte dacică.

Katona, în limba ungurească, dezvoltă o serie

de cuvinte legate de meseria soldățească: *katonai* - militar(!?), *katonakönyv* - livret militar, *katonaköteles* - supus serviciului militar, *katonaruha* - uniformă militară, *katonás* - militáros, *katonaság* - armată, *katonaskodik* - a face armata, *katonaszökévény* - dezertor, *katonastiszt* - ofițer, *katonavisalt* - cu sevicul militar satisfăcut. Această puzderie de cuvinte nu acoperă ceea ce este esențial pentru un *s o l d a t*, cuvântul „cheie”, acesta fiind *soldă*. Pentru *soldă* ungurii folosesc *zsold*. După cum se observă, în românește *soldatul* primește *soldă*, iar în ungurește *katona* primește *zsold*.

Abordăm cuvântul *cătun*, cu semnificația principală de cea mai mică așezare umană, stabilă. Și acest cuvânt este, credem noi, dacic. Dicționarele însă evită să spună acest lucru. *Enciclopedia română* (ASTRA, Sibiu, 1898) îl amintește fără a-i arăta etimologia. „Minerva-Enciclopedie română” (Cluj, 1930) nu-i arată etimologia, dar specifică, în articol, că o localitate, *Cătunul*, există în județul Dâmbovița. „Dicționar-Enciclopedic”, vol I (București, 1993) este mai „generos”, trecându-l ca categoria cuvintelor cu etimologie stabilită. „Micul dicționar academic”, vol I (București, 2001) ne anunță că termenul *cătun* circulă la albanezi și sârbi sub forma *katun* și înseamnă 'așezare arhaică a păstorilor români' (sic!), 'sat de munte' sau 'colibă țărănească'. Iorgu Iordan, al cărui nume îl poartă Institutul care a elaborat „Micul dicționar”, în al său „Dicționar de familie al numelor românești” indica forma *cătuna* și nu *cătun* pentru explicația de mai sus. Alt „Dicționar universal al limbii române” (Italia, 2006) consideră *cătun* drept cuvânt autohton. În *DEX* (1996) se specifică cătunul în albaneză și sârbo-croată. Dintre dicționarele care arată corect etimologia termenului *cătun* menționăm următoarele: „Dicționar

etimologic al limbii române” de M. Vinereanu (București, 2008), care arată etimologia dacică a termenului *cătun*. Tot acest dicționar atrage atenția și asupra cuvântului *kotan* (sat, așezare) din limba ainu. Poporul ainu, care a deținut actualul arhipelag japonez, este de origine europeană. Acest popor a fost copleșit de numărul asiaticilor care a populat actuala Japonie, fiind împins continuu spre nord. Astăzi s-ar mai afla 15.000-20.000 de ainuși, limba cunoscându-și-o foarte puțini dintre ei, în majoritate bătrâni și semianalfabeți. De la populația ainu, japonezii au luat mai multe cuvinte (*bushido*, *katana*, *Fugiama*, etc) dar mai important e că au preluat alternanța consoană-vocală, pentru cuvintele mai lungi. Cuvântul *kata* are în japoneză mai multe semnificații, printre care 'umăr, metodă, stil', iar cuvântul *katana* înseamnă 'sabie lungă de samurai'. Primii samurai, cu regulile lor (*bushido*), au fost ainuși. În general, samurailor luptau individual. E foarte posibil ca apariția acestor luptători - samurai - să fi fost determinată de presiunea noilor locuitori ai arhipelagului și de propria tradiție. Tradițional, majoritatea populației își „vedea de treabă”, iar o foarte mică parte dintre ei se pregătea pentru luptă. Nu știm, deocamdată, cu câte milenii în urmă a migrat populația ainu. Ceea ce putem presupune e că între cuvântul dacic *cătană* și *katana* japoneză există mai mult decât o simplă coincidență. *Katana* este 'prelungirea umărului', devenind mai apoi 'metodă' și 'stil'. Se poate face o legătură între *katana* japoneză și *cătană* (rom.) având în vedere că în dotarea *cătanei* exista sabia scurtă - *daca* - și/sau sabia lungă - *cata*. Pe vremea dacilor, când moartea pe câmpul de luptă reprezenta idealul suprem și când lupta corp la corp era preferată, se folosea, mai cu seamă, *daca*.

România de azi este compusă din mai multe „țări”: țara Oașului, țara Moșilor, țara Moldovei, țara Făgărașului, țara Bârsei, țara Hațegului, țara Bucovinei (mai recentă ca denumire, dar cu o țară mai veche, azi dispărută, pe teritoriul ei - țara Șepenițului) ș.a.m.d. În aceste „țări”, organizarea pentru luptă se făcea în funcție de felul echipamentelor de război, de modul de convocare a oastei, de diversele obligații ale *cătanelor*, etc *Cătunul* era obligat să dea cel puțin o *cătană*, care trebuia să fie un voluntar. Voievodul, banul, domnitorul, regele, într-un cuvânt, conducătorul avea la dispoziție un număr de *soldați* pe

care îi plătea cu *solda* și care „rezolvau” și treburi curente: incursiuni în scop de jaf, conflicte de margine ș.a.. Această armată era numită *Oastea Mică*. Pentru a face față unor invazii străine, unor mari războaie, această Oaste Mică nu mai era suficientă și se apela la *Oastea Mare*, adică la *cătane*. Fiecare *cătun* avea pregătită cel puțin o *cătană*. Aceste *cătane* erau chemate, pe timp de pace, o dată sau de două ori pe an pentru instruire și exerciții. La aceste convocări li se completa și echipamentul constând, printre altele, din săbii *daca* și săbii *cata*. Aceste săbii nu puteau fi produse la nivelul *cătunelor*, ele neavând ateliere specializate.

Cuvântul *cătană* are o răspândire cvasigenerală în România, atât în limbajul cult, cât și în folclor, unde „cântecele de cătanie” ocupă, încă, un rol important. Ca atare, cuvântul *cătană* pare să fie mai des întâlnit în zona cuprinsă între sudul Olteniei și țara Hațegului, până la Alba (patria dacilor lui Decebal), precum și în zona estică a Munteniei. În Oltenia - la Dunăre - se află comunele *Cătanele* și *Cătanele noi* (mai la nord, pe Motru, comuna *Cătunele*), iar în apropiere de Pitești o altă comună *Cătanele*. Încă o comună *Cătanele* se află în județul Dâmbovița (unde de altfel există și comuna *Cătunul*).

Cum o fi ajuns *cătana* la unguri? *Cătana* se pregătea de luptă, în *cătunul* său, mai mult sau mai puțin benevol. Pentru țărani era o datorie și o mândrie să aibă o *cătană* în propriul *cătun*. Când, prin infiltrări succesive, ungurii au ajuns să administreze Ardealul, au dat peste o „mină de aur”, *instituția cătanei* (Oradea, Arad, Ardeal au aceiași sorginte, dar asta e o altă discuție). *Instituția cătanei* nu poate exista decât la un popor stabil și nu la un popor migrator. *Cătania*, din perspectiva voluntariatului inițial, a fost transformată, în timp, într-o obligație (voievodului îi este convenabil să aibă soldați fără soldă). Limba română are, pentru activitatea militară, cuvinte ca: *soldat*, *militar*, *ostaș* și altele. De ce ar fi avut nevoie de un alt cuvânt? Răspunsul este unul singur: nu avea nevoie de un alt cuvânt pentru avea propriul cuvânt, din propriul fond lexical.

Concluzia noastră este că termenii *cătun* și *cătana* sunt cuvinte neaoșe, cu etimologie dacică sau chiar mai veche. Cum de *katana* se găsește și în Japonia (dar poate și în ale locuri) e o întrebare la care invit pe alți etimologi să găsească un răspuns.

PE COPERTĂ:

Pag. 1 - Franz Xavier Knapp, *Sfințirea apei în Cernăuți la sirbarea aratărei Domnului / Wasserweihe am gr. or. Jordanfeste in Czernowitz*. Face parte din albumul "Illustrierte Bukowina" (1867). Locul sfințirii apei - Fântâna Domnească (numită mai târziu turcească). În stânga - Biserica Domnească, cu hramul Adormirea Maicii Domnului (mutată mai târziu în suburbia Caliceanca, unde există și astăzi). Locul de unde se pictează - actualul Pod Turcesc (atunci inexistent). În prim-plan, în colțul din stânga: doi notabili ai urbei, în pelerine, seamănă leit cu frații Hurmuzachi - Eudoxiu (mai în față) și Alecu (mai în spate, vorbindu-i ceva celui din față). Bun portretist, Knapp reușește să personalizeze aceste două figuri, ușor dinamizându-le și scoțându-le în evidență.

Pag. 3 - Buciumași din Crasna pe strada Domnească din Cernăuți. Secvență de la parada portului popular organizată de Centrul Cultural Român "Eudoxiu Hurmuzachi" cu prilejul inaugurării sale la 10 mai 2015
Foto: Dragoș Olaru

Pag. 4 - Corul "Dragoș Vodă" al Societății pentru Cultura Românească "Mihai Eminescu" din Cernăuți, cu dirijorul Elena Nandriș, la începutul primului ei mandat de primăriță a comunei Mahala, raionul Noua Suliță. Foto: Nicolae Hauca